

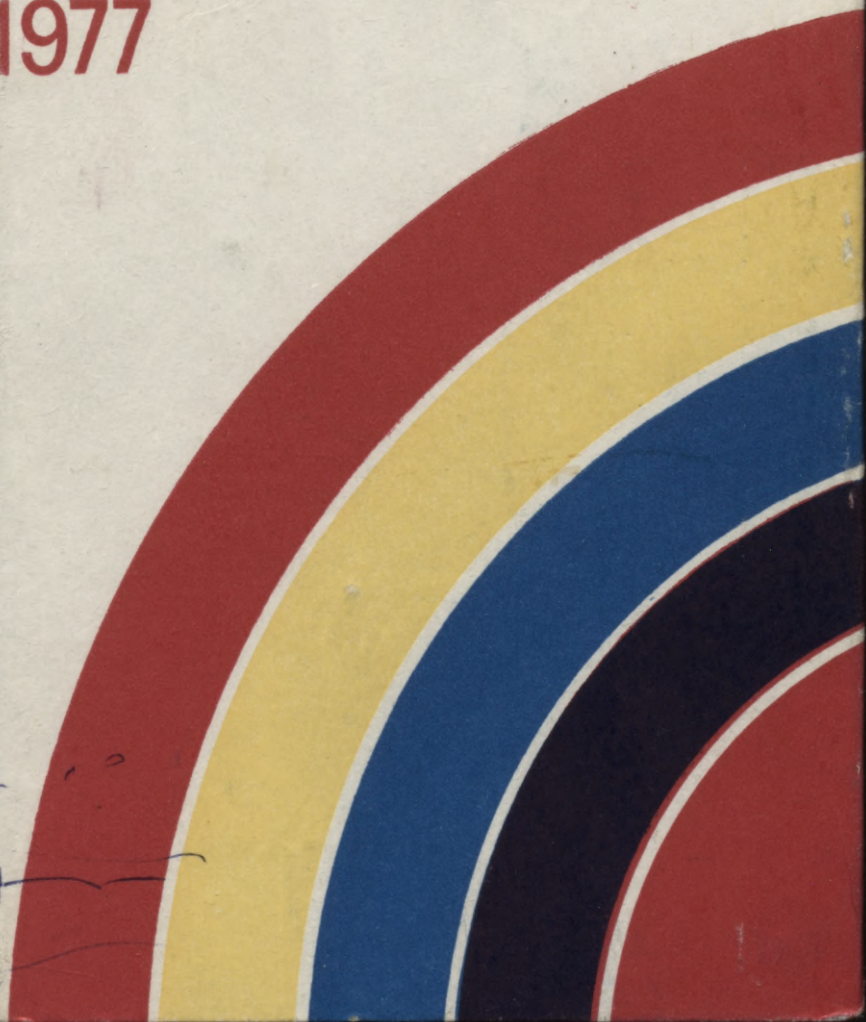
78-2

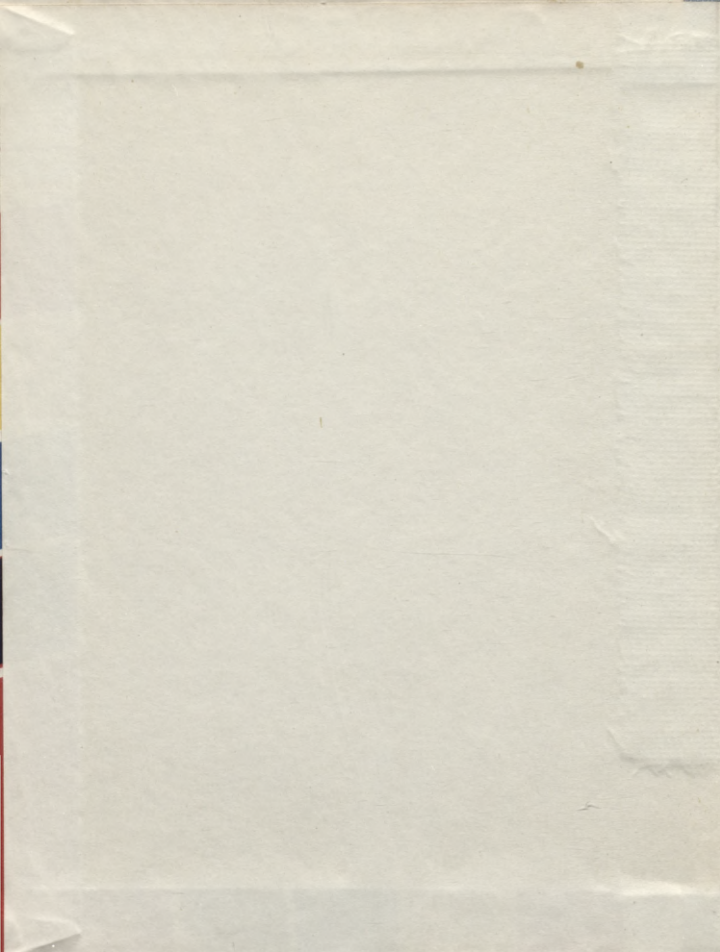
4

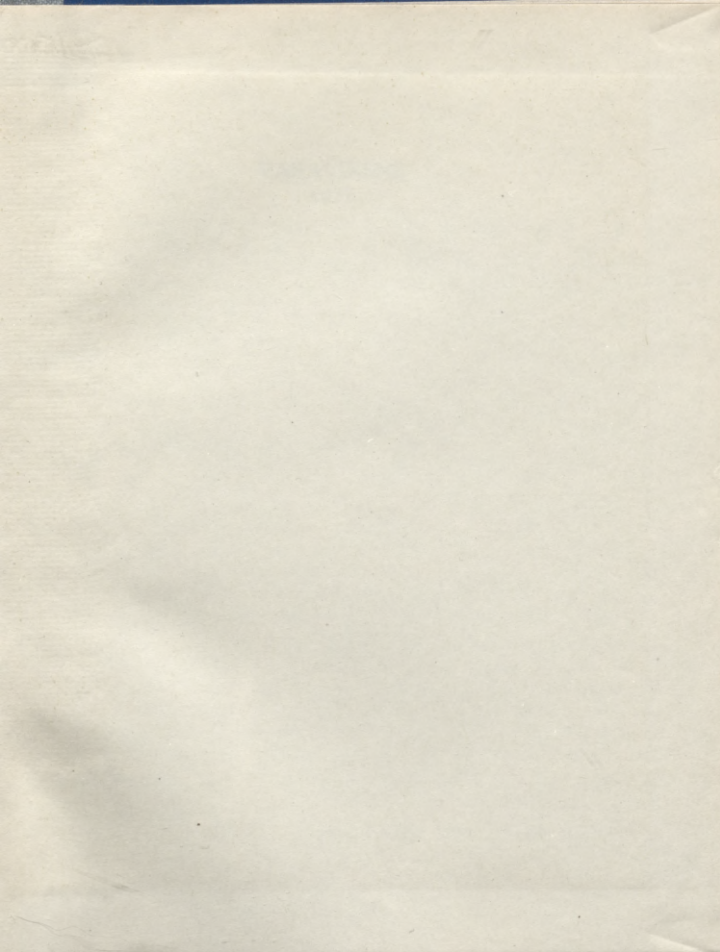
varavīksne

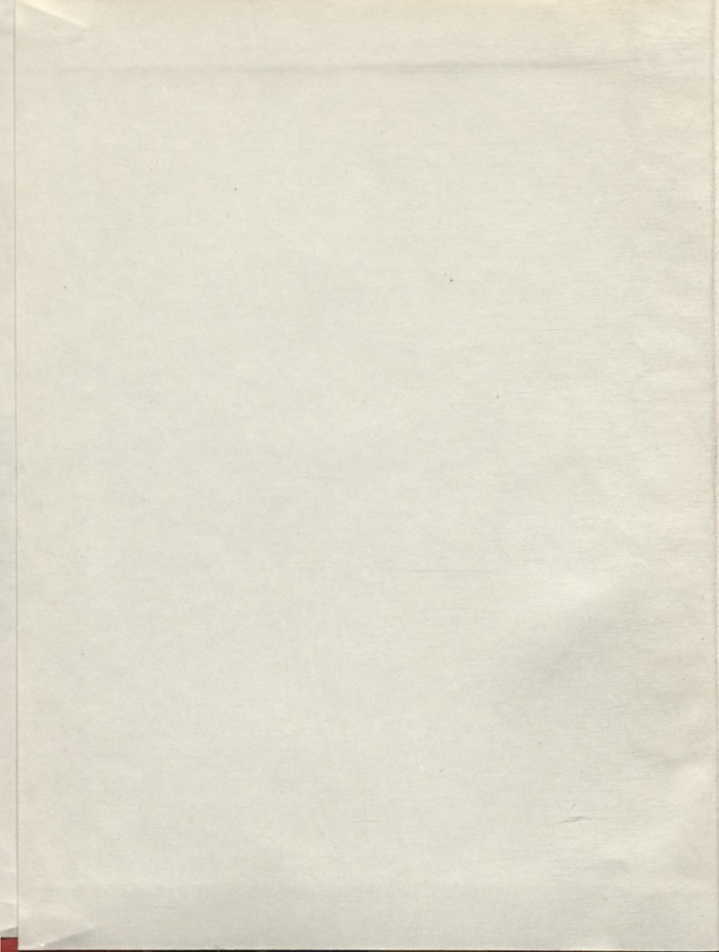
LITERĀRAIS MANTOJUMS

1977

VARAVIKSNE
1977

BICA 1977

VARAUNSEH

1977

Varavīksne

1977

Literārais mantojums

IZDEVNIECĪBA «LIESMA» RĪGA 1977

8 L
Va 649

LATVIJAS NACIONĀLĀ
BIBLIOTĒKA

78-1.259

РАДУГА 1977

0305071813

Литературное наследство

Издательство «Лиезма» Рига 1977

На латышском языке

Составитель Илгонис Берсонс

Редакционная коллегия: И. Киршентале,
В. Лабренце, Я. Ниедре, Л. Волкова,
С. Зиемелис

Художник Янис Рейнберг

Sakārtojis Ilgonis Bērsons

*Redakcijas kolēģija: I. Kiršentāle,
V. Labrence, J. Niedre, L. Volkova,
S. Ziemelis*

Mākslinieks Jānis Reinbergs

© «Liesma», 1977

V $\frac{70202-591}{M801(11)-77}$ 228-77

VIENTRĪSPADSMITĀ «VARAVĪKSNE»

Almanaha jaunais laidiens iznāk laikā, kad daudzu tautu literārā sabiedrība un lasītāji atzīmē LPSR Tautas rakstnieka Andreja Upīša simtgadi. Literatūrzinātnieki atklāj arvien jaunas vērtības viņa sabiedriskajā un literārajā darbībā. Pašlaik jārisina jautājums par A. Upīša darbu iespējami pilnīgu izdošanu, tāpēc iepriekš apgūstami visi viņa rokraksti.

Līdz šim maz pētīts otrs simtgadnieks — Jānis Jaunsudrabiņš. Viņa mūža pēdējie gadi pagāja tālu no Padomju Latvijas — Rietumvācijā, emigrācijas atmosfērā, kas darīja visu, lai rakstnieku atrautu no dzimtenes. Pats J. Jaunsudrabiņš gribēja rast ceļu mājup; Rīgā viņa grāmatas tika izdotas lielos metienos.

Simtgadnieka literatūras kritiķa Jāņa Asara īsā mūža veikums ir vairāk apzināts, tomēr visi posmi vēl nav pilnībā izvērtēti.

Vairāki «Varavīksnes» materiāli sniedz ieskatu 1917. gada literārajā dzīvē, kad sākās jauns pavērsiens cilvēces attīstībā. Ieskats 1927. gadā apliecina patiesību, ka darbaļaužu cīņas garu var gan pleslāpēt, bet nevar iznīcināt, jo tam dziļas saknes dzīves tīrumā. Revolucionāra veidošanās atspulgojas atmiņās par Efertiem, kuras sakoņojusi pensionētā skolotāja E. Lāce. Eižena Vēvera divdesmito gadu dzejoļi stāsta par nākamā antifašista jaunību. Tā vairāki materiāli sašlēdzas vienkop kā stafetes posmi.

«Varavīksnē» ar lasītāju sarunājas arī Ēvalds Vilks un Elza Stērste, kā arī daži mazāk pazīstami literāti. Viņi runā intīmākā tonī — galvenokārt dzejas, vēstulu un dienasgrāmatu valodā.

Sakārtotājs

1917. GADS

CĪŅAS VĀRDI

(Ilgoņa Bērsona ievads un materiālu atlase)

Pēteris Stučka rakstīja: «1917. gads velk lielu strīpu cilvēces vēstures grāmatā, kas atdala divus lielus laikmetus, divas pasaules vienu no otras. Šī strīpa ir tā, kur tie «ūdeņi dalās», kur verdzības jūra iet atplūdā un iesākas brīvības jūras uzplūds» (Pirmais gadu desmits. — Darba kalendārs 1927. gadam, 35. lpp.).

No rakstniekiem šai laikā visaktīvākie bija dzejnieki, jo dzeja visoperatīvāk un tiešāk izteica trauksmaino 1917. gadu, kam bija divas pakāpes — Februāra un Oktobra revolūcija. Šis laiks atsauc atmiņā arī Piektā gada revolūciju. Rainis, piemēram, pabeidza vairākus agrāk sāktos dzejoļus, arī 1905. gada skicējumu «Nevar tā blakus līdzī just».

Presē jaunā dzeja parādījās blakus masu dziesmu tekstiem un viena otru papildināja, ietekmēja. Nobrieduši strādnieku kustība revolucionarizēja demokrātiskos dzejniekus (Aspazija, A. Austrinš, A. Kurcijs, V. Plūdonis, R. Rozīts, J. Sudrabkalns u. c.) un izaudzināja literātus no savas vides (A. Arājs, Astra, A. Brūklenājs, Šalkonis, P. Veinis u. c.).

A. Arājs (Bērce) laikrakstā «Sociāldemokrāts» 16. jūnijā aicināja: «Proletārieši rakstnieki! Pamats proletariāta mākslai ir jau likts: to lika pati dzīve, pati strādnieku kustība. Mūsu uzdevums savākt un sakopot visu to, kas izkaisīts dažādos legālos un nelegālos izdevumos, to, ko nezināmi autori vēl glabā pie sevis. Atsaucieties un

iesūti^{et} savus ražojumus nodomātam proletāriešu rakstnieku rakstu krājumam!»

Tāda izdevuma nav. Lai daļēji šo robu aizpildītu, publicējam dažus dzejoļus, kas autoru krājumos nav uzņemti.

Jānis Zemzarītis [K. Ozols-Priednieks]

Pirmā uzvara

Vadzis ir lūzis
Un nolūzis,
Pirmais jūsmojums pārskrējis.
Pāri no visa kas atlicis?
Darbs!

Darbā bez mazākās atelsas,
Dienām un naktīm bez atdusas!
Garam un miesai,
Kājām un rokām —
Darbs!

Vecā vara vēl neveikta,
Galīgi gūta nav uzvara.
Hei! Lai dzīvo tad sajūsmās
Darbs!

«Sociāldemokrāts», martā

[Dr. Philos [J. Sudrabkalns]

Maija sveicieni

3. Rēģiem un ēnām

Ko pulcējaties, ēnas un rēģi, ar draudu,
Kur nāvē un saulē zib jaunceltā pils?
Ko žvadināt klusi Jūdasa naudu?

Ak, zūdiet! Līdz dusmas mums neiesils,
Līdz nolaistais zobens neceļas zaigs!
Lai iznīkst, kas viltus smags, jauns kas un baigs,
Lai atspulgo Brīvības dievišķais vaigs!

4. Nākamajam maijam

Tev sveiciens, brāli jaunākais,
Kas laiku kalnos atspīdi kā blāzma!
Ap tevi mierā zeltotā kūst gaiss,
Kad stājusēs ir asins baigā brāzma.
Grūst pilis smagās, krēšļainajās katedrāles.
Un pirmie ziedi mirdzēs drīz no atzēlušas zāles —
Tev sveiciens mans no asiņainas tāles!

«Brīvais Strēlnieks», aprīlī

A. Arājs [A. Bērce]

Eiropas kara vadoņiem

Visi pasaules valdnieki, blēži un trani,
Pasaules dāmas un viltotie pani,
Dzīvoji, deji — vēl jums ir laiks.
Vīnu un asinis pakavos leji,
Dzeriet un smeji!
Priekā lai spulgo jūs' taukotais vaigs.
Žvadziniet šķēpus un spīdošās bruņas,
Turiet garas un muļķīgas runas,
Zvēri, kaut paši tam neticat,
Tam, ko sakāt un runājat.
Kliedziet, ka «tēvija» atrodas briesmās,
Sauciet, ka šķēps un uguņu liesmas
Mieru virs zemes nodibinās,

Postu un trūkumu iznīcinās.
Pulku pret pulku cīnīties bīdiet,
Kauciet un rīdiet
Tautu pret tautu.
Pārklīdziet badā mirstošo gaudas
Skaliem urravu saucieniem.
Centieties klusināt bāriņu raudas
Dzīru troksnī un kliegzienos,
Ja nepalīdz tā — ar ieročiem!
Un katru vienu, kas apdomīgs šķiet,
Kā spiegu jeb dumpnieku pakariet,
Apslēpjot cimdos glītos un baltos
Asinīm traipītās netīrās rokas.
Ietērpjiet sevi uzvalkos staltos,
Asiņu pilnas to vīles un krokas.
Dzīvojiet, smejiņ, vēl jums ir laiks,
Priekā lai spulgo jūs' taukotais vaigs.
Tomēr ziniet: kad divpadsmit sitīs,
Jūsu tronis un varenums kritīs.

«Sociāldemokrāts», maijā

Šalkonis

Diezgan!

Asinis, asaras, trūkums un bēdas
Brīvo Krieviju sērās tin!
Visur redz šausmīgā vampīra pēdas —
Brālību, brīvību kājām min!

Visur, rau, bālas, sagrauztas sejas,
Badu ciešot, bāriņi mirst.
Līķiem pārklāti kalni un lejas —
Dienās un naktīs asaras birst.

Diezgan! Lai atskan pārkoņa sparā
Vienprātīgi iz tautas krūts!
Diezgan! Nu laiks iet pretkara karā!
Diezgan! Lai bangas trako un rūc!

«Cīņa», jūnijā

Andrejs Kurcijs

Sirds avots

Auksts avots manā sirdī plūst
Un mēnesnicā laistās,
Un aiziet dienas skaistas,
Un asaras no vaigiem žūst —
Auksts avots manā sirdī plūst.

Kā spēji vēji telpā grūst
Un pārplēš zilo debess vāku —
Pie jums, pie jums es atkal nāku!
Sirds raujas beztelpā un kūst,
Kā spēji vēji telpā grūst.

Es tikai sāpes stāstīt māku:
Bij dzīve šausmu sapņojums;
Kā melni zari ligojas pār mums,
Pār mūsu galvu, briesmās varenāku
Es tagad mūža gaitu sāku.

«Brīvais Strēlnieks», jūlijā

PIRMS SIMT GADIEM

IZ 1877. GADA RAKSTIEM

(Saulcerītes Vīses materiālu atlase)

1

No Varaidošu Zandera recenzijas par Puškina «Nāras» izdevumu latviešu valodā.

Bet no visām dāvanām jo daiļākā un dārgākā ir tā, ko Kažoku Dāvs¹ mums atsūtījis no mūsu ziemeļu galvaspilsētas Petrapils. Tā ir «Nāra». Un mūsu prieks par šo dāvanu ir jo lielāks tādēļ, ka beidzamajā laikā latviešu rakstniecības laukā kuplāki plaukst dadži un nātras nekā derīgi stādi un krāšņas puķes. No tā laika, kad iznākusi citu tautu rakstnieku beidzamajā grāmatiņā, gandrīz neviena grāmata nav klajā nākusi, kas latviešiem būtu padarījusi pieejamus un mīļus citu tautu rakstniecības daļus augļus latviešu valodā. Tādēļ no priecīgas sirds apsveicinājam jaunu ziedu mūsu rakstniecības laukā.

Caur «Nāru» Kažoku Dāvs mūs pazīstamus dara ar slaveno krievu dziesminieku Puškinu, jo «Nāra» ir Puškina dziedes «Песенка» tulkojums. Ja uz pašu tulkošanu skatāmies, tad mums jāliecina, ka viņš ļoti labi izdevies. Ar dziesminieka smalku saprašanu un jušanu Kažoku Dāvs mums ir priekšā stādījis svešu dziesminieku tā, ka mēs viņu ne vien saprotam, bet ka viņš mums uzsmaida kā vecs draugs un pazīstamais. Valoda ir visur jauka un skaidra, ritums tekošs, arī grāmatas izskats glīts.

«Baltijas Vēstnesis», 12. janvārī

¹ Rakstnieks un skolotājs Kažoku Dāvis (1850—1913) 1877. gadā atdzejoja A. Puškina drāmu «Nāra».

1874. gadā Kaudzītes Matīss publicē plašu rakstu «Dzejas nodaļa mūsu laika rakstos» (skat. «Varavīksnes» 1974. gada laidienus), kas izraisīja plašu rezonansi pārējos dzejniekos. Redaktora atbilde kādam neatšifrētam kritiķim, kurš acīmredzot piesūtījis asāku dzejas vērtējumu, liecina, ka «Baltijas Vēstneša» vadība literāro parādību vērtējumos jau turējusies pie principa «miers baro, nemiers posta».

«Baltijas Vēstneša» «pasta taša» atbild daiļliteratūras kritiķim:

H. S.-S. Pēc tam kad Kaudz. M. ne visai sen mūsu dzejnieku rakstu vājības uzrādījis, mums rādās, ka tālāka nicināšana varētu latviešu jau tā nelielo rakstnieku skaitu pavisam sabaidīt un viņus no rakstīšanas atturēt. Tādēļ neņemsat par ļaunu, ka es Jūsu — citādi ļoti krietnam — rakstam šoreiz nevaru savā lapā vietas ierādīt.

Red.

«Baltijas Vēstnesis», 9. februārī

1877. gadā latviešu laikraksti samērā daudz vietas ierāda ziņojumiem par serbu-turku kara notikumiem. Andrejs Pumpurs šajā laikā atrodas slāvu brīvprātīgo pulkā, kas piedalās serbu atbrīvošanās cīņās pret turkiem. Andrejs Pumpurs (Puškaitis) no karalauka raksta:

Pie Donavas

Man' māmiņa šūpojusi
Daugaviņas maliņā,
Latvju dziesmu dziedājusi,
Dziesma paliek atmiņā.

Te es dzirdu brīnodamies
Svešumā pie Donavas:
Atskan dziesma līgodamies
Itin kā pie Daugavas.

Skatos augšam: kalnos spodri
Uguns deg pie tumšas nakts;
Tur stāv turkiem priekšā modri
Serbu karavīru vakts.

Un tie dzied par senatnību,
Savas tautas varoņiem
Un kā tagad brīvestību
Izkarot būs slāvoņiem.

Arī vārdi starpā maisās,
Kurus skaidri saprotu,
Lai gan ausis pirmreiz klausās
Serbu tautas valodu.

Valoda un tautas dziesma,
Ūdens viļņi Donavā,
Kalnā gaiša uguns liesma —
Kādas jūtas modina?

Liekas, it kā pats es būtu
Šinī zemē audzināts,
Ja caur kareivjiem nekļūtu
Serbijas atgādināts.

Vēsma uznāk trīsēdama,
Mākoņi drīz atdalās;
Mēnesnīca spīdēdama
Apsudrabo upmalas.

Un gar klinšu krastiem strauji
Ūdeņi sāk burbuļot:
«Latvju tautas dēls, mums ļauji
Tavas jūtas izskaidrot!

Arī leišu, latvju tautas
Ir šos krastus minušas
Un no pirmiem laikiem pēdas
Donavā atstājušas.

Laikos, kurus stāsti nezina,
Bija valsts šē varena,
Robežas tai upes atmin —
Donava un Daugava.

Vēlāki šī valsts izšķīrās
Slāvos, leišos, latviešos;
Tomēr tautu liktens dzīrās
Nospriest laikus nākošos:

Atrast starp šīm upju māsām
Veco laiku robežu;
Atvest viņu radu tautām
Jaunu laiku brīvību!»

«Baltijas Vēstnesis», 13. aprīlī

4

Kā teātra kritika vērtē Marijas Pēkšēnas lugas «Ģertrūde» uzvedumu Rīgas Latviešu teātrī.

Priekš septiņiem gadiem «Baltijas Vēstnesis» nesa prieka vēsti pa visu latviešu zemi, ka no Latviešu biedrības izlikto goda algu par labāko latviešu valodā

sarakstītu oriģināla lugu pelnījuse luga «Ģertrūde»¹. Toreiz mūsu teātra būšana tikai iesācās. Oriģināllugu pavisam mums trūka. Ja nemaldos, tad tā vienīga oriģinālluga latviešu valodā bija «Paša audzināts»². Tādēļ būs saprotama kārība pie latviešiem to lugu uz skatuves redzēt, par kuras krietnību dažas ziņas izpaudās. Un ziņa, ka lugas sacerētāja ir kundzene, kārību vēl vairoja. Jo pie latviešiem tā vēl bij neierasta lieta, ka rakstniecības lauku kopj.

Bet septiņus gadus latviešiem bij jāgaida uz lugas izrādīšanu, kamēr visi ceļi bija izlīdzināti. Izgājušā svētdiena bij tā ievērojamā diena, kurā viņas izrādīšanu piedzīvojām.

Dzīvu iespaidu atstāja pie skatītājiem «Ģertrūdes» pirmā izrādīšana, tādēļ ka luga bija smelta iz mūsu zemes dzīves avota. Ko mēs redzējām, tas nebija kāds izgudrojums, kāds māns, kam dzīvē patiesības trūkst. Nē, mēs skatījāmies brangā spogulī, kurā mūsu zemes dzīve un mūsu ļaužu tikumi īsti un patiesīgi atspoguļojās. Tur mums nekas svešs neizlikās. Ar dailenieces roku un smalku jušanu lēni paceldama priekškarāmo priekš dzīves noslēpumiem, sacerētāja mums minēja gan pagājušus, gan tagadējus laikus, gan mūsu ļaunas, gan baltas dienas, gan mūsu bēdas, cerības, vēlēšanās un cenšanās. Un cik brangi un patiesīgi zīmēja rakstniece cilvēka dabu! Mums likās — tādus cilvēkus jau dzīvē satikuši; daži kā vecie pazīstami un kaimiņi mūs sveicināja. Tādēļ arī izrādīšana mūs tik dziļi aizgrāba, jo mēs jutām līdz ar tiem cilvēkiem, kas lugā runāja, priecājās, sērojās, ļaunojās un prātoja. Un, cik liels mūsu īgnums bija, cilvēku dabas ļaunās puses redzot, tik stipri mūsu jūtas tika modinātas priekš visa laba un krietna.

¹ Marijas Pēkšēnas luga «Ģertrūde» 1870. gadā ieguva pirmo vietu Rīgas Latviešu biedrības izsludinātajā lugu konkursā (skat. «Varavīksnes» 1970. gada laidienus).

² Ādolfā Alunāna luga «Pašu audzināts» sarakstīta 1869. gadā.

Luga sarakstīta ar lielu dramatisku likumu un skatuves prašanu. Notikumi pēc notikumiem mainās un tā kopā saistās, ka viņi visi kopā plašu bildi no mūsu zemes dzīves dod. Ne kur trūkums manāms, bet visas liekas lietas atmestas, tā ka katrs skats skatītāja vērību pilnīgi saista. Valoda viscaur skaidra un jauka un dažās vietās no augstas dzejas pušķota. Valoda īpaši bagāta ar patiesīgiem, iz dzīves smeltiem salīdzinājumiem.

Lugas krietns saturs veicināja pašu izrādīšanu. Ar īpašu jautrību un uzcītību izrādītāji šoreiz savas lomas izpildīja, tā ka šo izrādīšanu var pieskaitīt pie tām vislabākajām. Mums Klein kundzene no dažām izrādīšanām mīlu piemiņu atstāja. Mūsu publika viņu cienā par mūsu teātra dārgu rotu. Bet Ģertrūdes lomā mūsu cienītā aktrise mums pārāka izlikās par visu to, ko no viņas līdz šim redzējām un piedzīvojām. Ar kādu daiļuma saprašanu un cilvēka sirds smalku zināšanu viņa mums Ģertrūdi priekšā stādīja! Cik draudzīga un jautra viņa, mājās pārnākusi, apsveicināja veco Annu un jocīgo vecpuisi Juri! Cik dzīvi viņa pēc visa apvaicājās! Un cik dziļās bēdās nogrima, izdzirdējuse par vecāku nāvi! Ar kādu nevainīgas sirds īgnumu viņa sodīja netaisnību un nekrietnību! Cik jūsmīga bija viņas valoda, kad no svētiem sirds noslēpumiem runāja! Ģertrūde klausītājiem sirdis dziļi aizgrāba un prātus līdzī aizrāva, tā ka publikai nācās grūti izšķirt, kam lielāks nopelns — vai tai, kas prata sieviešu dabu tā idealizierēt un sieviešu tikumu, krietnību un šķīstību vienā cilvēkā savienot, jeb tai, kas prata sievieti tik ideālistiski priekšā stādīt.

Sieviešu dabas krietnībai rakstniece pretim stādīja sieviešu rakstura ļaunās puses, kuras tika parādītas no greizsirdīgās un skaudīgās Cillas, no dažādu netikumu un niķu pilnās Tillas un no lepnās un skopās Jonasa sievas Martas. Par sieviešu dabas netikumu rādītājam būt nava pateicīga lieta. Tomēr cienīgās izrādītājas neatrāvās patiesību rādīt un sliktumu tik patiesības pilnu priekšā stādīja,

ka publikai nekāda šaubīšanās par sieviešu dabas netikumiem un par mūsu aktrišu smalku izrādišanas prasānu nevarēja celties.

No kungiem būtu īsti uzteicams mūsu teātra vadons, kam advokāta Konrada Tadelmaņa blēža dabu izrādīt brangi izdevās. Šis lomas izrādišanu var tiešām par klasisku dēvēt. Tāpat Feila kungam izdevās viņa draugu Pankraciju labi zīmēt. Krustiņā Rētmānī mēs pazinām taisnu un godprātīgu vīru. Ka publika dabūja gardi pasmieties, par to gādāja vecpūsis Juris. Šī loma no jauna mūs atkal pārliecināja, ka Fišera kungam ir labas dāvanas priekš jocīgām lomām. Skats pie draudzes uesas un studentu scēna labi izdevās. Tādēļ savu pārspriedumu varam beigt, pateicību izsacīdami kā cienīgai rakstniecei, tā lugas krietniem izrādītājiem.

V. Z.¹

«Baltijas Vēstnesis», 27. aprīlī

5

No kritiķa K. K.² sprieduma par Kaudzītes Matīsa krājumu «Dzejoļi».

Kaudzītes Matīsa kokle vis neskan viegli, gaiši, liksmi, priekiem no kam sirds pāri plūst un laika kavēklīm, bet vairāk nopietni, lēni, tumši, žēli, sirds ilgošanai un viņas nemieriem; tā nevilina vis bezbēdu miegā laisties un sapņot no sapņu valsts saldumiem, bet tur arvienu vien nomodā, atgādinādama patieso dzīvi ar viņas dažādiem rūgtumiem un grūtumiem...

Ja varbūt vēl kāds teiktu, ka Kaudzītes Matīsa dzejoļiem vietām sveša valoda, grūti saprotama, tad tādām atbildam: gan tiesa — viņa dziesmiņas ar uzmanību jālasa,

¹ Recenzijas autors — Varaidošu Zanders (Aleksandrs Vēbers).

² Recenzijas autors — K. Kundziņš.

daži vārdi liekas pasveši būt, bet viņi tik tā liekas, patiesībā lielākā daļa ir īsti veci latviešu vārdi, mēs paši tos tik nepazīstam, tāpat kā savu tēvu valodu caurcaurim vēl ļoti maz mākam un saprotam. Mēs savā ikdienas dzīvē pietiekam un iztiekam ar to mazumiņu, ko zinām, un domājam — tā jau esot visa mūsu valoda; bet dziesminiekam, kas visu to, kas ārpus un iekšpus cilvēka notiek un atrodas, grib vārdos salikt, tam šis mūsu mazumiņš nepietiek; viņš uzmeklē vecās, aizmirstās mantas un ceļ no jauna tās saviem lasītājiem priekšā, lai tie vairs nesūdzētos par savas valodas nabadzību, bet viņas bagātību mācītos ne vien atzīt, bet arī pazīt.

«Baltijas Vēstnesis», 10. augustā

6

Kaudzītes Matīss

Nekur tā neiet kā pasaulē

Mīlais draugs, tu zināt gribi,
Kas šie notiek pasaulē.
Jauns nekas, jo tai tā daba,
Ka tā veca nezaudē.
Vecam tik ir izdevies
Jaunā spēkā pieņemties.
Vecas naudas maisus bērni
Krata ārā mudīgi,
Jaunos atkal pieber vērgi,
Lai var kratīt pēdīgi:
Visos laikos atrod tos
Kāju slauķiem pasliekšņos.
Kad no tautas ir kas raujams,
Tad tai dēli laimi dzied,
Bet ne kurpju siksnas nenes
Tai, kad basām kājām iet.

Tas ir kristīgs tikums tiem —
Ļaut šo prieku svešniekiem.
Skolās tikai priekšzīmīgi
Strādinieki darbojas:
Vārdos rād', kā dzīvot klājas,
Darbos to, kā neklājas.

Stipri iekš šās pēdējās
Mācības tie parādās.
Avīžnieki meklē savu
Lasītāju labumu,
Bet, kad to tie atdot negrib,
To sauc gara tumšumu.

Saderību ar paties'
Var no viņiem mācīties.
Dzejnieki saņņauptām krūtīm
Savas gaudu dziesmas sten,
Tik, caur precēšanos krāpti,
Dzeju tie pie velna dzen.

Dod tiem visiem sievas, dievs,
Agrāk jau tie nerimsies!
Laulībā kā slazdu valgā
Saistīts dažs no jaunatnes;
Tanī ielec, daudz kas dzēris
Mīlestības driģenes.

Tad tie valgi rozēs zeļ.
Smaidot viņos kājas ceļ.
Tirgotāju laime grozās:
Kamēr vienam tā ir klāt,
Tikām otris, baltu spļaudams,
Tādu darba biedri lād,

Līdz tam laime neuztic
Un ir pašam jālād cits.
Turēdami paši muižas,
Mantu nievāt skubina,
Cita vārdā grēciniekiem
Piedošanu sludina.

Grēciniekus tā var vilt,
Kad nav pašiem jāatbild.
Slavas dziesmas skan, ka vērgi
Līdz ar laikiem beigušies,
Kaut gan tik zem cita vārda
Tie priekš acīm slēpušies.
Kas bij agrāk vērgi, tos
Atrod tagad graudniekos.
Izrikojumiem šis programms:
«Labdarīgiem nolūkiem
Koncerts, teātris un balle —
Nauda jāmaksā par tiem.
Pēc no tās ja piedzeras,
Tad par velti kaušanās.»
Bet viszaļa dzīve tādiem,
Kam tiek grēki piedoti;
Tie tik šķērdē, jo priekš viņiem
Parādi tiek maksāti.
Tie ir debess viesi še,
Tiem par velti pasaule.
Negribu tev vairāk stāstīt,
Kāds virs zemes prāta bads;
Lopi lieli un tā tālāk —
Redzēsi to visu pats.
Otru pusi visam griez,
Īstais vaigs tad rādīsies.

«Baltijas Vēstnesis», 28. septembrī

ANDREJS UPĪTS

Andreju Upīti es uzskatu par vienu no pasaules literatūras ievērojamākajiem meistariem. Viņa vārdu var droši likt līdzās Romēna Rolāna, Mihaila Šolohova, Liona Feihtvanger vārdiem.

Luijs Aragons

Andrejs Upīts lieliski attēlojis latviešu tautas raksturu: dvēseles smalkumu, maigumu un reizē ar to vīrišķīgumu, neatlaidību, gaišo prātu un dedzīgo dabu. Viņa grāmatās redzam zaļo Latvijas zemi ar tās smago un reizēm bargo vēsturi.

Iļja Erenburgs

Andreja Upīša dzīve ir varoņdarbs, viņš pats līdz sirnam vecumam var dzīvi apliecināt un tai ticēt, vienmēr bijis neatlaidīgs cīnītājs par progresīvām idejām.

Sergejs Mihalkovs

Brīnišķīgais varonīgās latviešu tautas dēls, izcilu darbu diženais vadītājs Andrejs Upīts ir lielisks paraugs mums, kā rakstniekam jākalpo tautai un revolūcijai.

Nikolajs Tihonovs

Andrejs Upīts — tas ir vesels laikmets latviešu literatūrā. Darbi, kurus uzrakstījis A. Upīts, ir tik nozīmīgi un nopietni, ka, iepazīnies ar tiem, lasītājs var lieliski priekšstatīt latviešu tautas dzīves ainu.

Kosts Korsaks

Liels un slavens ir ceļš aiz Andreja Upīša darba cilvēka pleciem. Daudz grūtību un šķēršļu bijis šai ceļā. Bet, tāpat kā mūsu Baltkrievijas tautas dzejniekiem Jankam Kupalam un Jakubam Kolasam, Andrejam Upītim ir bijis drošs kompass — dedzīga mīlestība uz darba tautu, no kuras dzīlēm viņš nācis.

Kondrats Krapiva

VĒSTULES JAUNĪBAS DRAUGAM

(Jāņa Upīša ievads, komentāri un publikācija)

Andreja Upīša (1877—1970) vēstules rakstītas jaunības draugam Jānim Grāvim (saukts: Grāvītis; 1879—1973). Viņi abi ir skrīverieši un kalpu dēli, beiguši vietējo pagastskolu, izturējuši skolotāja eksāmenus pie Rīgas mācību apgabala un reizē sper pirmos soļus literatūrā; taču te A. Upīts ir tālu priekšā un spēj dot padomus draugam.

A. Upīts strādā par skolotāju Mangaļos pie Rīgas, J. Grāvis — Jumpravā, līdzās dzimtajai pusei. Skolu brīvlaikos un vasarās viņi satiekas Skrīveros, kur dzīvo abu vecāki. Pēc 1905. gada revolūcijas notikumiem J. Grāvis slepus aizbrauc uz Aizbaikāla apgabalu. Tur viņš atver privātskolu, turpretī A. Upīts jau skolotāja gaitas beidzis un dzīvo Skrīveros.

J. Grāvis saglabājis četras 1910. gadā rakstītās A. Upīša vēstules.

A. Upīša vēstulēm liela literatūrvēsturiska nozīme, jo tās palīdz labāk izprast viņa radošo personību.

Papildinājumi sniegti kvadrātlekavās. A. Upīša rakstībā punkts un domu zīme aiz tā nozīmē jaunu rindkopu.

[Skrīveros] 14. martā 1910

Sveiks!

Tava vēstule man bij īsts pārsteigums. Pa šiem gadiem Tevi esmu bieži atminējies, pat biežāk, nekā to varētu ticēt, — liekas, mūsu jaunība bijusi pārāk

stipriem pavedieniem sieta, tos nevar pārēst arī atstatums un garas vientulības rūsa. Brīnos tik, kā Tu neiedomājies man kādreiz agrāk atrakstīt (dažas kartiņas gan sen atpakaļ esmu saņēmis — arī fotogrāfiju). Par šejienes dzīvi nav daudz, ko teikt; to svarīgāko jau Tu laikam būsi lasījis laikrakstos, kurus, domāju, tak arī viņa pasaules malā (spriežu pēc vēst[ules] štempeļiem) var dabūt. Acumirkļi te viss klusu un mierīgi, traucē tik pag[ājušo] nemieru gadu atskaņas civil un kara tiesās, kas arvienu vēl joprojām rosīgi darbojas. Gara dzīve virzās pa veco, iebraukto sliedi... jeb, taisnību sakot, viņa nevirzās nekur. Iedomājies pīļu dīķi, kam riņķī apkārt snaudulīgi vītoli, bet pa virsu lēniņām, lēniņām nozē zaļas gļotas. Nogurums, apātija pretim spirtiem idejiskiem ierosinājumiem, bet toties jo žirgtāka rosība sataustīt cietu un drošu saimniecisku pamatu zem kājām un nosēsties ērtā un siltā vietā — tāda ir acumirkļa situācija. Zinu, Tev kā īstam zemnieka dēlam būs sāpīgi to dzirdēt, bet tomēr es gribu Tev teikt patiesību: par tiem, ko liktenis izrāvis no mūsu vidus, mūsu «plašākās aprindas» vairs nedomā un, ja domā kādreiz, tad... Tu sapratīsi... Ja vientuļa klejotāja sirdsdomas kā balti putni skrien uz dzimteni atpakaļ, lai viņi nenometas tur uz katra zaļa pakalna vai ziedošā pļavā — tur viņus negaida —, lai viņi nāc atpakaļ uz vecām mājvietām, pie veciem draugiem — tur viņus gaida veci pērēkļi. Atvaino, gribēju uzrakstīt ko lietišķu, bet atkal iznāca — dzejolis. Zini, tā veca vaina. — Pastāstišu kaut ko par rakstniecības tagadējo stāvokli un virzieniem, bet domāju — Tev tas vismaz pa daļai būs zināms. Kā pa vecam, rakstniecība arī šimbrīžam ir manas dzīves A. un O. Esmu metis skolmeistera amatu pie malas un dziļoju tikai no savas spalvas. Darba daudz, ļoti daudz, maizi nopelnīt varu — un ar to pietiek. Strādāju pie «Dzimtenes Vēstneša», «Jaunās Dienas» Lapas, žurnāla «Jaunības Tekas», bez tam esmu redakcijas komisijas loceklis pie Latvijas skolotāju biedrības]

izdodamā žurnāla «Izglītība». Mani kopotie «mazo cilvēku» stāstiņi iznāk atsevišķos izdevumos — I sēj[ums] pag[ājušo] vasar, otrs patlaban drukā¹, bez tam drukā mana romāna «Jauni avoti» otrais izdevums. Arī pāri ludziņu esmu sarakstījis² un izdevis savas kritikas atsevišķā grāmatiņā³. Patlaban man atkal uzsākti vairāki darbi. Kā beletrists tieku diezgan daudz lasīts, kā kritiķis vēl vairāk ienīsts un apkarots — sevišķi no latv[iešu] dekadentiem, no kuriem tieku nolādēts un trīsreiz dienā krustā sists. Vispār — mana personīgā dzīve pilna darba dažādības un dzīvu interešu. Dzīvoju stacijā, kur mans sievastēvs, no Palātas atstājies, uzcēla glītu māju. Tu zini — tur, kur egles beidzas, starp miertiesas gabalu un akmiņkalēju Krūmiņu. (Egles ar nupat nocirta līdz beidzamai.) Adrese: *go* *востребования*, stac[ija] un vārds — vairāk nekā. Par vecajiem paziņām nav daudz, ko teikt. Aug[usts] Ozoliņš⁴ tagad ir Jaunjelgavā tirdzn[iecības] skolu inspektors un Reinfelds mājas īpašnieks, nāk[amā] gadā (t. i., šovasar) taisās lieliski pārbūvēt namu un atvērt komercskolu; retu reizi satiekamies. Kārklis⁵ emigrējis, Neumans⁶ kaut kur Rīgā pie kādas tiesu iestādes vai kur citur. Tavs bij[ušais] princip[āls] Holanders⁷ prātā jucis, mitinoties pie sava sievastēva Rīgā. Kaž[oku] Za-

¹ Domāti stāsti un noveles «Mazas komēdijas» (1. sēj. — 1909. g., 2. sēj. — 1910. g.).

² Dzimumdienas rītā. R., 1905; Pārcilvēki. Bilde un karikatūras trijās nodalās. R., 1909; Ragana. R., 1910.

³ Studijas un kritikas. R., 1910. Otrais sējums toreiz vēl nebija iznācis (R., 1911).

⁴ Augusts Ozoliņš (1881—1938) bijis Skrīveru pagastskolas pārzinis un A. Upīša dēla Kārļa (1906—1963) krusttēvs.

⁵ Skrīveru pagastskolas pārzinis (pirms A. Ozoliņa) Mārtiņš Kārklis (1879—?) nebija emigrējis, bet, vietu Skrīveros atstājis, strādāja dažādās Rīgas privātskolās.

⁶ Domāts Neimanis — agrākais Skrīveru pagasta rakstvedis.

⁷ J. Grāvja skolas pārzinis Jumpravā.

riņš kaut kur Vācijā «studē» par inženieri Strautmali¹ un sarkanā deķelī² brauc viesoties, tāpat Klauc[ēnu] Gulbis³. Kalna Vekt[eru] Lūcija dzīvo pa Rīgu un mācās gleznot, klavieres spēlēt, mājskolotājas eksāmenu likt etc., etc. Piegāza jaunkundze⁴ ir par skolotāja palīgu, kur — nezinu, amizējas vareni ar pag[asta] skrīveri Sniedzi. Mil-diņu meita (aizmirsu, kā sauc) tikko apprecējās ar Kalniņu Kārli Peteri⁵, Čunču meitas vēl vienmēr neprecētas un gaida. Tāpat gaida un nevar sagaidīt Sniedzes Alvīne un vēl daža laba cita... Man ienāca prātā — vai Tu nevari aprakstīt savus ceļojumus? Vienkārt, Tev bij rakstn[ieka] talants, to nederētu pamest novārtā, un, otrkārt, par tādiem aprakstiem Tu varētu ko nopelnīt. Piem[ēram], ja Tu ceļo pa Japānu vai Ameriku — būtu pievilcīgas lietas. Ja Tu ko tamlīdzīgu domātu, es varētu būt piepalīdzīgs pie druk[as] orgāna sadabūšanas, piem[ēram], «J[aunajā] D[ienas] L[apā]» man tuvi sakari. Raksti drīz! Simts sveicienu no dzimtenes!

Tavs Andrejs Upīts

Plūdoņa adrese: *Бульвар Тотлебена 28.*

¹ Salīdzinājums ar A. Niedras romāna «Liduma dūmos» varoni inženieri Vili Strautmali. Skrīveru pagasta Lielkažoku saimnieka dēls Kārlis Roberts Zariņš (1880—?) Vācijā studēja par inženieri un sarakstīja grāmatu «Lauksaimniecības mašīnas un rīki». Pāri pusmūžam beidza Teoloģijas institūtu un strādāja par mācītāju.

² Deķelis — korporeļu galvassega.

³ Klaucēnu saimnieka dēls Alfrēds Gulbis arī sākumā studēja par inženieri (viens no Oļģerta Kurmja prototipiem A. Upīša romānā «Smaidīša lapa»; tādu bija vairāki), vēlāk — Dailes teātra aktieris.

⁴ Emma Piegāze (1880—?) strādāja par skolotāja palīdzi Plāterē, Skrīveros, Stopiņos u. c. Viņas brālis Skrīveru stacijas dežurants Aleksandrs Arturs Piegāzs (1882—1907), ievērojamais revolucionārs, tika nošauts pēc kara tiesas sprieduma pie Rīgas Centrālcietuma.

⁵ A. Upīša dzimtajos Kalniņos bija saimnieks vācietis Petersss; runa ir par tā dēlu Kārli. Šīs ģimenes notēlojumu A. Upīts sniedzis rakstā «Cīņas reālisma sēklas izaugsme sīkstās vārputnes velēnās» («Karogs», 1970, № 12 un 1971, № 1—2).

[Skrīveros] 9. jūnijā 1910. gadā

Veco biedri!

Labs laiks, kā Tev beidzamo reizi rakstīju un kā saņēmu Tavu beidzamo vēstuli. Ātrāk neiznāca vaļas: daudz darba. Vispirms atkal pastāstīšu ko par sevi pašu — jo ko gan lai daudz par citiem stāstītu. Tātad par tiem darbiem. Dzīvoju tikai savai brīvai rakstnieka profesijai un caurmērā esmu apmierināts, t. i., cik jau nu vispār dzīve var apmierināt cilvēku. Lasu ļoti daudz, sevišķi dailīliteratūru, mākslas kritiku un filozofiju, pastarpām mācos franču valodu, kurā patlaban ar vārdnīcas piepalīdzību jau varu brangi lasīt. Daudz arī rakstu. Strādāju pie tik daudz avīzēm un žurnāliem, ka darba vairāk, nekā varu padarīt. Arvienu iznāk tā, ka jāstrādā gandrīz vai uz apstellējumu — vienam vajadzīgs tāda raksta, otram tāda, un es — kā mūsu feļetonu žargonā saka — «pārvaldu» vai visas nozares dailrakstniecībā; mani «draugi» reiz mani tā apzīmēja: «visurakstītājs Upīts»; un, jāsaka, savā ziņā viņiem taisnība. Ja lasi «Jauno Dienas Lapu», tad būsi lasījis Tāravas Annīnas sīkos feļetonus — tas mans darbs. Citur visur parakstos ar pilnu vārdu. Ārpus laikrakstiem beidzamā laikā šo un to izdodu arī atsevišķās grāmatās — kā Tev jau laikam agrāk rakstīju. Patlaban gatavoju drukai jaunu romānu, kas A. Golta apgādībā iznāks ap ziemassvētkiem¹. Bez tam rakstu «Latviešu» jaunākās rakstniecības vēsturi² u. c. Tā labākā lieta, ka varu pilnīgi nodoties rakstniecības darbam; apkārtne diezgan klusa, nervi, ja neuzlabojas, tad, mazākais, nesabojājas vēl vairāk. Esmu varbūt drusku noliecējies, nekā kad Tu mani beidzamās reizes

¹ Romāns «Zīda tīklā» A. Golta izdevumā iznācis nevis 1910. gadā «ap ziemassvētkiem», bet 1912. gadā.

² Iznāca 1911. gadā, arī Golta apgādā.

redzēji, bet citādi jūtos žirgts un spirts. Man ir fotogrāfija uz pastkartes, to tīri varētu šē klāt pielikt, bet nezinu, vai tā būs labi, tādēļ lai labāk paliek. Esmu iemācījies pīpēt, un pa reizei iedzeram ar, kad gadāmies kopā ar Aug[ustu] Ozoliņu. *Kcmamu* — kopā bijām arī pa vasaras svētkiem. Koknesē bij sarīkots liels koncerts, pie kura piedalījās kādi 8 kori; uz to tad nobraucām visi četri — t. i., Ozoliņš ar savu sievu, es ar savu. Tu taču laikam zini, ka viņš apprecēja Auliņa Minnu. To Tu tagad nepazītu: milzīgi miesās pieņēmusies un skaista dāma, ģērbjas lepnāk nekā Skrīveru lielmāte. Arī Augusts pats labi pāresns un veikls sadzīves cilvēks. Es — kāds bijis, tāds esmu: pastīvs, nē, man liekas — esmu vēl stīvāks un neizdevīgāks sadzīvē, nekā agrāk biju. Bez Ozoliņa man vairāk tuvāku paziņu arī nav, it nekur neēju viesos, negaidu citus un esmu priecīgs, ja mani liek mierā. Nezinu, vai esi dzirdējis vai ne, ka esmu arī dēlā jau iedzīvojis; nāk[amā] jūlijā būs 4 gadi vecs; rezgaļa puika un nebēdnis vēl lielāks, nekā tēvs bij pāgastskolas laikā. Zinu, ka Tev patiksies dzirdēt arī ko par veciem paziņām un pazīstamām lietām, bet nevaru lāgā iedomāt, par ko īsti lai rakstu. Jā, patlaban iet pa ceļu garām gubernante Piegāza jaunkundze pelēkā mētelī, baltā salmu cepurē ar melnu banti apkārt; mētelis vaļā, un pie brūnās jakas piesprausta roze vai bujenes zieds — labi nevaru saredzēt (no manas rakstāmistabas loga līdz ceļam soļu 20). Arī citas mācītas jaunkundzes esmu manījis, piem., Kļaviņa — nu, kā viņai tas vārds bij! Stāsta, ka Ziļa¹ Alvīnes Pētersons esot palicis traks un ieskundēts tur, kur trakos spundē. Pati Alvīne... nu, ko tur teikt! Pirmo svētku vakarā ap 1/2 12 redzēju viņu ar vienu jaunu cilvēku aizsoļojam uz Zemitānu vecaini. — Vai atminies vēl šo vecaini un tos vakarus, kad pa viņu staigājām? Vēl nav aizbirusi tā bedre, kur beidzamās

¹ Istenībā — Ziliša Alvīne.

reizes sēdējām... Raksti drīz un daudz! Simts labdienu iz tālā tuvuma no manis un manas sievas.

Tavs Andrejs Upīts

Skrīveros 29. VIII 1910

Sveiks!

Taisnība ir, ka man daudz darba, taču šad un tad es Tev kādu vēstuli aizrakstītu, tik daudz laika jau gan arvien atliksies. Tavu priekšpēdējo kartiņu saņēmu, bet atpakaļ nerakstīju tādēļ, ka biju pārpratis: domāju, ka esi citur aizbraucis un neatrodies vairs vecajā vietā. Pielieku šē savu šā gada fotogrāfiju, vai viņa gluži pareiza, to nevaru apgalvot, bet raksturīgākie vilcieni jau gan viņā būs uztverti — Rieksts tādās lietās diezgan labs meistars. Arī Tavu dzejoli pielieku — kā redzi, viņš nodrukāts «Jaunās Dienas Lapas» feļetonā.¹ Atvaino tik, ka es sev atļāvos mazlietiņ grozīt viņu, t. i., divas rindas nostrīpoju un vienam «man» pierakstīju klāt «i». Ja Tu vēlies zināt manas domas par savu dzejoli, tad atklāti teikšu, ka man viņš nepatīk. Tu, kā liekas, maz esi progresējis literāriskās izjūtas un izteiksmes ziņā. Es šē atrodu Tavu agrāko sentimentalitāti, kurai par maz oriģinālas īpatnējības, lai viņa izliktos svaiga un dzejiski vērtīga. Vai Tu labāk vairāk nepamēģinātos prozā? Tev agrāk bij jau diezgan veikla izteiksme un it sevišķi spirtas humorista dāvanas. Es tā domāju, ka Tev pa šo laiku būs sakrājušies bagāti iespaidi un novērojumi — Tu tiešām gan varētu uzrakstīt ko pievilcīgu. «J[jaunajā] D[ienas] Lapā» va-

¹ J. Grāviša dzejolis «Reiz bija...» (autors saglabājis pie A. Upīša vēstules) iespiests «Jaunajā Dienas Lapā» 1910. g. 179. nr. Paraugam pirmais pants:

Es atminos — tas bija sen...
Bij atnācis mans jaunības rīts,
Viss likās meijām, rozēm vīts...
Jā, atminos — tas bija sen...

rētu ievietot arī drusku mazāk labi izdevušos darbu, turpretī labāku es nodotu Jesenam priekš «Jaunības Tekām» (protams, jaunībai «piemērotu») vai arī nodrukātu «Izglītībā». Bet nu vienkāršas vēstules vietā esmu sācis rakstīt Tev literāriskas pamācības! Neņem ļaunā — tādas lietas patiešām pamazām pāriet dabā un parašā. Ne velti mani godina par «zvērīnātu kritiķi» un tamlīdz! Jā, vēstulē nav iespējams to visu uzrakstīt, bet tik daudz gan varu teikt, ka raibi iet tagad mūsu literatūras aplokā. Līdzšinējie dekadenti, «neatkarīgie», individuālisti, saules himnu dainotāji, mākslas karaļmeitas ministri etc., etc. pilnām zēgelēm brauc uz Rīgas māmuļas pagrabiem, nododas Veinberga un viņa tautas partijas kalpībai un paliek par pelēkā barona sētas puisiem. Šis virziens izvirst, tādēļ ka viņš nevar neizvirst, tādēļ ka izvirtība viņa dabā, — bet viņa kalpi ļoti dusmojas, ja to saka acīs. Un tā man nu dažreiz nākas daudz ko dzirdēt un daudz ko piedzīvot. Bet nekas — nobijies un izmisis līdz šim vēl neesmu, ceru, ka Dieviņš palīdzēs arī turpmāk. Nekādas spilgtākas, vērtīgākas parādības šimbrīžam nav ne mūsu rakstniecībā, ne dzīvē (par spilgtām parādībām es varbūt gan sauktu dažus savus beidzamos darbus, bet ko tā nu lielīsies pats, tā jau lielību diezgan!). Mūsu Rīga šovasar piedzīvoja divas lielas svinības — dziesmu svētkus un pievienošanās jubileju. Uz dziesmu svētkiem nebraucu principiālu iemeslu dēļ: es viņus neatzinu un tādēļ arī nevarēju iet uz tiem. Uz ķeizara svētkiem nebraucu visvairāk aiz slinkuma, resp[ektīvi], aiz uzcītības, jo darba mājā bij daudz. Es vispāri tikpat kā nekur neēju. Par vietējām būšanām gan nekā daudz nezinu un arī negribu rakstīt — man viņas visas visaugstākā mērā vienaldzīgas. Tu biji apvaicājies par maniem radiem. Mārtiņš¹ ir apprecējies (viņa sievu Tu nepazīsti), nesen atpakaļ viņa

¹ A. Upīša brālis Mārtiņš (1873—1952); viņa sieva Anna (1886—1958).

pirmā meitiņa nomira smadzeņu karsonī. Mārtiņš, kā apprecējās, saimnieko Siksnēnos, tēvs, māte un Anna rentē Ogleniekus — nodedzināto māju vietā viņiem uzceltas jaunas, Tu zini — tā sauktajā Vitenbergā.¹ Viņiem iet samērā diezgan labi. Arī Taviem vecākiem, cik, no āries lūkojoties, varu spriest, iet tīri brangi. Pag[ājušajā] svētdienā Labdaru biedrība² atklāja stacijā savu dārzu (liels gabals eglēs, pretim Auzāna mājai), kur viņiem uztaisīts glīts paviljons. Izrādīja arī teātri, kur it sevišķi kā aktrise spīdēja Tava vecā paziņa P.³ Sveicinājums no manas sievas, mana Kārļa un manis paša.

Tavs Andrejs Upīts

Skrīveros 6. XII 1910

Šoreiz gan tā pailgi izpaliku ar savu vēstuli, bet tur savi iemesli, kurus Tu gan sapratīsi. Vispirms — nodevu Tavu dzejoli «Jaunās Dienas Lapas» redakcijai un gaidīju, līdz nodrukās, bet nevarēju sagaidīt; varbūt viņiem neliekas lietojams jeb varbūt nozudis, kā redakcijās bieži gadās, — neesmu tagad saticies, kad braukšu, apvaicāšos.⁴ Otrkārt, biju līdz šim ļoti darba aizņemts, tā ka patiešām maz vaļas atlikās. Un, kad kāds brīdis atkrita, tad nogurums un stipra negriba. Patlaban beidzu savu «Latviešu jaunākās rakstniecības vēsturi», pie kuras ar pārtraukumiem esmu strādājis savus 3—4 gadus. Tas smags un garlaicīgs darbs: mūsu rakstniecības darbi pa lielum lielākai daļai izkaisīti pa avīzēm un žurnāliem — divas

¹ Skrīveru pagasta Ogleniekus soda ekspedīcija nodedzināja tāpēc, ka saimnieka dēls Mārtiņš Grasis — vietējās sociāldemokrātiskās grupas vadītājs — bija aizbēdzis. Mājas rentēja Upīša vecāki no viņa jaunākā brāļa; tas nepiedalījās revolūcijā. Vecākais brālis bija izsludināts ārpus likuma. Par Vitenbergu saukti Oglenieki — pēc bijušā dārznieka vārda.

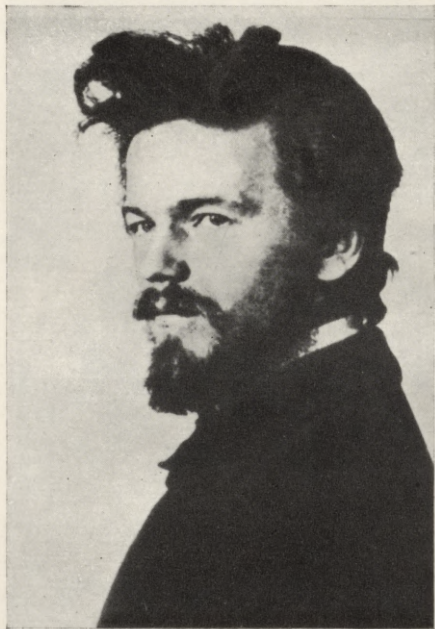
² Skrīveru labdarības biedrība.

³ Domāta Emma Piegāze.

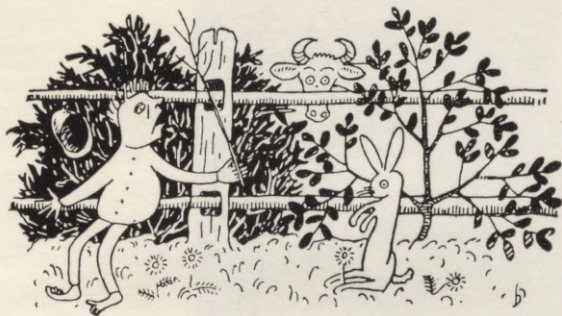
⁴ Dzejolis nav iespiests.

Andrejs Upīts

Jānis Jaunsudrabiņš

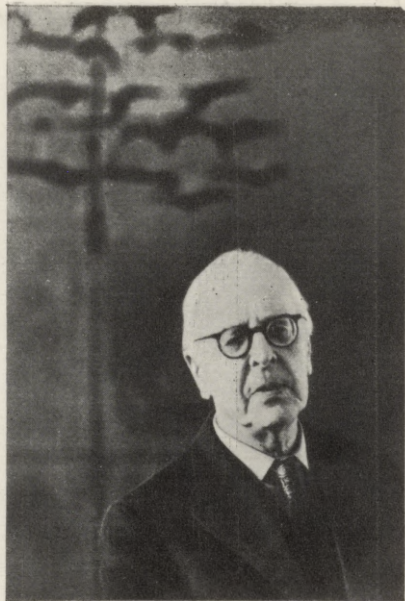
Jāņa Jaunsudrabiņa zīmējums «Baltajai grāmatai»

Jānis Asars

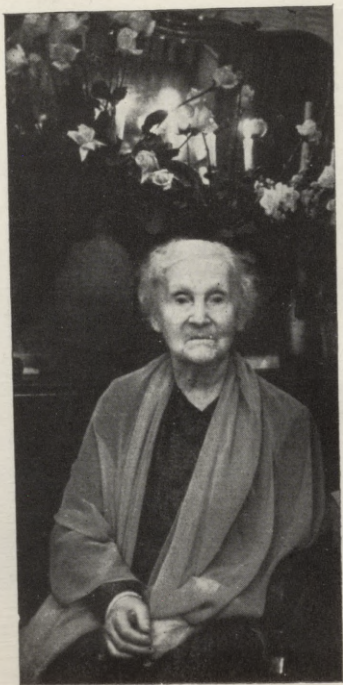
Birzmaliete

Eižens Vēveris

Evalds Vilks

Elza Største 1875

dienas jārakņājas un jākravājas, lai trešajā varētu rakstīt. Un vēl jālasa cauri, jākoriģē un jānoskaņo — apmēram līdz piecpadsmitajam decembrim manuskriptam jābūt gatavam. Grāmata iznāks nākošā gada sākumā — ap 20 drukas lokšņu bieza. Izdevējs grib to laist klajā sevišķi glītu — liela formāta, uz sevišķa šim pašam nolūkam apstellēta bieza un gluda papīra, ar mana paša tituļa zīmējumu un tā tālāk. Nesen iznāca mans romāns «Sieviete». Tas iet labi, un var notikt, ka tūliņ nākamā gada pirmajā pusē jāizdod otrā izdevumā¹. Vai Tu esi ar šo manu darbu lasījis? Ja Tev varbūt tur nav piesniedzams, es varētu likt savam izdevējam Tev viņu aizsūtīt. Citādi dzīvoju pa vecam. Raujos gan ar mierīgu darbu, gan ar polemikām — kā nu kuro reizi pagadās. Gadu maiņā ar vienu stipri daudz darba. Gatavojos braukt uz Rīgu, kad pirmoreiz uzvedīs Raiņa dramatisko dzejojumu «Uguns un nakts». Ar jaunām, mākslinieka pagatavotām dekorācijām šim vajaga būt lieliskam skatuves gabalam, kādi tikai pa lieliem starplaikiem var kur parādīties. Mūsu tagadējā mākslas atplūdu laikmetā tā ir «iepriecinoša parādība» — kā saka mūsu tautisko invalīdu žurnālisti. — Pie mums tagad īsts pavasara laiks; pēc pāra nedēļām sniega un sala uznāca atkusnis, tagad jau labu laiku līst ikkatru dienu, temperatūra — 3—5 grādi siltuma, nevienas sniega pārsliņas nekur vairs nevar saskatīt. Upes ūdeņu pilnas, šalc vien. Vēl varu Tev ziņot, ka «Dieviņš» Ozoliņu «apsvētījis ar jauniem dēliem», uz ziemassvētkiem varbūt krustīsīm. Zemīts savu māju — kur Tavi vecāki dzīvo — esot pārdevis, tā ka viņiem gan laikam būs jāmeklē cits dzīvoklis. — Tavu karti uz vārda dienu saņēmu. *Merci bien!*²

Ar mīlām labdienām

Tavs Andrejs Upīts

¹ A. Upīša romāns «Sieviete» A. Golta izdevumā iznāca 1910. gadā, bet otrais un trešais izdevums — 1915. gadā A. Gulbja izdevumā.

² Paldies! (*Franču val.*)

VĒSTULES ANDREJAM KURCIJAM

(Ilonas Salcevičas ievads un publikācija)

20. gadu sākums, buržuāziskās Latvijas pirmie gadi. Komunistiskā partija darbojas pagrīdē. Progresīvie spēki grupējas ap Rīgas Arodbiedrību centrālbiroju, Rīgas Tautas augstskolu, dažiem kooperatīviem. Nelegālajai Komunistiskajai partijai tuvu stāvošajiem kreisajiem, tāpat arī demokrātiskajiem rakstniekiem svarīga ir ikkatra iespēja publicēties, nozīmīga ikviena tribīne, ikviens demokrātisks preses orgāns. Tādēļ augstu vērtējamas Andreja Upīša pūles jaundibināmā literārā mēnešraksta «Domas» organizēšanā, saprotamas rakstnieka bažas un rūpes, vai varēs pastāvēt satīriskais izdevums «Ho-Ho» un A. Kurcija Berlīnē izdodamais žurnāls «Laikmets».

«Domas» buržuāziskās Latvijas apstākļos iznāca no 1924. gada līdz 1934. gadam, kad tās pēc fašistiskā apvērsuma slēdza. 1923. gadā uz koalīcijas pamatiem nodibinātā literātu biedrība «Domas» bija iecerējusi turpināt no 1912. gada līdz 1915. gadam iznākušā demokrātiskā žurnāla «Domas» tradīcijas. Te blakus meņševistiskajiem literātiem un publicistiem R. Bilmanim, K. Dzelzītim, K. Dziļļejam žurnāla pirmajos pastāvēšanas gados darbojās arī komunisti L. Laicenis, L. Paegle, F. Goliats, V. Āboltiņš, A. Balodis, kā arī vairāki kreisi noskaņoti, progresīvi un demokrātiski rakstnieki — E. Birznieks-Upītis, A. Kurcijs, R. Sēlis.

Šis žurnāls ir nozīmīga parādība 20. gadu latviešu literatūras un mākslas dzīvē. Žurnāla sabiedrisko zinātņu daļu gan lielā mērā pārstāv meņševiku sacerējumi, toties

milzu ieguldījumu literatūrā dod kritikas un literatūras nodaļa Andreja Upīša vadībā. A. Upīts pulcē ap sevi latviešu demokrātiskās un pat revolucionārās literatūras darbiniekus, publicē mākslinieciski augstvērtīgus un idejiski nozīmīgus darbus, savos kritiskajos rakstos aplūko svarīgākās parādības 20. gadu latviešu, kā arī cittautu literatūrā, asi kritizē reakcionārās ideoloģijas caurausto buržuāzijas literatūru.

Andrejs Kurcijs, kuram adresētas A. Upīša vēstules, tai laikā uzturas Vācijā, Berlīnē, kur nododas filozofijas studijām, iepazīstas ar jaunākajiem novirzieniem un parādībām literatūras un mākslas dzīvē. Sistemātiski viņš sūta A. Upītim grāmatas, kas tam vajadzīgas darbam. A. Upīša un A. Kurcija sarakste liecina par divu rakstnieku tuvību, par viņu vienotajām interesēm latviešu demokrātiskās literatūras veicināšanā. Tā dod arī zināmu ieskatu 20. gadu latviešu literārajā dzīvē un apgaismo dažus Andreja Upīša uzskatus un vērojumus.

Publicējamās Andreja Upīša vēstules A. Kurcijam rakstītas laikā, kad «Domu» nodibināšana bija vēl tikai projektā. Ne visas vēstulēs minētās ieceres piepildījās. Tā, piemēram, «Domas» sāka iznākt tikai 1924. gada janvārī un citā redakcijas sastāvā.

Rainis no līdzdalības šajā izdevumā atteicās. Piepildījās arī A. Upīša bažas par «Laikmeta» pastāvēšanas iespējām. Iznāca tikai četri žurnāla numuri (1923. gadā). A. Upīša solītais materiāls tur nav atrodams.

Rīgā 23. I 1923

Sveiki!

Grāmatu sūtījumu saņēmu un sirsnīgi Jums pateicos. Steidzos aizsūtīt čeku par 16 000 markām. Grāmatas rēķins bij klāt par 11 020 m., bet es nevaru ticēt, ka viss tas tik vien maksā. Taisnību sakot, man bij kauns sūtīt

tik, cik rēķinā, ja arī šīs 16 000 markas maksā mūsu naudā — lasāt un rakstāt 216 rubļu! Man ir tāda sajūta, ka es tās grāmatas par velti esmu dabūjis. Par tām 216 m. še, Rīgas veikalos, es būtu varējis nopirkt vienu vienīgo no atsūtītām grāmatām. Baidos gan Jūs pārāk apgrūtināt, bet tomēr rīt domāju nosūtīt jaunu sarakstu un lūkot apsūtīt vēl vienu komplektu literatūras. Esat tik labi, atrakstāt, vai Jums tomēr neiznāk zaudējums — kamēr saņemam manu čeku, marka var būt atkal stipri nokritusies. Nekautrējaties paskaitīt visus savus izdevumus, jo, kā jau teicu, grāmatas man tā kā tā iznāk par pusvelti. Nāk[amā] mēn[eša] pirmajās dienās saņemšu no Nač[ionālā] teātra honorāru par «Peldētāju Zuzannu», tad nosūtīšu Jums markas par kādiem pāris tūkstoš rubļiem.

Reiz runa par manu «Zuzannu», tad varu pastāstīt, ka šī mana luga atrod nepiedzīvotu piekrišanu: visas līdzšinējās sešas izrādes ir bijušas galīgi izpārdotas. Bez materiālā profita tas ir arī liels morālisks gandarījums.

Varu Jums ziņot vēl, ka nupat runājāmie ar Betleri¹ mūsu projektējamo antoloģiju² izdot uz Lieldienām. Apmēram pēc kādas nedēļas stāšos pie kārtošanas darba, lai uz febr. vidu varētu nodot drukā. Žēl ir gan, ka nevaram pielikt klāt arī mūsu ģimenes, tad izdevums zolīdāks. Bet ko lai dara, jāapmierinās ar to, kas patlaban iespējams.

«Ho-Ho»³ iet dibenā. Austrā Krauze⁴ atsakoties no izdošanas, un dr. Orientācijs⁵ patlaban nopūlas sadibi-

¹ Betlers Pauls (1883—1969) — grāmatu izdevējs, LKP legālās izdevniecības vadītājs 20. gados.

² A. Upiša sastādītais latviešu reālistiskās dzejas krājums «Dzīves ceļi» (1923).

³ «Ho-ho» — satirisks izdevums (1922—1929).

⁴ Ozoliņa-Krauze Austrā (1890—1941) — rakstniece un publiciste, viena no «Ho-ho» redaktorēm.

⁵ Dr. Orientācijs — viens no dzejnieka Valda Grēviņa (1895—1968) pseidonīmiem.

nāt jaunu izdevēju sabiedrību, bet laikam gan nekas tur neiznāks. Tā aiziet visi tie izdevumi, kuros vēl kaut ko varēja nodrukāt.

Trešdien ir Akuratera «Pieci vēji» pirmizrāde. Aiziešu noskatīties, pēc tam lūkošu Jums uzrakstīt par saviem iespaidiem u. c. Domāju, nemaldišos, ka arī Deičlandē Jūs interesē mūsu mākslas un literatūras dzīve?

Ar mīlām labdienām

Jūsu Andrejs Upīts

Papīrs, uz kura rakstu, ir apm. 250 gadu vecs.

Rīgā 1. III 1923

Sveiki!

Esam nu novērtējuši sen rīkotos preses svētkus un tāpēc, saprotams, joprojām drusku tā kā pagirās — gan fiziskās, gan pa daļai arī morāliskās. Par spīti visām avižu iepriekšējām klaigām un vēlākiem zuminājumiem, svētki atstāja stipri pasāju iespaidu. Vispirms jau akts operā bij pustukšs. Tikpat pustukšas bij bez izņēmuma visas runas. Bet visas tās pārspēja kolēģis Rozīts ar savējo. Puse no tās sastāvēja no pakloniem «viņa Ekselencei», «viņu Ekselencēm», augsti cien. dāmām un kungiem utt. Pēc viņa raksturojuma, iznāca, ka visa latv[iešu] prese gul uz vēdera augstās valdīšanas priekšā un sajūt to par lielāko laimi un pagodinājumu, ka viņa tā var gulēt un apliecināt savu «valstiskumu». Lūk, līdz tādām lakejisma ideālam ir aizkūlusies mūsu prese (neesmu manījis, ka kāda avīze būtu approtestējuse rakstn[ieku] biedrības prezidenta prezentēšanos)! Mazu ūdens šalti Rozītim uzšāca min[istru] prezid[ents] Pauļuks¹, uzsvērdams, ka presei

¹ Pauļuks Kārlis — buržuāziskās Latvijas tieslietu ministrs (1919—1920). Tautas padomes, Satversmes sapulces, Saeimas loceklis.

nenākas tikai glaimot un pieglaimoties valdībai, bet gan vērot un kritizēt, ar ko tā var tautai daudz vairāk pakalpot. Vispār šis sirmais kungs atstāja pārsteidzoši nopietna, saprātīga un simpātiska cilvēka iespaidu. Uz preses balli bijām sacerējuši, ko nu kurais mācēdams. Bet diemžēl aiz korķu sprakstoņas, glāžu šķindoņas un īsta krogus trokšņa mūsu gara un asprātības darinājumiem neviens nepiegrieza ne mazākās vērības — izņemot dažus kupleju dziedātājus, kuru balss orgāns tomēr nespēja pārkliegt vispārējo troksni. Citādi — viss pa vecam. Saprota lieta: kas te lai būtu pa jaunam?

Gribu «Laikmetu»¹. Drusku iepazīnos es ar pirmo burtnīcu, gribu uzrakstīt īsu paprātījumu par tipu un tēlu raksturojumiem latviešu epikā, ilustrēdams prozas teorētisko apcerējumu pamešam no jaunākās rakstniecības.

Baidos tikai, vai tamlīdzīgs apcerējums ietilps Jūsu žurnāla programmā.

Tad nu tālāk par personīgām lietām. Kāpēc Jūs nerakstāt, vai Jums ar manām grāmatu būšanām nav pārāk daudz klapatu, lai es zinātu Jums reiz mieru dot? Esmu saņēmis jau gandrīz visas, ko minēju aizsūtītā sarakstā, atskaitot 1) *Busse. Das Drama*, II un IV sējumu (no tiem saņēmu tikai I un III), 2) *Flake. Der Französische Roman und die Novelle* un 3) *Zeitschrift Kunstwissenschaft*, no kura vēlētos, ja iespējams, visus gada gājumus, sākot ar 1909. gadu. Pavisam, pēc pasūtītiem rēķiniem, esmu saņēmis grāmatas par 133 310 markām. Nezinu tik, vai vēl kas no aizsūtītā atlicis pāri un vai varu vēl ko gaidīt. Ja Jums būtu iespējams apvaicāties, kā lietas stāv un pazīnot pāris vārdos, es lūkotu Jums aizsūtīt vēl kādu zummu

¹ «Laikmets» (1924, № 1—4) — žurnāls, ko 1924. gadā Berlīnē latviešu valodā izdeva mākslinieki K. Zāle, A. Dzirkals un dzejnieks A. Kurcijs. Žurnālā publicēti raksti par modernās literatūras un mākslas jautājumiem, dzejoļi, mākslinieku modernistu darbu reprodukcijas.

(šoreiz, ja tā labāki, dolāros) un vēl kādu sarakstiņu, pēc kura firma varētu izsūtīt, cik tālu kvīts iznāk. No atsūtītām grāmatām tikai Wundta «*Volkenpsychologie*» drusku dārgāka, citas samērā ar šejienes cenām ļoti lētas un dara manai sirdij (un manam makam arīdzan) lielu prieku. Vai es šē priekš Jums nevaru ko darīt, lai man būtu apziņa, ka es pakalpojumu kompensēju ar kaut kādu pretpakalpojumu?

Ar sirsnīgām labdienām

Jūsu Andrejs Upīts

Rīgā 24. V 1923

Godāts biedri!

Jūsu vēstuli saņēmu šodien un pasteidzos ar pāris rindām atbildēt, tāpēc ka nezinu īsti, kad iznāks aizbraukšana uz Skrīveriem — varbūt jau tuvākās dienās, varbūt palieku līdz VI 15-jam. Vēstuli, kuru Jūs it kā sūtījuši ar H-ņa kgu, neesmu saņēmis, un tāpēc arī nezinu, ko Jūs man esat ziņojuši par min[ētā] žurnāla («*Zeitschrift für Aesthetik*») komplekta cenu. Ja līdz 15. VI vēl saņemtu no Jums šīs ziņas, tad varbūt varētu nosūtīt attiecīgo zummu, jo min. žurn[āls] mani ļoti interesē, bez tam marka vairs nestāv augstu, tā ka es varētu gan tam prāvāku zummu ziedot. Tik dūšīgs esmu tāpēc, ka rīt laikam pārdošu savus kopotus rakstus «*Kultūras Balsij*» un, domājams, viņi uz līkaupēm man taču kādu zummiņu iemaksās avansā.

«Laikmetam», t. i., Jums, vismaz līdz 15. VI nosūtīšu negaru kritiski teorētisku rakstiņu un, ceru, vēl kaut ko. «L.» liekas uztvēris pareizo ceļu: viena «sabiedrības» daļa par viņu splaudās neglītā kārtā, otra jūsmo. Tā ir laba zīme — to es zinu no piedzīvojumiem. «Domu» lieta

šķietas šodien nokārtota galīgā veidā. Tikko nāku no valdes un red[akcijas] kolēģijas sēdes. Pēdējās sastāvs galīgā veidā šāds:

beletristika — Upīts-Birznieks;
sabiedriskā daļa — R. Bīlmanis¹;
zin[ātniski] pedagogiskā — R. Lapiņš;
kritika — Andrejs Upīts;
kronika — T. Lieventāls²;
galv., t. i., atbild., red. — Rainis.

Kā redzat, te ir kompromisa sastāvs uz visas līnijas. Jūsu līdzdarbība un pie tam vistuvākā — es gribētu vēl teikt: liter-teorētiskā daļā — absolūti nepieciešama. Par kaut kādiem iebildumiem no partijas puses, kā redzat, runas nevar būt. No tās puses tā lieta ir pilnīgi nokārtota. Paņemam tikai līdzī no Berlīnes pēc iespējas vairāk jaunu domu un paraugu mākslas ierosinājumu laukā! Es jau redzu pats, ka mēs daudz ko esam nogulējuši, un «Domu» pirmais uzdevums būtu — mēģināt iekustināt mūsu mākslinieciski kulturēlo domu mazliet straujākā tempā. Pār visām lietām — padomājiet par žurnāla pirmo (augusta) burtnīcu: vai nevaram galvenā daļā dot kaut ko programmatisku, turpmākās līnijas apzīmējošu? Man, protams, ir jau savs zināms programmas raksts, bet no ārkārtīga svara būtu Jūsu tuvākā līdzdarbība pie visām šīm lietām. Briesmīgi žēl, ka Jūs patlaban neesat Rīgā. Es jau redzu, ka mūsu grupās (ne klikēs) ciešāka apvienošāns pret pastāvošiem virzieniem ir «neiespējama» lieta. Ja Jūs varētu atbraukt Rīgā un pie manis Skrīveros, vēlākais, jūlija beigās, tas būtu ne tikai man ārkārtīgi pati-

¹ Bīlmanis Roberts — meņševistisks literāts un Saeimas deputāts, «Domu» redaktors līdz 1930. gadam.

² Līventāls Teodors — meņševiku kooperators un literāts, rakstījis par grāmatu vākšanas un bibliotēku iekārtošanas problēmām.

kami, bet visam mūsu pasākumam ar to tiktu likti noteikti pamati. Ar vārdu sakot, es ceru, ka Jūs 1) rakstīsiet, 2) padomāsit, 3) strādāsit, 4) brauksiet!

Ar vissirsnīgākām labdienām

Jūsu Andrejs Upīts

No fotografēšanās antoloģijai nekas neiznāk. Daži kolēģi ir kategoriski pretī noņemties kopīgā grupā, kur katra atsevišķa seja būšot redzama «kniepadatas» lielumā. — Antoloģiju jūnija sākumā nosūtīšu drukā.

JĀNIS JAUNSUDRABIŅŠ

Arvīds Grigulis

JĀNIS JAUNSUDRABIŅŠ UN VIŅA VIETA LATVIEŠU LITERATŪRĀ

Nav vajadzīga simtā dzimšanas diena, lai atcerētos Jāni Jaunsudrabiņu, — viņš latviešu literatūrā ir vienmēr dzīvs, vienmēr nozīmīgs. Tomēr 1977. gada 25. augusta kalendāra lapiņu nevaram tik vienkārši pāršķirt kā kuru katru citu dienu. Tā mums liek padomāt par tām dzīves liecībām, kas tik īpatnēji izpaužas Jaunsudrabiņa darbos.

Bērnība liek pamatus katra cilvēka rakstura attīstībai. Jaunsudrabiņa bērnība ir kalpa ļaužu bērnība, sevišķi sūra vēl tādēļ, ka rakstnieks agri zaudē tēvu. «Mēs palikām ar māti divi vien un mitinājāmies no viņas darba un no tiem pūriem labības, ko es saņēmu no Saukas magazīnas kā bārenis.» Arī viņa tuvākie radi ir kalpi un kalpones, kas dažkārt dzīvo pie tā paša saimnieka, kur kalpo rakstnieka māte.

Šim faktoram ļoti liela nozīme Jaunsudrabiņa personības veidošanās procesā. Viņš jau agri iepazīst dzīves pretišķības, iemācās vērot cilvēkus un paļauties pats uz saviem spēkiem. Jau ar pirmajiem savas apzinīgās dzīves soļiem viņš saaudzis ar dabu un iemīlējis to ar visiem dvēseles spēkiem. Jaunsudrabiņš nekad nespēj kļūt par īstu pilsētnieku, viņa solis jūtas drošs tikai uz zaļās un pelēkās zemes, un patiesu laimi viņš pārdzīvo uz ūdeņiem.

Jau kopš jaunības Jaunsudrabiņu saista divi mākslas veidi — rakstniecība un tēlotāja māksla. Vēl pagastsko-

las laikā viņš uzzīmē spēļu kāršu komplektu, kuru «tikpat kā nav iespējams atšķirt no īstajām», kā arī raksta skolēnu albumos piemiņas pantīņus.

Kaudamies ar materiālām grūtībām, viņš pabeidz Vecsātu zemkopības skolu un var sākt nodrošinātas praktiska darbinieka gaitas — dabū pat divas «muižkunga» vietas. Taču mākslas alkas ir tik stipras, ka viņš visām praktiskajām nodarbībām atmet ar roku. Tomēr pirmie literārie mēģinājumi paliek bez izciliem rezultātiem. Tad Jaunsudrabiņš nopietni pievēršas glezniecībai. No 1900. gada līdz 1905. gadam viņš neraksta nemaz, bet nododas mākslas studijām Rīgā un Minhenē.

Tad, kā viņš pats saka, «piepeši es rāvu valā, un, kad 1906. gadā vadīju «Starus», mani jau redzēja kā stāstu un lugu rakstnieku».

Jaunsudrabiņš literatūrā ienāk strauji. Kādu laiku viņš ir aizrāvis ar dekadentiskā simbolisma estētiskajiem principiem, arī organizatoriski saistās ar «Dzelmes» grupu. Simbolisma patētikas garā uzrakstīta viņa pirmā lielākā luga «Traģēdija» (tādā pašā stilā arī tēlojums «Traģēdija»).

«Traģēdija» parādās uz «Uļejas» skatuves 1906. gada beigās, pēc tam Rīgas Latviešu teātrī. Te eksaltētos toņos raksturota jauna mākslinieka mokas nabadzībā un dzīves šaurībā un latviešu buržuāzijas cietsirdība un mantkāriba.

Izrāde bija sensacionāla. Jaunatne, kas tai laikā bija aizrāvusies ar dekadentiskā simbolisma idejām, gaviļēja. «Vecie», starp tiem R. Blaumanis un J. Rozentāls, «sēdējuši savrup un sevī ierāvušies, un drūmi kā mākoņi». Rozentāls savu sašutumu izteica garā rakstā «Zalktī», Blaumanis apmierinājās ar vārdiskiem ētisko principu «sprediķiem».

Ar to arī Jānis Jaunsudrabiņš bija izdziedināts no dekadentiskā simbolisma ietekmes. Kā izskaņa šim posmam

izvērtās divu gadu ilga polemika, kurā piedalījās visa tālaika latviešu prese.

1911. gadā rakstnieks J. Vainovskis publicēja rakstu «Es kaunos», kurā izteica domu — viņš kaunas no rakstnieka vārda tādēļ, ka rakstnieki pārāk pazemīgi klanās mantisko buržuju priekšā un cer no tiem sagaidīt druskas, kas krīt no kungu galdiem. Starp piemēriem viņš minēja arī J. Jaunsudrabiņa «Tragēdiju».

Šajā laikā Jānis Jaunsudrabiņš jau bija pārdzīvojis viņam būtiski svešo, pilsētas intelīgencai raksturīgo dekadentisko simbolismu. Viņš jau bija atradis savu īsto mākslinieka dvēseli — dabu, konkrētu dzīves īstenību. Bija jau izveidojies izcils reālistisks rakstnieks.

Pirmais tāds krustceļus raksturojošs darbs bija stāsts «Vēja ziedi», ko R. Blaumanis uzskatīja par labāko tālaika literatūrā.

Jau «Vēja ziedos» iezīmējās vēlāk līdz pilnībai izkoptie rakstīšanas paņēmieni. Jaunsudrabiņa rakstnieka acs ir tēlotājas mākslas meistara acs, viņš kā gleznotājs apraksta redzēto un pārkausē to savā laboratorijā. Tādējādi izaugt par izcilu reālistu Jaunsudrabiņam palīdz viņa otrā mīlestība — tēlotāja māksla.

Bet tikpat spēcīgi iedarbojas cits faktors — jau bērnībā gūtā sūrā dzīves pieredze, kas ļauj pārvarēt visas grūtības, sajust dzīves spēku un skaistumu.

Par meistarības kalvi kļūst viņa bērnības atmiņu tēlojumu virkne, kas iegūst apzīmējumu «Baltā grāmata». «Baltās grāmatas» tēlojumi rodas pakāpeniski, ilgākā laika periodā un parādās dažādos periodiskos izdevumos. Te attēlota dzīve Riekstiņos, kur Jaunsudrabiņa māte bija kalpone un vectēvs — kalps. Šī grūtā kalpu dzīves atmosfēra ir gaišas saules apmirdzēta, darba cilvēka sirds siltuma caurausta. Varbūt tikai vēlāk rakstnieks pats apzinājās, kādu zelta apcirkni viņš atradis. «Baltā grāmata» ir ceļš atpakaļ uz bērna dienām, bet tas ir arī autora tālanta attīstības ceļš uz dziļu un īpatnēju reālismu.

Mēs pamatoti dēvējam Jāni Jaunsudrabiņu par reālistu. Bet viņa reālisms ir vienreizīgs, būtiski atšķirīgs no visa plašā reālisma klāsta mūsu literatūrā. Viņa īstenības attēlojumā ievijas liela gleznieciska apgarotība. Tā rada īpatnu romantisma līnijas ievijumu. Tieši tādēļ Jāņa Jaunsudrabiņa reālisms ir savdabīgs, pat vistragiskākajās situācijās viņš nezaudē ticību dzīvei un tās skaistumam. Pamatoti varam runāt par Jaunsudrabiņa reālisma optimismu. Minētā reālisma specifika rakstnieku notur uz reālisma pamatiem arī tad, kad viņš tēlojumā ieplūdina fantastiku, piemēram, romānā «Jaunsaimnieks un velns».

Jaunsudrabiņa devums ir liels un daudzpusīgs. Blakus vienkāršiem, nekomplcētiem tēlojumiem («Baltā grāmata», «Zaļā grāmata», «Vasara», «Kaukāzs», «Ar makšķeri») ir ļoti sarežģīti, psiholoģiski dziļi kaldināti cilvēku likteņu tēlojumi («Aija», «Atbalss» un «Ziema», kas diezgan nepamatoti apvienoti vienā romānā — «Aija», jo katrs triloģijas romāns rakstīts atšķirīgā intonācijā, «Neskaties saulē» u. c.). Te iekļaujas arī virkne stāstu, kaut gan šajā žanrā ievērojama ļoti liela noskaņu dažādība. Sava vieta ir arī dramaturģijai un dzejai.

Mūsu literatūra ir interesanta un nozīmīga varbūt tieši ar to, ka katra personība ir tik atšķirīga gan dzīves gājuma, gan estētisko koncepciju ziņā.

RAKSTNIEKA DARBA DIENA

Jānis Jaunsudrabiņš savā daiļrades laboratorijā lasītājus ievēdis reti. Arī publicistikai viņš pievērsies samērā maz un galvenokārt rakstījis par glezniecību. Kad 1928. gadā tiek publicēta J. Jaunsudrabiņa apcere par norvēģu rakstnieku Andreju Hauklandu, autors piebilst: «Pirmo reizi mūžā es rakstu par kādu rakstnieku.» Un, izrādās, tikai tādēļ, ka viņš A. Hauklandu personīgi labi iepazīinis, uzturēdamies Kapri salā.

Vēstulē nenoskaidrotai personai 1924. gada 7. janvārī (Zinātnu akadēmijas Fundamentālās bibliotēkas rok-rakstu fonds) J. Jaunsudrabiņš raksta: «Jūs varbūt būsiet novērojis, ka es no kritikas vispār stāvu tālu. Vai Jūs esat redzējuši kaut vienu rindu, ko es būtu rakstījis par kādu literārisku darbu? Kad jau par citiem nerakstu, kur tad nu vēl par sevi.» J. Jaunsudrabiņa grāmata «Mana dzīve» (citējumi pēc 3. izdevuma 1937. gadā), tāpat rakstnieka vēstules, kas glabājas ZAFB un Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzejā, tomēr ļauj spriest par viņa darba stilu. Savā autobiogrāfijā rakstnieks ar humoru saka: ««Kas to būtu domājis, ka tu, Jāni, kādreiz sarakstīsi tik daudz grāmatu!» es brīnījos. Un vēl vairāk man ir brīnums, kad apdomāju, cik maz es strādāju. Kad noskatos, kā citi kolēģi cenšas, sevišķi vasarā, kad es dzīvoju vai vienīgi dabā un savvaļā, tad paliek tīri kauns. Zināms, droši vien dažs labs no viņiem tiks tālāk par mani kā literāriskos sasniegumos, tā arī materiālā ziņā. Bet sava iztikšana un savs kaktiņš literatūras vēsturē būs arī man.»

J. Jaunsudrabiņa darba diena īstenībā tik dīka nav bijusi.

Rakstniecībā J. Jaunsudrabiņš ienāk samērā vēlu. Paša sastādītās bibliogrāfijas sākumā viņš paskaidro: «Sākts kārtīgi atzīmēt ar 1906. gadu.» Tātad iepriekšējos mēģinājumus augstu nav vērtējis. Tikai 1907. gadā, kad J. Jaunsudrabiņam ir jau trīsdesmit gadu, R. Blaumanis dod spriedumu: «Ar «Vēja ziediem» Jaunsudrabiņš nostājas mūsu rakstnieku pirmajā rindā.» Pats viņš vēl 1912. gadā vēstulē V. Plūdonim izsaka šaubas: «Man tomēr liekas, ka esmu vairāk gleznotājs nekā rakstnieks, kaut gan abas mākslas vienādi mīlu.»

J. Jaunsudrabiņš noraidīja kritikā izteikto apgalvojumu, ka ikkatrs viņa dzīves posms līdz sīkumam atspoguļojoties kādā noteiktā darbā. Agrā bērnība tad nu būtu «Baltā grāmata», jaunība parādītos «Vēja ziedos», «Aijā» utt. Blakus tiešajam vērojumam J. Jaunsudrabiņam dārgs arī iztēles lidojums. «Tādas Aijas pasaulē nemaz nav. «Vēja ziedi» ir izdomāti no sākuma līdz beigām. «Atbalsam» pat fons nav no dabas. Vienīgais, ka es šos stāstus esmu rakstījis pavasara dienās, agrās rīta stundās, dara tos rasoti svaigus. Nekas tur nav manis izdzīvots, bet radot pārdzīvots un visos sīkumos līdzī izjuts gan.» («Mana dzīve», 6. lpp.)

Arī vēlākos gados kādā intervijā rakstnieks apliecina to pašu: «Nekur pasaulē nav nevienas tādas vietas, kādas ir manos rakstos. Arī cilvēki ir izdomāti (...). Jo rakstīdams es nebūt nedomāju tēlot kaut ko tādu, kas īstenībā bijis un noticis, bet gan tikai savus izdomātus notikumus un savas izdomātas personas. Tomēr, kad es rakstu, tad aprakstāmie notikumi, viņu vietas un personas manā fantāzijā notēlojas tik spilgti un redzami, ka visu to varētu arī uzzīmēt.»

Rakstnieka attieksmi pret reālo dzīvi J. Jaunsudrabiņš piemin arī stāstā «Lielā līdaka»: «Kaut gan manā grāmatā, kā visās, ir diezgan daudz tīri literāru melu, tad

tomēr visā visumā es esmu cieši turējies pie īstenības un raudzījis attēlot tikai to, ko pats izjutis vai redzējis citus izjutām. Tā, pēc manām domām, vienkāršas lietas un vienkārši notikumi dabū it kā dvēseli, viņi tiek it kā apskaidroti.»

Minētie izteikumi nebūt nerunā pretī K. Egles «Atmiņu dzirkstīs par Jāni Jaunsudrabiņu» fiksētajiem rakstnieka vārdiem: «Es nemīlu abstraktu, tukšu frāzi (...). Turos pie konkrētiem tēliem, pie dzīviem cilvēkiem un cenšos tos zīmēt tā, lai skaidri būtu saskatāma un atšķirama katra līnija, katra kroka, nokrāsa, atēna. Nekas manos darbos nav izdomāts.»

Neretas Riekstiņi ir, protams, «Baltās grāmatas» Mūsmājas. «Zaļās grāmatas» panorāmu veido Valašiņas, Āriņas, Šausmāni un pārējās senās Neretas sētas. Un Liepiņas, bez šaubām, ir fons Aijas un Jāņa jauneklīgās milas stāstam.

J. Jaunsudrabiņa tēlotāja spējas parādījušās agri. Jau zēna gados, dzīvodams Mūsmājās, viņš pārmaiņus ar pušēlnieku Jorgi vingrinās pasaku stāstīšanā, un viņa pirmais honorārs ir apkārtklejojošo pauninieku dāvināti nieciņi. Šāda veida «daiļrade» turpinās arī Neretas skolā. Ja būtu saglabājušies viņa toreizējo skolas biedru piemiņas albumi, tad tur atrastu arī dažu pusaudzā gados rakstītu dzejoli. Tā, piemēram, kāda skrodera dēla kladē J. Jaunsudrabiņš ieskrīvē pantu:

Sārts kā pletīzera bulta
Lai tev atspīd Laimes rīts.
Silta lai ir tava gulta,
Lai tev dzīvē nav jātrīc.

Lai arī aizvadītie jaunības gadi nav literāri produktīvi, tie nogulsņējuši rakstnieka atmiņā virkni neizdzēšamu iespaidu. «Skaistais meža stūris ar Vītiņu kapiem ir atradis vietu manos «Vēja ziedos». Tur ir daudz kas no tām naktīm, kuras te pavadītas, staigājot vai sēdot uz

egļu saknēm. Pats stāsts ar viņa varoņiem ir, protams, izdomāts. Smuku apkārtnē un pašā muižā ir meklējami pirmsākumi arī dažiem citiem stāstiem, kā «Nāve un dzīvība», «Mežkungs Laucis», «Ziemas baltumā» u. c., kaut gan tajā laikā nekas prozā netika rakstīts.» («Mana dzīve», 54. lpp.) «Vēja ziedos» kritiķi šķiet saskatījuši Hamsuna ietekmi.» Es pats to neapzinos. Es zinu tikai, ka gribēju reiz rakstīt kaut ko garāku, iegrīmu kā sapnī reiz izbaudītās vasaras dienās un naktīs un šalcošā jaunības milestībā un katru rītu, reizē ar aprīļa sauli celdamies, uzrakstīju pa nodaļai. Cik «Vēja ziedos» nodaļu, tik dienu viņi rakstīti. Beigās es nodaļas mainīju, pārcilāju uz priekšu un atpakaļ un, kad biju galā ticis, tad tikai uzrakstīju iesākumu. Es domāju — tas man bija jādara tāpēc, ka nebija nekādas tehnikas. Varbūt man iepriekš vajadzēja nospraust stingras robežas, iepriekš jau paredzēt, kāds būs gals. Bet to es neesmu vēl līdz šim iemācījies. Es paļaujos savam jūtu vilņojumam un savai toņa sajūtai, kura manis vēl nekad nav vīlusi. Bet ar to svešu iespaidu meklēšanu kritiķiem daudzreiz viļas. Man ir nācies dzirdēt, ka mana pašā pēdējā laikā rakstītā grāmatiņa «Ar makšķeri» esot radusies zem Aksakova iespaida. To nu man pavisam grūti ticēt, jo es vēl tikko tagad taisos Aksakovu lasīt.» («Mana dzīve», 79. lpp.)

Braukdams kādreiz ciemos no Rīgas uz Neretu, J. Jaunsudrabiņš prāvu ceļa gabalu no Jaunjelgavas nomēro kājām. Pie Sērenes skolas viņš panāk kādu iereibušu zalvieti, un visu nakti tie runādamies nosolo blakus. «Tas ir manas «Aijas» sākums.» («Mana dzīve», 58. lpp.) Arī citu vasaru viņš aizvada Neretā. Un te nu ar topošo gleznotāju notiek apmēram tas pats, kas ar Jāni «Atbalsī», sastopoties no jauna ar Aiju. Rakstnieks to nosauc par visskaistāko vasaru savā mūžā. Viņš tolaik staigājis it kā pats savā gaišumā. «Es dzēru šo vasaru kā dzidru avota ūdeni. Ja manos stāstos ir kaut cik tuvu pieiets dabas noslēpumainajai dvēselei, tad vienīgā pateicība par

to nākas šim skaidrajam, nevainīgajam mīlas laikmetam.» («Mana dzīve», 62. lpp.)

Intuitīvs darba stils J. Jaunsudrabiņam saglabājas arī vēlāk. «Es nekad neesmu samaldījies. Pavisam svešā mežā es vienmēr izeju uz pareizo vietu. Un tāpat es rakstu — sākumā beigu neredzu, bet intuīcija mani nekad neviļ un vienmēr izvada uz pareizā ceļu.»

Lai arī Jaunsudrabiņš reizēm strādājis aizgūtnēm, paviršību un steigu literārā darbā viņš nav cietis, dienišķo maizi bieži vien pelnījis ar tulkojumiem un gleznošanu. «Es to turu par godīgāku pelnīšanas veidu nekā raudzīt sevi ieraut daudzrakstīšanā. Katram darbam ir zināmā mērā jānobriest, un, ja to izvelk gaismā bez laika, tad, bez šaubām, tam ir lielāki vai mazāki trūkumi. Jau lēnām gadās vājas lietas uzrakstīt, kur tad vēl steigšus.» («Mana dzīve», 85. lpp.)

1913. gada pavasarī Jaunsudrabiņu ģimene pārcēlas uz Pļaviņām. Turienes krāšņā daba rakstnieku gan saista, bet savos darbos viņš to neparāda. «Skaistie Daugavas krasti no Pļaviņām līdz Koknesei ir ļoti rosinoši,» atzīst J. Jaunsudrabiņš. «Es tomēr viņus neesmu vēl izmantojis ne stāstā, ne gleznā, jo neesmu vēl ar tiem diezgan tuvu sadraudzējies, neesmu ar viņiem pilnīgi saplūdis kopā.» («Mana dzīve», 89. lpp.) Tā arī romāns «Kapri» (1939) sarakstīts krietnu laiku pēc Vakareiropas ceļojuma un dzīves šinī salā. Piedzīvojumiem un vērojumiem vispirms jānoguļas rakstnieka atmiņā kā labam vīnam pagrabā. Rakstā «Atmiņu lapa no maniem ceļojumiem» («Jaunākās Ziņas», 1937, № 190) J. Jaunsudrabiņš saka: «Es te vēroju tik daudz interesanta, ka neesmu līdz šai dienai atmetis nodomu rakstīt par šo salu atsevišķu darbu. Vēl tikai neesmu izšķīries par formu. Vielas te būtu pārpārēm liels romānam. Bet varbūt interesantāk būtu visu to ietvert mazos tēlojumos, jo arī cilvēki tur līdzinājas vēju un ūdeņu apberztajiem kokiem un akmeņiem.»

Daba vispār rosina J. Jaunsudrabiņu vairāk kā gleznotāju, mazāk kā rakstnieku.

J. Jaunsudrabiņš intensīvi strādā pirmā pasaules kara priekšvakarā un arī pirmajā kara gadā, kad frontes trokšnis vēl nav atbalsojies līdz Pļaviņām.

«Man bija iesākts rakstīt «Aijas» turpinājums, bet nebija drosmes pie tā ķerties, jo nebiju vēl skaidrībā, uz ko stāsta darbību virzīt. Divas nodaļas bija uzrakstītas, tālāk es netiku. Tomēr, kad nāca jau uz rudenī un visi stāsti jau bija izdrukāti, man iegribējās šauties pulkā. Oktobra otrā pusē es kādā agrā rītā sēdos klāt, uzmeklēju ietrūkušo pavedienu un sāku tīt. Vajadzēja steigties, ja gribēju tikt līdzī, jo stāsts bija ne vien jānodod, bet arī jānodrukā tajā gadā. Es cēlos agri un vēlu gāju gulēt. No savas mazās istabiņas, kurā pastāvīgi kvēloja čuguna krāsnīte, es izgāju tikai uz dažām minūtēm, lai tajā atkal nozustu kā alā. Pa pusei noreibis no tvana un no tās pasaules, kuru veidoja manas smadzenes, es vairāk nekā divas nedēļas nostrādāju astoņpadsmit stundu dienā. Kad «Atbalss» bija uzrakstīts, man atkrita rokas un es dienu un nakti nogulēju dziļā miegā. Pēc tam ar sevišķu vieglumu, kā no malas piegājis, pirmo rakstījieni izlaboju un mierīgi pārrakstīju, lai pēc iespējas burtlicim darītu vieglāku viņa darbu.» («Mana dzīve», 90. lpp.)

Iznāk «Baltā grāmata» un gūst panākumus, bet arī fronte jau tepat durvju priekšā. J. Jaunsudrabiņa ģimene pārbrauc uz Velēnas Saltupiem, bet te apsnigušu sūnekļu vidū kara laika apstākļos, kad trūkst pat petrolejas un jāguļ gribot negribot no sešiem vakarā līdz astoņiem rītā, apsīkst jebkura literāra rosme. Rakstnieks izlemj pārcelties uz Kaukāzu. Iztikšana tur lētāka, bet radošais darbs tomēr nesekmējas. Vēstulē Līgotņū Jēkabam 1916. gada 15. janvārī (ZAFB) rakstnieks žēlojas: «Es nezinu, kas ir, bet es te nekā nevaru strādāt. Iet dienas vienās gaidās, un pasaule kļūst aizvien vienaldzīgāka. Ir tik daudz

svešu iespaidu, bet tie tek garām kā saduļķots ūdens, uz kuru pietiek pamest acis. Kaut jele beigtos tas svešniecības laiks! Varbūt pavasarī būs labāk, tad sāksu klejot pa kalniem un pa jūrmalu.»

Atgriešanās dzimtenē, materiālās rūpes, sievas slimība un nāve — laiks, kad veidojas triloģijas «Aija» pēdējā daļa. ««Ziema» — smagākais no visiem līdzšinējiem darbiem. Smagākais un varbūt visvairāk personīgu sajūtu pieblīvēts.» («Mana dzīve», 106. lpp.) Laikā no 1924. gada līdz 1928. gadam J. Jaunsudrabiņa literārā raža nav liela: tikai sīki stāstiņi, tulkojumi un gadījuma raksti. Tas ir garīgas atslodzes un reizē jaunu vērojumu uzkrāšanas posms.

Toties pie romāna «Jaunsaimnieks un velns», kas iznāk 1933. gadā, rakstnieks strādā atkal ar pilnu spēku. Romāna pirmraksts ir viens no visvairāk sasvītrotajiem J. Jaunsudrabiņa manuskriptiem. Rakstnieks atzīst, ka šis ir vienīgais darbs, kuru tas smalki iepriekš «izrēķinājis», pārdomājis.

Vairāki rakstnieka arhīva materiāli stāsta par romāna «Nauda» tapšanu, kas grāmatā iznāk tikai 1942. gadā. Literatūras muzejā ir, piemēram, lapiņa ar atzīmēm, cik rindu katru dienu uzrakstīts. Pats romāna manuskripts glabājas ZAFB rokrakstu fondā, kur tam pievienots K. Egles paskaidrojums: «Rokrakstu nododams, autors aizrādīja, ka romānu viņš uzrakstījis 99 dienās, to savās piezīmēs viņš skaidri redzot.»

Teikto apliecina arī J. Jaunsudrabiņa vēstule kādam savam novadniekam 1944. gadā: «Romāns uzrakstīts laikā no 2. X 1938. g. līdz 26. III 1939. g. Strādāts 99 dienas. Vislielākais rindu skaits dienā 276, vismazākais 28, vidējais ap 150.»

Ja pavēro kaut vai J. Jaunsudrabiņa manuskriptus, kas glabājas ZAFB rokrakstu fondā, redzams, ka rakstīšanai viņš izmantojis daždažādas papīra strēmeles: izlietoto aplokšņu baltās puses, tīras lapas no skolēnu burtnīcām,

ielūgumus uz gleznu izstādēm utt. Nododams K. Eglem romāna «Nauda» rokrakstu, J. Jaunsudrabiņš sacijis: «Ja nu tu ņemtu pretī, tādus derētu gan pieglabāt, jo diez vai kāds cits latviešu rakstnieks, kas tautā cik necik pazīstams, būs tā rīkojies, it kā savu skopumu rādīdams. Bet man jau tas kopš jaunības tā iegājies un tā paliks, taču ne jau kāda skopuma dēļ.» («Atmiņu dzirkstis par Jāni Jaunsudrabiņu».) Tā viņam labāk veicoties rakstīšana. Jaunībā, kad tiešām trūcis naudas papīra iegādei, ierasts rakstīt uz dažādām lapiņām un tagad jau grūti no paražas atbrīvoties. Kādai piezīmju burtnīcai no 1913. gada (ZAFB) rakstnieks ar viņam ierasto zobgalību devis nosaukumu: «Šī jirr manna kladde priekš visādiem pekstiņiem.» Te ir stāstu, dzejoļu un avīžu rakstu uzmetumi, dienasgrāmatas atzīmes un valodnieciski materiāli.

Nekāda humora toties vairs nav, ja J. Jaunsudrabiņš pamana patvaļīgu savu rakstu īsināšanu un pārveidošanu, kā to raduši redaktori. Visai bargu vēstuli viņš nosūta uz «Dzimtenes Vēstneša» redakciju Āronu Matīsam 1911. gada 9. maijā (ZAFB): «Pie pēdējā raksta es vēl sevišķi piespraudu lūgumu nekā neizlaist, bet tas tomēr nebija līdzējis. Jūs sapratīsiet, cik grūti ir rakstīt, ja nezini, ko vari, ko nevari drukāt. Beidzot tu stāvi redakcijas priekšā ar savu domu pauniņu kā grēcinieks pie tiesneša durvīm. Tiek tīri kauns tās kravāt laukā.»

Vēstulē J. Lācim uz «Atpūtas» redakciju 1932. gada 7. jūlijā (RM) rakstnieks iebilst pret savu darbu salikumu: «Tā nav pareizi, kā Jūs tur, tie driķētāji, rīkojaties. Jūs laidiet vienā gabalā, kur man manuskriptā ir vairākas jaunas rindas... Es tišām neradu jaunas rindas, un, ja tās ir, tad tikai stila skaidrības labā.»

Priecādamies par savu darbu izdevumiem pēckara gados dzimtenē, rakstnieks tomēr ne visur ir vienis prātis ar valodas labotājiem. ««Aijas» korektors ir stingri turējies laikam pie noteikuma, ka dzīvu lietvārdu jāaizstāj ar «viņš», bet nedzīvu ar «tas». Es esmu visos laikos

vadijies no valodas ritma...» Rakstnieks vēl piebilst: «Nevar jau nemaldīgi nošķirot, kas dzīvs un kas nedzīvs.» (Vēstule K. Eglem 1960. gada 19. jūnijā.)

K. Skalbe uzsver J. Jaunsudrabiņa prasmi atrast pelēkās ikdienības dvēseli («Jaunākās Ziņas», 1927, № 189): ««Baltā grāmata» stāsta par balto bērniņu vienkāršā lauku istabā, kādā pavisam pieticīgā, nabadzīgā kaktiņā, kuru apspīd tikai četras tumšas rūtis. Šo istabu mēs visi pazīstam; mēs viņā esam uzauguši, bet mums nebij ienācis prātā, ka ir vērts skatīties uz viņu atpakaļ. Un tomēr — cik viss tur ir dzīvs un interesants, sākot ar podiem, kuri uzmaukti uz zedēju sētas, un beidzot ar bedrīti māla kulā, no kuras padzeras vista.» Uzsverot baltās krāsas dominanti J. Jaunsudrabiņa daiļradē, K. Skalbe saka: «Domājot par Jaunsudrabiņu, es domāju par balto krāsu mūsu rakstniecībā. Baltā krāsa mazliet neitralizē visas lietas un parādības, kā to dara mierīga vērotāja acs. Jaunsudrabiņš arvienu ir pratis atrast vajadzīgo atstatumu starp sevi un pasauli, lai varētu lietas mierīgi tēlot.»

Protams, šo episko mieru rakstnieks ne visur saglabā vienādā mērā. Smagi pārdzīvojumi personīgajā dzīvē un rūgtas pārdomas ietekmējuši arī viņu. Grāmatas «Mana dzīve» 127. lappusē ir rindas: «Manu rakstu uzmanīgs lasītājs būs nojautis, ka dobjas skaņas sāk jau dimdēt ar romānu «Nāves deja». Tās pieaug daudzos sīkos stāstos, sasniegdamas lielāko sāpīgumu traģikomēdijā «Invalids un Ralla». Tā ir zināma veida smeldze, no kuras autors rauga atbrīvoties kā no kādas ļaundabīgas ekzēmas.» Par minēto lugu rakstnieks izteicies arī cituviet («Jaunākās Ziņas», 1934, № 82): «Pašā sākumā es gribēju rakstīt traģēdiju, pēc kā galvenā persona tiešām prasās. Bet tad man kļuva bail, ka neiznāk kaut kas sāji asarains, un es metos uz otru pusi. Traģēdijai nebūtu tā spraiguma, tā protesta gara, neizslietos invalīda kruķis pret debesīm tik mierīgi un reizē draudīgi kā tagad.»

Nenoliedzami, ka darbs rakstniekam vislabāk sekmējies lauku klusumā. Tepat divus gadus viņš, piemēram, nodzīvo tālu Augšzemgalē Kaplavas Prauliņos, kur pabeigts romāns «Neskaties saulē», uzrakstīts romāns «Augšzemnieki» un vēl daudzi mazāki darbi. Zaļās dabas vidū J. Jaunsudrabiņš atjauno fiziskos spēkus, gūst jaunus motīvus savām gleznām un literārajām iecerēm. «Man upe ir tas pats, kas dzērājam krogs,» atjoko rakstnieks, kad dažs labs sāk apšaubīt makšķerēšanas lietderību. Tā nebūt nav tāda klaiņošana tukšgaitā. Rakstā «Makšķerēšana — labākā vasaras atpūta» («Jaunākās Ziņas», 1937, № 117) viņš pat apgalvo: «Domu dzirkstis šķīļas, tikai kārtīgi apkalpojot makšķeri. Šī nodarbība neļauj iegrimt nekādos dziļumos, bet arī neļauj garam sta-rot tukšumā. Tā ir enerģijas uzkrāšanās nemanot un nepazīnot.»

Par J. Jaunsudrabiņa darba stilu varam spriest arī pēc rakstnieka draugu un paziņu izteikumiem.

Kā čaklu darba vīru Jaunsudrabiņu raksturo K. Štrāls rakstā «Jaunsudrabiņš manā atmiņā» («Padomju Zeme», 1967, 19. jūl.): «Jaunsudrabiņa darba diena aizritēja stingri noteiktā kārtībā. Cēlās viņš rītos ļoti agri un tūdaļ sēdās klāt rakstīt vai gleznoja. Priekšpusdienā parasti gāja pastaigāt, bieži vien uz Daugavu, kuras krastus bija izstaigājis krustām šķērsām gan gleznojot, gan makšķerējot... Šad un tad Jaunsudrabiņš pastāsta kādu dzirdētu notikumu vai sarunu, un, skaties, pēc kāda laiciņa tas ir jau izveidots tēlojumā vai stāstā un lasāms kādā laikrakstā vai žurnālā, jo viņš gandrīz visu dzirdēto, redzēto un justu izmantoja literāri.»

Valdis Grēviņš atmiņās par J. Jaunsudrabiņu (RM) saka: «Viņš varēja rakstīt tik daudz un tādā tempā, ka, pēc paša izteiciena, «Vēja ziedus» viņš uzrakstījis kā dzejoli. Jaunsudrabiņš vienmēr ļoti maz laboja. Viņš man atsūtījis vairākus rakstus, kur neviens vārds nebija pārsvītrots. Viņš bija pie galda atsēdies un tā arī uzrakstījis.»

Par darba režīmu rakstnieka dzīves nogalē, kas pagājusī svešumā, mums ziņu mazāk. Ieskatu te dod J. Jaunsudrabiņa vēstulu noraksti, kas glabājas Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzejā.

Tālu no dzimtenes rakstnieku bieži māc rezignācija. «Patiesa ir tikai tagadne. Pagātne ir legenda, nākotne izdomāts, pat ne redzēts sapnis.» (R. Skujiņai 1952. g. 3.X.) «Rakstu tikai tāpat pa paradumam.» (R. Skujiņai 1950. g. 16. IV.)

Strādādams pie «Zaļās grāmatas», rakstnieks to bieži pārrunā ar savu novadnieci dzejnieci V. Tomu. Neretas vietvārdi pašam sāk pagaist no atmiņas. «Vai Tu man nevarētu pateikt, kā īsti sauc to apaļo kalnu ganību malā uz Bergu robeža? Tas jau ir vienīgais Šausmānu kalns. Man ir aizmirsušies vietu nosaukumi. Man šķiet — savs vārds bij katram līcim, katram uzkalnam, katrai plāvai (...). Zini, es visu, ko rakstu, izjūtu gandrīz fiziski. Ja ir kas nelabs, pagurstu, ja labs, atspirgstu. Bet nevar taču atstāt ļaunu neminētu.» (1947. g. 16. XII.) «Pastāsti man arī, kas Šausmānos labi trāpīts un kas samuldēts manā «Zaļajā». Par 60 gadiem tomēr šis tas kļūst miglains, kaut gan vecākie kolēģas apbrīno manu «atmiņu».» (1952. g. 20. I.) «Tu apjūsмо manu neretisko «Zaļo». Nav jau nekas ārkārtīgs. Tikai tas, ka tie nav tikai atmiņu tēlojumi, bet gan sacerējumi par izvēlētu tēmu. Tā par veco Šausmānu ir tikai dažas drumstalas no īstenības (...). Medors netika norējis neviena jēra. Tik traģiski ganos iemidzis arī netiku. Un tā daudz kas ir tīrā literatūra.» (1952.g. 29. I.)

Saites ar dzimteni nepārtrūkst arī svešātnē. Rakstnieku dziļi saviļņo Neretas vidusskolas sūtītais albums ar dzimtā novada skatiem. J. Jaunsudrabiņš sarakstās ar Mūsmāju Pēterīti — Pēteri Čakanovski un lūdz viņu pastāstīt par neretiešu tagadējo dzīvi. J. Jaunsudrabiņa vēstulē rakstniekam P. Baugim (RM) 1959. gada 9. jūnijā ir atzinums: «Nekad neesmu gribējis kļūt slavens vai liels. Esmu tikai katru darbu centies darīt tik labi, cik iespējams.»

1911. gadā atsevišķā brošūrā iznācis J. Jaunsudrabiņa apcerējums «Latviešu rakstnieks». Tur gan nav atrodamas nekādas aroda gudrības, bet izskan rūpes par radoša cilvēka nedrošo stāvokli ciniskajā naudas attiecību pasaulē, kur, kā rakstnieks saka, rublis ir dievs, bet ka-peika — Laima. Līdzīga doma izteikta arī «Vēstulē no Kaukāza» (1916): «Visa mūsu sadzīve bija tāda, kurā dzejnieks nemaz neiederējās kā dzejnieks. Ja viņš gri-bēja dzīvot un būt pilntiesīgs sabiedrības loceklis, tad viņam bez savas «mulķīša» profesijas vajadzēja būt vēl skolotājam, skrīverim vai redaktoram.»

Citkārt mierīgais un iecietīgais J. Jaunsudrabiņš ir spara pilns, kad jāaizstāv rakstnieka prestižs, viņa vieta zem saules. Vēstulē T. Zeifertam 1913. gada 26. martā (ZAFB) viņš iebilst, ka žurnāla «Druva» redakcija maksā vienlīdz lielu honorāru profesionāliem rakstniekiem un diletantiem. «Tas princips sen jau būtu atmetams, kad visus rakstniekus pār vienu kārti meta (...). Nē, mums nevajaga nekāda literatūras fonda pabalsta, bet lai maksā pieklājīgu honorāru (...). Es no savas puses gribu dot labāko, kas man būs, bet no honorāra es neatkāpjos ne par naga melnumu.»

J. Jaunsudrabiņš rakstā «Par daiļliteratūras nelietīgu valkāšanu» (1914) konstatē: blakus sludinājumiem par blaugznu pomādi var atrast Plūdoņa un Skalbes dzejoļus, bet ārstniecības kalendāros līdzās rakstiem par aklās zar-nas iekaisumu un zīdaiņu mirstību rodami visjūsmīgākie mīlestības dzejoļi.

J. Jaunsudrabiņš necenšas dot gatavas receptes un pa-domus jaunajiem rakstniekiem. Viņš arī nebārsta savas atziņas par literāro darbu kā smiltis jūrmalā. Tomēr re-tumis šādas pārdomas pavīd viņa sacerējumos un vēstu-lēs. Jau daiļrades gaitu sākumā tapusi J. Jaunsudrabiņa prozas skice «Rakstniekam».

«Tev nav lielu ierosinājumu?

Nav kas tevi iedvesmo?

Tev trūkst vielas?

Vai tu pats neesi sev iedvesma un pats sev viela?

Kamēr tev veseli visi prāti — tev atveras visplašākie apvāršņi.

Tu dzirdi saucienu gaisā, vienu vienīgu skaņu, un ar to pietiek vielas skaistam stāstam.

Tu redzi saules staru krītam uz zemi — tev ir romāns.

Tu saberzē kopā pats savus pirkstus un sāk veidot drāmu.

Oža tev dod bagātīgu vielu liriskiem un satīriskiem dzejoļiem.

Gaume tev liek uzrakstīto pārbaudīt, tā ka tu reizē esi pats savu darbu kritiķis.

Tava sirds ir mūžam riņķojoša planēta, kura atrodas vēl tapšanas stāvoklī, un ik acumirkli no viņas var sagaidīt ugunīgus izvirdumus.»

Līdzīga ir arī romānā «Neskaties saulē» izteiktā sentence: «Mums, rakstniekiem, ir sava vājība, ka mēs to, ko cits var viegli iztriekt, pie alus glāzes sēdēdams labu draugu pulkā, protam izlikt vienīgi uz papīra. Mēs paši esam kā vienmēr rūgstošs alus, kam jādod pastāvīgi izejā. Citādi viņš sasper visstiprāko trauku.»

Lai arī cik spēcīgi būtu daiļrades avoti, pats rakstnieka darbs nebūt nav viegls. «Kad vienu lietu redz gatavu, tad viņa izskatās vienkārša un viegli padarāma. Man jau reiz Malvīne Vīgnere tāpat sacīja: «Kas jums ko nerakstīt? Jūs kā no piedurknes izbīdināt.» Bet gluži tā vis nav. Pie «Baltās grāmatas» es sastrādāju vairākus gadus. Kad nāk no ganiem meitēns ar smilgā savērtām ogām, mums liekas to tik maz. Mēs paņemam smilgu, liekam visām ogām noslidēt saujā un saberam mutē. Bet ievērojiet tikai: dēļ katras ogas vajadzēja noliekties. Tad vajadzēja atrast pienācīgu smilgu. Verot dažas ogas bija negatavas un negāja virsū, citas bij pārāk ienākušās un izjuka pirkstos. Vai mēs, ar mēli saspiezdami sulīgās ogas,

varam pareizi novērtēt pūles, kas pieliktas, lai sagādātu mums šo baudu.» («Lielā līdaka».)

Īsajā intervijā «Kāpēc es rakstu» J. Jaunsudrabiņš ne bez ironijas saka: «Jūs man prasāt, kāpēc es nenodarbojoties vienīgi ar makšķerēšanu, bet rakstot arī. Makšķerēšana ir atpūta, bet pat atpūta nevar sagādāt to liksmi kā darbs, ko darām ar iekšēju dziņu un patiku. Man šāds darba prieks dažreiz uznāk pavisam negaidot, un tad man jāraksta. Cik bieži šādas laimes lēkmes uznākušas, to var redzēt no manu rakstu nodaļām. Man šķiet — to ir ļoti daudz. Dažas no tām mani varbūt pārdzīvos un priecinās vēl nākamās paaudzes.»

NO IEMĪLOTĀS GRĀMATAS VĒSTURES

Kas gan nezina «Balto grāmatu»! Visi dzīvojam līdzī mazā Janča priekiem un bēdām, apbrīnojam rakstnieka spējas iejusties agrās bērnības pasaulē. Tāpēc tagad, Jāņa Jaunsudrabiņa simtgadē, interesanti ir izzināt grāmatas tapšanas gaitu un paša rakstnieka domas par šo darbu. Vairākas vēstules, J. Jaunsudrabiņa atmiņu raksti un autobiogrāfiskais apcerējums «Mana dzīve» atklāj spilgtu lappusi «Baltās grāmatas» izcelsmē.

1910. gada vasarā Jānis Jaunsudrabiņš dodas no Rīgas uz dzimto pusi Neretu. Viņš nolēmis atpūsties un krāt spēkus jaunam darbam. Bet, kad izstaigāta Riekstiņu (Mūsmāju) apkārtnē, kad apciemoti cilvēki, kas kopš bērnu dienām palikuši dzīvā atmiņā, J. Jaunsudrabiņš nevar nerakstīt. Riekstiņi — mājas, kur aizritējuši J. Jaunsudrabiņa agrinās bērnības gadi (1880—1886), atmodina rakstniekā īstu radišanas prieku: no rītiem viņš ceļas reizē ar gaismiņu, bet līdz brokastlaikam cenšas pabeigt kādu no bērnības atmiņu tēlojumiem. Tā top «Baltā grāmata». Par šo vasaru rakstnieks stāsta:

«Sevišķi auglīga man bija 1910. gada vasara, kuru mēs pavadījām dzimtenē. Te mani apņēma sendienu debesis. Es pārstaigāju visas tās vietas, kur kā bērns un kā pusaudzis biju ieminis savas pēdas, un man daudz kas atvērās no senās burvības. Te es uzrakstīju kādus astoņus sīkākus tēlojumus, labu daļu no «Baltās grāmatas» un «Aiju».»¹

¹ Jaunsudrabiņš J. Mana dzīve. R., 1922, 87. lpp.

Visu, kas pasaulē labs un skaists, J. Jaunsudrabiņš nosauc baltā krāsā. Balti ir dzimtenes meži, pļavas, kalni, balts ir cilvēka darbs, balts ir arī viņa dzīves gaišākais posms — bērnība. Tā cēlies grāmatas nosaukums. Bet te jūtam arī rakstnieka tuvumu mūsu tautas daiļradei:

Balta gāja sērdienīte,
Kas to baltu balināja...

Arī grāmatas gaišais optimisms, ticība labajam sasaucas ar folkloras ētiskajiem ideāliem. Atcerēsimies rindas no klasiskā J. Jaunsudrabiņa dzejoļa «Mātei»:

Mēs mūžam savienoti
Ar sēro tautas dziesmu,
Ko dedzi manās krūtīs
Kā pirmo gaišo liesmu.

J. Jaunsudrabiņa vēstule P. Ērmanim 1913. gada 13. oktobrī stāsta gan par «Baltās grāmatas» tapšanu, gan par rakstnieka darba uzdevumiem:

«Visapkārt dzidrs klajums, pār galvu saule un krūtīs sirds, kura vērpj bez mitēšanās savu pavedienu. Tas ir tik vienkārši, ka nav tik vienkāršu vārdu, ar ko to visu apzīmēt. Raugiet katrās sajūtās izteiksmei atrast visisāko ceļu uz citu cilvēku sirdīm, tas ir mākslas «a» un «o». Es pēc tā cenšos un ar katru jaunu darbu gribu kļūt vienkāršāks un skaidrāks, pie tam nepalikdams pārāk reāls un sauss. Zināms valgums ir vajadzīgs. «Baltajā grāmatā» skolas laiks nebūs aizķerts. Visi stāstiņi apņems bērnību līdz apm. astotam dzīvības gadam. Varbūt es vēlāk rakstišu citu grāmatu lielākiem bērniem par prieku vai par bēdām. «Baltā grāmata» varbūt pēc kāda gada būs gatava, un varēsiet Jūs viņu iesiet savā bibliotēkā. Viņa būs tik bieza, ka stāvēs, uz galda nolikta, viena pate. Varbūt viņa būs ar ilustrācijām.»¹

¹ LPSR ZA Fundamentālās bibliotēkas J. Miņiņa latviešu literatūras nodaļas Rokrakstu un retumu sektors, J. Jaunsudrabiņa fonds, XV, 2290.

J. Jaunsudrabiņš vairākkārt aizrādījis, ka «Baltā grāmata» nav viņa bērnības autobiogrāfija, ka tai ar viņa dzīves rītausmu tikpat mazs sakars, cik kreklam ar ziedošu linu lauku.¹ Protams, vienmēr ir pastāvējusi un pastāvēs zināma atšķirība starp mākslinieku ieceres avotiem un pašiem mākslas darbiem. Tomēr nav noliedzams, ka «Baltā grāmata» atspoguļo rakstnieka bērnības iespaidus un pārdzīvojumus. To apliecina gan vēstules, gan rakstnieka piezīmes par savu daiļradi. Šie zīmīgie arhīva materiāli norāda, ka J. Jaunsudrabiņa bērnības gaišās dienas bieži vien nomācis trūkums un smags darbs. Vēstulē Plūdonim 1912. gada 11. maijā viņš raksta:

«Esmu kalpa dēls. Dzimis 13. augustā 1877. g. Neretas pagastā. Tēvs nomira, atstādams mūs ar māti divus vien. Man toreiz bija vēl nepilni divi gadi. Sākot no astotā dzīvības gada, esmu pats gādājis par sevi un arī pa daļai par māti.»²

Lasot šo vēstuli, prātā nāk «Baltās grāmatas» tēlojums «Mans tēvs». Ka rakstnieka bērnu dienas bijušas grūtas, to jūtam arī tēlojumos «Sviesta maize», «Piektā daļa», «Viņas skolas Otiņš» u. c. Tomēr pāri visām nebaltām dienām grāmatā staro bērnības skaistums. Rakstnieks spējis izprast bērna psiholoģiju, iedzīvoties tajā: mazajam cilvēkam visa pasaule ir viens vienīgs neatklāts brīnums, katra bērnības diena atnes ko jaunu, svarīgu, neatkārtojamo. Zīmīgi, ka mazā Janča zinātkāre — daudzie «kāpēc» un vēlēšanās tos noskaidrot — rada daudz komisku, veselīga humora caurstrāvētu lappušu «Baltajā grāmatā» (tēlojumi «Bildes», «Nedarbi», «Ķīķeru pīrītiņi» u. c.). Mums katram ir bijusi bērnība, taču pārdzīvot un izjust šo dzīves posmu no jauna varam, pateicoties talantīgā rakstnieka sacerējumam. Tādēļ pilnīgi vietā ir aizrādījumi, ka «Balto grāmatu» varam lasīt jebkurā

¹ Jaunsudrabiņš J. Mana dzīve, 5. lpp.

² RM, inv. № 39278.

vecumā — vienmēr tur atradīsim daudz interesanta un ierosinoša. Ar «Baltās grāmatas» tapšanas laiku sākas J. Jaunsudrabiņa un E. Birznieka-Upīša sadarbība, kas vēlāk izvērsās ciešā draudzībā. Kā J. Jaunsudrabiņš vēlas, tā arī notiek — grāmatas pirmizdevums iznāk «Dzirciemnieku» izdevniecībā 1914. gadā.

Ar vislielāko rūpību rakstnieks strādājis pie «Baltās grāmatas» zīmējumiem, ietverot tajos savas zināšanas par to, kā bērns uztver un attēlo apkārtējo pasauli. Izrādās, ka J. Jaunsudrabiņš ilgi pētījis bērnu zīmējumus, iekams ķēries pie sava darba.

«Vadīdams trīs gadus no vietas «Ziemeļblāzmas» bērnu svētkos zīmēšanas nodaļu, biju sakrājis ap 800 labāko bērnu zīmējumus. Labu daļu materiāla man deva arī «Jaunības Teku» mazie zīmētāji, kuru darbus es skatīju cauri. No visa šī lielā zīmējumu skaita es varēju daudz ko mantot priekš sevis.»¹ Kas nepieciešams, lai atraisītos bērna fantāzija? J. Jaunsudrabiņš raksta, ka pārliecīgais greznums, kas ietverts grāmatu ilustrācijās (bieži bērnu izpratnei svešs un tāls), palīdz mazāk nekā vienkāršība un saprotamība. 1914. gada 14. maija vēstulē E. Birzniekam-Upītim ir rindas:

«Bērnām nevajag ilūzijas, bet gan ierosinājumu. Cik skaistas govis un zirgi ir taču vienkārši kociņi! Tādā pašā garā jau es esmu strādājis pie «Baltās grāmatas» zīmējumiem.»²

J. Jaunsudrabiņš spējis nedaudz līnijās ietvert mazā lasītāja skatījumu uz pasauli — visi zīmējumi ir ļoti vienkārši un tieši, pēc vienas vadlīnijas stilizēti. Par to, kādu iespaidu ilustrācijas atstājušas uz bērniem, stāsta pats rakstnieks:

«Esmu runājis par šiem zīmējumiem ar desmit, piecu

¹ Jaunsudrabiņš J. Par bērnu zīmējumiem. — «Izglītības Ministrijas Mēnešraksts», 1920, № 7.

² LPSR ZA Fundamentālās bibliotēkas J. Misiņa latviešu literatūras nodaļas Rokrakstu un retumu sektors, J. Jaunsudrabiņa fonds, XV, 117.

un pat četrus gadus veciem bērniem, un viņi man zināja izstāstīt, kas kurā bildē tēlots. Viņi zināja, ka melnā ripa virs mājas ir saule, viņiem nemaz nelikās savādi, ka vārns ir gandrīz tikpat liels kā meitene. Viņi trīs uzzīmētas vārps sauca par labības lauku. Viņi bija pilnīgi savā elementā...»¹

Jāatzīmē, ka «Baltā grāmata» tagad pazīstama arī citautu lasītājiem — 1959. gadā tā tulkota lietuviešu, bet 1974. gadā — krievu valodā.

Tulkojumu lietuviešu valodā vēl pieredzējis pats rakstnieks.

Nereta atrodas netālu no Lietuvas robežas, tādēļ jau bērnības gados J. Jaunsudrabiņš iepazinies ar kaimiņtautas dzīvi. Par to stāsta arī «Baltās grāmatas» lappuses. Tādēļ lielu prieku J. Jaunsudrabiņam sagādā darba izdevums lietuviešu valodā. J. Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzejā glabājas vairākas J. Jaunsudrabiņa vēstules tulkoņam P. Žirguliņam. 1959. gada 6. aprīlī viņš raksta:

«Nav man iebildumu, ka «Balto grāmatu» tulkojiet lietuviski. Esmu dzimis un audzis pierobežā un turu mīlu visu, kas lietuvisks. Lai Jums labi veicas! Būšu čakls jaunās grāmatas lasītājs.»²

Aizsūtīdams ziņas ar apvidus vārdu skaidrojumiem, J. Jaunsudrabiņš sniedz palīdzību tulkoņam. 1959. gada 2. maijā P. Žirgulis saņem plašu vēstuli ar šādu piebildi:

«Te nu sūtu paskaidrojumus dažiem svešākiem vārdiem, kas ir provinciāli un vārdnīcās nav atrodamī. Ar interesi gaidīšu grāmatu un arī lasīšu. Ceru no tās kaut cik pamācīties jūsu skaisto valodu, kas bērnībā bieži dzirdēta.»³

¹ Jaunsudrabiņš J. Par bērnu zīmējumiem.

² RM, inv. № 54865.

³ RM, inv. № 54867.

Liels ir sirmā rakstnieka prieks, kad viņš saņem «Balto grāmatu» lietuviešu valodā. Vēstulē P. Žirgulum 1959. gada 5. decembrī J. Jaunsudrabiņš raksta:

«Sirsnīgs paldies par Jūsu jauko vēstuli un par desmit grāmatām, ko saņēmu dažas dienas agrāk par vēstuli. Cik esmu paspējis grāmatā ieskatīties, atrodu, ka tulkojums teicams. Ticu, ka, kārtīgi grāmatu izlasījis, būšu jūsu valodai daudz tuvāk ticis.»¹

«Baltā grāmata» saņēmusi ne mazums atzinīgu vērtējumu. Jāatzīmē, ka ļoti precīzu šī darba raksturojumu pirms vairāk nekā piecdesmit pieciem gadiem devis Tautas rakstnieks Andrejs Upīts:

«Jaunsudrabiņam piemīt tā retā mākslinieciskā spēja pilnīgi iedomāties un iejusties bērna pasaulē, lūkoties tām pašām skaidrajām bērna acīm, fantāzijā dzīvot to pašu agrās bērnības dzīvi... «Baltā grāmata» ir visvērtīgākā grāmata latviešu līdzšinējās jaunības rakstniecībā.»²

¹ RM, inv. № 54867.

² Upīts A. Latviešu jaunākās rakstniecības vēsture. R., 1921, 277. lpp.

LATVIEŠU LITERĀTŪRA JĀŅA ASARA SKATĪJUMĀ

Aktīvā 1905.—1907. gada revolūcijas dalībnieka, publicista, zinātnu popularizētāja, literatūras un mākslas kritiķa Jāņa Asara daudzveidīgajā darbībā īpaša vieta ir viņa ieguldījumam latviešu literatūras kritikā un vēsturē. Viņa paveiktais ir tik nozīmīgs, ka tā apgūšana ievērojami papildina mūsu literatūras kritikas pozitīvo mantojumu un sniedz interesantus vērojumus par latviešu literatūras vēstures faktu un norišu zinātnisko apgaismojumu.

J. Asara dzīve sākās 1877. gada 27. februārī Kauguru Mičkēnos, kur viņa tēvs Pēteris Asars un māte Liene Asare (dzimusi Grasmane) bija kalpi pie radnieka — Mičkēnu saimnieka Mārča Endzelīna (valodnieka Jāņa Endzelīna tēva). Vēlāk vecāki kļuva par Druļļu māju rentniekiem. Šajās mājās pāiet viņa bērnības gadi.

Tālākās gaitas no vietējās pagastskolas J. Asaru noved progimnāzijā Valmierā un Nikolaja ģimnāzijā Rīgā, kuru viņš beidz 1896. gadā. Tajā pašā gadā J. Asars iestājas Rīgas Politehniskā institūta ķīmijas nodaļā.

Jau ģimnāzijā J. Asars rosīgi piedalās pulciņos. Skolēni izdod rakstu krājumu «Vārpas» (I — 1894, II — 1895), kurā publicētas vairākas I. Krilova fabulas J. Asara atdzejojumā. Tulkošanai viņš pievērsies jau agrāk — 1892. gadā («Mājas Viesī»). J. Asars tulkojis plašākus prozas darbus, lugas un dzeju. Viņa tulkojumu skaits ir prāvs.

Sākot ar 1899. gadu, J. Asars arvien lielāku uzmanību veltī literatūras kritikai. Sākumā viņš galvenokārt publicē

rakstus par cittautu literatūru, bet tad arvien vairāk pievērsas latviešu literatūrai un aktīvi iekļaujas tās problēmu lokā. Viņš kļūst kritiķis cīnītājs, kas apzinās kā atbalstāmās un aizstāvējamās parādības literatūrā, tā arī nesaudzīgi apkarojamās. Tāds cīnītājs viņš paliek visu savu īso, trauksmaino mūžu. Būdams 1905. gadā aktīvs revolucionārs, kas lielu popularitāti ieguvis arī kā mītiņu runātājs, J. Asars, sākoties reakcijai, 1906. gadā dodas uz Pēterburgu, tad — uz Helsinkiem. Smagie reakcijas apstākļi un pārmērīgais darbs salauž revolucionāra spēkus. Viņš saslimst un tiek pārvests uz Rīgu, lai ārstētos, tomēr cariskās Krievijas patvaldības sargi neļauj viņam veseļoties privātā nervu klīnikā, bet pavēl smagi slimo cilvēku ievietot valsts slimnīcā, kur 1908. gada 31. augustā noslēdzas Jāņa Asara mūžs.

Par latviešu literatūru J. Asars samērā daudz rakstījis apmēram sešus gadus (1901—1907). Tajos gados aktīvi kritiķi ir Vizulis (E. Pīpiņš) un V. Dermanis. Viņu darbība liecina par latviešu demokrātiskās un marksistiskās kritikas tālāku attīstību, ko apliecina būtiski svarīgu literatūras problēmu sekmīgs risinājums. Tolaik maz publicējas J. Jansons (Brauns) un J. Rainis, tomēr viņu izteiktie vērtējumi par literatūru un tās uzdevumiem paplašina risināto jautājumu loku un bagātina latviešu marksistisko literatūras kritiku.

J. Asars, aktīvi iesaistoties latviešu literatūras kritikā, nonāk ciešā saskarē ar citiem kritiķiem: viņi vērtē vienus un tos pašus darbus un risina līdzīgas problēmas, kas tajos gados svarīgas literatūras procesā.

Tolaik literatūras kritikas neatņemama sastāvdaļa ir gada vai īsāka laika perioda apskati par jauniznākušajiem literārajiem darbiem. Tādi palaikam parādās laikrakstos, žurnālos, rakstu krājumos, tiek nolasīti Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas organizētajās vasaras

sapulcēs. Vairākus šādus apskatus publicējis J. Asars žurnālā «Mājas Viesa Mēnešraksts», īpaši tajā laikā, kad viņš strādāja žurnāla redakcijā. Viņa sniegtajos pārskatos apvienojas informatīvā, skaidrojošā un vērtējošā pieeja kā par atsevišķiem darbiem, tā arī spilgtākām iezīmēm jaunākajā literatūrā. Kritiķis allaž cenšas saskatīt (vairāk nekā viņa laikabiedri) jaunās parādības, un viņa pārskatos vairāk vai mazāk arī ieskicētas nākotnes perspektīvas.

Jāņa Asara plašākajos literatūrkritiskajos rakstos savukārt uzmanība pievērsta apceramo problēmu tuvākai vai tālākai vēsturei, citiem vārdiem, sakņojumam vēsturē. Tāpēc kritiķa ieguldījums latviešu literatūras vēstures problēmu izvirzīšanā un risināšanā ir lielāks, nekā pirmajā mirklī var likties, un līdz šim nemaz nav aplūkots, lai gan ne mazums rakstu veltīts J. Asara mantojumam.

Vienā no saviem pirmajiem plašākajiem apskatiem «Jaunākais mūsu rakstniecībā»¹ (1902) kritiķis, vērtējot E. Treimaņa (Zvārguļa) sastādīto literatūras krājumu «Burtnieks» (1902), kurā publicēti visdažādāko rakstnieku (kopskaitā 22) darbi, izceļ pašus nozīmīgākos un spilgtākos, kā arī nesaudzīgi vērsas pret vājiem darbiem. Acīmredzot J. Asara kritēriju pamatā vispirms ir atzinums par literāra darba piederību pie īstas mākslas vai arī atrašanos ārpus tās. Tolaik parādījās ne mazums diletantisku darbu. Pret tiem neatlaidīgi vērsās V. Dermanis, uzskatot, ka šajā cīņā jāiesaista plaša sabiedrība un jāceļ tautas vispārējās kultūras līmenis. Arī J. Asars ir nesaudzīgs pret šāda veida literatūru un izvirza pārmetumu E. Treimanim (Zvārgulim), ka tam pietrūcis stingrāka mākslinieciska vērtējuma. Pats J. Asars ir cilvēks ar dziļām literārām interesēm, kas labi pazīst pasaules literatūru, cilvēks ar dzejnieka dvēseli, kas spēj iejusties mākslas pasaulē. Viņam neapšaubāmi piemīt kritiķim tik nepiecie-

¹ Latviešu literatūras kritika 5 sēj. 1. sēj. R., 1956, 687.—702. lpp.

šamā īpašība atšķirt īstu, patiesa talanta radītu mākslu un literatūru no maznozīmīgiem mēģinājumiem.

Savā laikā V. Beļinskis norādīja, ka kritiķim vispirms jābūt skaidrībā par to, vai apspriežamais darbs vispār pieder pie mākslas. Un tikai pēc pozitīvas atbildes uz šo jautājumu jāpievēršas plašākam literāri kritiskam vērtējumam. Šī principa īstenojums vērojams J. Asara literatūrkritiskajos rakstos. Jau iepriekš minētajā apskatā kritiķis norāda: «Vai kāds ir reālists vai romantiķis, simbolists, nevienam nevar rakstīt priekšā; ja labs ir viens un otrs kā mākslinieks, toties bagātāka tad būs mūsu dzeja; tā apmeklēs savas ilgu zemes, bet tai nepārtrūks arī sakars ar tiešo dzīvi un iesaistību uz to.»¹

Kā mākslinieciski spēcīgākos rakstniekus, kuru darbi ievietoti «Burtniecā», kritiķis atzīst A. Saulieti, Pērsieti, J. Poruku, E. Treimani (Zvārguli), Līgotņu Jēkabu un par visiem pārāku — J. Raini. Tā, piemēram, A. Saulieti kritiķis atzīst par vienu no labākajiem latviešu zemnieku dzīves tēlotājiem un šajā sakarā raksta: «Viņš ir liecība, ka zemnieku tēlošanai pēc Apsīšu Jēkaba nav bijis jāstāv uz vietas mākslas ziņā, bet ka tā jau labi atradinājusies no reflektēšanas, no tā, ka rakstnieks ar liekiem, kaut dzejiskiem vārdiem sacēla jūsmību un izteica idejas. Tagad to panāk pats tēlojums un, būdams reāls, tomēr rāda rakstnieka temperamentu. Pie Saulieša tas ir sāpīga līdzcietība un klusa ironija.»²

Par dzejniekam nepieciešamu īpašību J. Asars uzskata individualitāti un spēju dziļi pārdzīvot un izjust to, ko viņš izteic un apliecina dzejā. Šo patiesību gan grūti noformulēt, tomēr kritiķis uzsver: «Lai cik grūti to pierādīt dzejoļa izteiksmē, bet tas ir un paliek: tikai sajūsminājums padara dzeju dzīvu. Pozitīvi šo patiesību pierāda tas pats dzejnieks, kas lielā mērā nodibinājis mūsu modernās

¹ Latviešu literatūras kritika, 1. sēj., 702. lpp.

² Turpat, 690. lpp.,

dzejas vārdu un radījis viņas saturu: Rainis. (...) Stingra forma, neviena novalkāta, ikdienišķa vārda, bet aiz stingrās formas kāda dzīvība, šais maz vārdos kādas domu pasaules! Un tas taisni mums jāvēlas — arī kā modernitātes pazīme — kaut mūsu dzejai nepārtrūktu sakars ar dzīvi, ar īsteno, problēmu un ciņu pilno dzīvi, kuru dzelmes patiesībā nav aizkustinājuši ne agrākie «tautiskie», nedz vēlākie erotiskie dziesminieki.»¹

Rakstīdams par J. Raini, kritiķis allaž uzsver, ka viņš ir mūsu modernās dzejas nodibinātājs. Lietojot terminus «*moderns*» un «*modernā dzeja*» (arī literatūra) un šajā sakarā arī «*modernisms*», J. Asars ar to apzīmē dažādas tolaik jaunas parādības literatūrā un nebūt šo terminu nelieto mūsdienų nozīmē.

Protams, viņš modernai literatūrai pieskaita arī ārzemju dekadentisko simbolismu, turpretim latviešu dekadentus (V. Eglīti u. c.) vairāk raksturo kā tādus, kuru darbu iekšējais tukšums apslēpts modernā čaulā. Tā arī, vērtējot V. Eglīša tēlojumus «Brutrurums» un «E. Tarhova kundzei» (ievietoti «Burtniecā»), kritiķis gan iecietīgi, bet noteikti secina, ka no šiem diviem darbiem nevar spriest par rakstnieku, jo V. Eglītis publicējis arī citādus darbus, tomēr «pie «Brutruruma» jau vajaga diezgan dūšas, lai to ņemtu vispār nopietni»².

Vēl noraidošāka un kritiskāka attieksme pret latviešu dekadentiem vērojama turpmākajos J. Asara literatūrkritiskajos rakstos. Ja arī viņš nav tik asi karojošs kā J. Jansons (Brauns), tomēr vienmēr noteikti un konsekventi noraida dekadentu darbus un viņu pasludinātos mākslas principus — misticismu, galējo individuālismu u. c.

Cittautu dekadentiskajā simbolismā kritiķis atrod arī atzīstamas vērtības, turpretim tikpat kā nemaz to nesa-skata latviešu dekadentu darbos, tāpēc dažos rakstos,

¹ Latviešu literatūras kritika, 1. sēj., 691. lpp.

² Turpat, 700. lpp.

kuros vērtēts J. Asars kā literatūras kritiķis, pat norādītas dekadences vērtējumā it kā sastopamās pretrunas. Būtībā tur nekādu pretrunu nav, jo latviešu dekadenti taču savos darbos galvenokārt aprobežojās ar seklību un dažādām ākstībām.

Literatūras almanahā «Burtnieks» tā sastādītājs E. Treimanis (Zvārgulis) savācis vienkopus visdažādāko rakstnieku darbus, un tā vērtētājs J. Asars savukārt cenšas tajos saskatīt vērtīgo un perspektīvo kā jau pazīstamu rakstnieku, tā arī iesācēju darbos. Un konstatē: «Jauni rakstnieki tur bija un veci, neparastākas parādības un sen pazīstamas. Ne viss, kas bija jauns, izrādījās labs, un ne viss, kas bija labs, bija jauns.»¹

Pavisam J. Asars sarakstījis astoņus dažāda rakstura apskatus, visvairāk 1904. gadā. Tajos kritiķis sniedzis jauniznākušo darbu vērtējumu. Dažkārt kritiķis arī vienu un to pašu rakstnieku vērtē dažādi, bet šie gadījumi galvenokārt apliecina viņa uzskatu attīstību. Tā, piemēram, A. Saulieti vairs gluži tik atzinīgi neraksturo, aplūkodams «Jaunākās parādības mūsu rakstniecībā»² (1904), bet norāda, ka «viņa mākslas pasaule nav sevišķi plaša» un ka «šai ziņā ar progresu no Apsīšu Jēkaba līdz viņam nenākas daudz lepoties»³.

Pie šāda secinājuma kritiķis šoreiz nonāk tāpēc, ka viņš daudz krasāk uzsver sabiedriski nozīmīgu ideju nepieciešamību literatūrā. Daudz J. Asars par latviešu literatūru raksta revolūcijas priekšvakarā — 1904. gadā. Viņš sniedz arī plašāku dzīves un literatūras attieksmju raksturojumu, atzīdams, ka plaisa, kas šķir literatūru no dzīves, ir pārāk liela. Un literatūrā neparādās tās domas un idejas, ar kurām dzīvo tūkstošiem ļaužu. Nepārprotami J. Asars liek nojaust, ka pirmām kārtām vainojama

¹ Latviešu literatūras kritika, 1. sēj., 692. lpp.

² Asars J. Kopoti raksti, 3. sēj., 1. burtn. R., 1910, 86.—104. lpp.

³ Turpat, 88. lpp.

cenzūra. Un kritiķis atzīst, ka «būt lepnēm ar savu beletristiku, būt ar to mierā mums nav iemesla. Redzot plaisu starp tagadnes mākslu un tagadnes patieso dzīvi, mēs nevaram nevēlēties, lai plaša reiz slēgtos, lai māksla izklūtu no savām vasarnīcām, tiktu dažādīgāka, krāsaināka, spēcīgāka.»¹

Literatūrā ārēju spaidu dēļ nevar parādīties patiesā dzīve: tēlot atļautā dzīves daļa ir mazākā un nesvarīgākā. Kritiķis atzīst, ka tādos apstākļos rodas kārdinājums novērsties no satura un visu smaguma punktu pārnest uz formu, un pieņemt to par vienīgo elementu mākslas darbos, jo, «kad mākslinieks nevar parādīties kā radītājs ar to, ko viņš tēlo, tad viņš it dabīgi savas spējas izteiks ar to, kā viņš tēlo»².

No šādu sabiedrisko apstākļu un mākslas attieksmju raksturojuma kritiķis domu attīsta tālāk un nonāk pie secinājuma: «Un šais apstākļos iegūst slavu arī tādi, kuri ir tikai ārēji formas talanti un kuriem tiešām nebūtu nekā, ko teikt, nekā, ko radīt, arī tad, ja nu varētu v i s u teikt, radīt tā, kā vien grib. Tādiem nepatstāvīgiem, neīstiem ir minētie apstākļi visai izdevīgi: forma ļauj apslēpt ne vien ieslēgtus un slēpjamus dārgumus, bet arī iekšēju slēpjamu tukšumu. Simbolisms, kas pie viena radies kā pārpilnības, gara un jūtu sfēru padziļinājuma, izsmalcinājuma un iekšējās koncentrācijas zīme, var pie otra būt tikai nabadzības maska un dokumentēt skanīgu vārdu žonglierus.»³

Šāds problēmas risinājums, dabiski, var radīt dažas piebildes, jo, nenoliedzot cenzūras visvarenību un tās kaitīgumu kā literatūras, tā ikviena talanta attīstībā, tomēr dažādiem literatūras virzieniem un tēlošanas, izteiksmes veidiem nākas meklēt arī citus pamatus. Nenolie-

¹ Asars J. Kopoti raksti, 3. sēj., 1. burtn., 99. lpp.

² Turpat, 97. lpp.

³ Turpat.

dzami, ka interesants ir tāds problēmas izvirzījums, bet vairāk nekā tās risinājumā kritiķis ir paveicis, raksturodams simbolismu (vai — precizāk — simbolisko tēlošanas veidu. — E. K.), kā tas tajā laikā vērojams latviešu literatūrā.

Šo pašu domu J. Asars tālāk attīsta rakstā «Latviešu rakstniecība 1904. gadā»¹. Kritiķis konstatē, ka grāmatu skaits gan gadu no gada aug, bet rakstniecībā nav jaunu un lielu notikumu, jo pastāv neapskaužami apstākļi. Un no tā, kā ikviens rakstnieks pret šiem apstākļiem izturas, veidojas trejādi gadījumi. Prātīgākie un veikalneciskākie samierinās un tēlo tikai to, kas atļauts, parāda tikai atklāto dzīves daļu; citi, kas arī nezina daudz vairāk, tomēr ir neapmierināti, tāpēc viņi top individuālisti un rada «grāmatu mākslu ar kaleidoskopiski dīvainu formu un saturu, kuru sastāvdaļas ņemtas no viena, no otra autora un samaisītas ar neskaidriem, bet fantastiski kairinošiem tēliem»².

Un trešie ir tie, kas pazīst dzīves dziļākos viļņojumus, tāpēc kā indivīdi un mākslinieki kļūst pilnīgāki un spēj radīt «jaunu formu un jaunu saturu, nešķiramu vienu no otra»³. Pirmos, pēc kritiķa domām, reprezentē A. Niedra, otros — V. Eglītis un trešos — J. Rainis. Tā latviešu literatūras procesu raksturo J. Asars revolūcijas priekšvakarā. Jāatzīst, ka viņš uztvēris it zīmīgas tā laika literatūras parādības, lai gan tās nepietiekami saistījis ar sabiedrības struktūru un šķirisko diferenci. Bet, izvirzot pretenzijas kritiķim, nedrīkst aizmirst, ka cenzūras spaidu dēļ nebija iespējams atklāti par šiem jautājumiem runāt. Turpretim pats kritiķis ar savu aktīvo darbību nepārprotami liecina, kuras literatūras pusē viņš stāv. Arvien skaidrāk kritiķim atklājas A. Niedras un viņa līdzinieku

¹ Asars J. Kopoti raksti, 3. sēj., 1. burtn., 111.—114. lpp.

² Turpat, 113. lpp.

³ Turpat.

patiesā seja. Ja, vērtējot A. Niedras pasaku «Zemnieka dēls», viņš vēl īsti neuztver tajā paustās sociālidejiskās tendences reakcionāro raksturu, tad pavisam drīz J. Asars, salīdzinot to ar tikko publicēto K. Skalbes pasaku «Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties», uzsver, ka šīs divas pasakas ir kontrasti un literatūrai tik neapskaužamos apstākļos K. Skalbes pasaka ir «jāapsver kā ārkārtējs ieguvums».

Revolūcijas priekšvakarā A. Niedra ir pats rosīgākais buržuāziskās literatūras pārstāvis, kuram patiešām nenoliedzams talants, tāpēc ne jau tik viegli ieraugāma viņa patiesā seja. Turklāt viņš tik daudz runā par tautas interesēm un uzstājas kā to aizstāvis. Bet patieso tautas interešu vārdā, progresa un revolūcijas vārdā A. Niedra ir asi un nesaudzīgi apkarojams. To pārliecinoši veic J. Asars un V. Dermanis. Šīs cīņas gala rezultāts ir kopīgā brošūra «Ko Andrievs Niedra mums sludina?» (1905).

A. Niedram un viņiem līdzīgiem nav nākotnes, tie ir, vēl dzīviem esot, jau miruši. Bet nākotnes nav arī dekadentiskajiem rakstniekiem un viņu literatūrai. Tādas domas kritiķis pauž, vērtējot V. Egliša tulkoto krievu simbolista V. Brjusova dzeju. Kritiķis apšaubā šādas literatūras perspektīvu, kā arī V. Brjusova uzskatus par literatūru un sabiedrības nākotni. J. Asars uzsver, ka ar tagadni krievu dekadentiskie simbolisti nebūt nav apmierināti, bet izeju no tā laika sabiedrības pretrunām viņi neredz.

Pret dekadentu un vispār buržuāzijas ideologu sludinātajiem uzskatiem par mākslu un mākslinieka radošo personību, kā arī attieksmēm ar sabiedrību J. Asars vēršas teorētiski un idejiski principiālajā rakstā «Māksla un revolūcija» (1906). Risinot jautājumu par mākslinieka radošās personības individualitāti un jaunrades brīvību, viņš vēršas pret dekadentu sludināto galējo individuālistu un anarhismu. Šo patiešām sarežģīto jautājumu risināšanā kritiķis vadās pēc V. I. Ļeņina raksta «Partijas

organizācija un partijas literatūra». Viņš pārliecinoši parāda, cik tukšas ir runas par mākslinieka radošo brīvību buržuāziskajā sabiedrībā.

Nozīmīgs ir J. Asara vairāku tā laika rakstnieku radošo personību individualitātes un viņu darbu vērtējums, kurā sintezējas sociālidejiskais un estētiskais skatījums. Tāpēc viņa literatūrkritiskie raksti ir nenoliedzams ieguldījums literatūras vēsturē, jo palīdz literatūrvēsturniekiem dziļāk izprast un novērtēt 20. gadsimta sākuma literatūru.

It īpaši jāizceļ kritiķa rakstos paustie uzskati par J. Raini un Aspaziju.

Plašākais raksts, ko kritiķis publicējis par J. Raini, ir veltīts lugai «Pusideālists». Pēc pirmizrādes, kas notika 1903. gada 20. aprīlī Rīgas Jaunajā latviešu teātrī, J. Asars publicē rakstu «Domas par Raiņa «Pusideālistu»»¹, kuru sāk ar skarbiem vārdiem par izrādi, jo tajā redzēts tikai tas, «kā luga nav jāsaprot, kā tā nemūžam nevar būt domāta», tāpēc arī rakstā izvirzīts uzdevums: parādīt, kā luga būtu jāsaprot. Šo uzdevumu kritiķis veicis visai sekmīgi. Viņš, raksturodams galveno varoni Andēlu, labi parāda, ka laikmetā, kad buržuāzijas sludinātais tautiskums jau kļuvis par izkārtņi bez dziļāka satura, cilvēks, kas tam tic, kļūst komisks. J. Asars it pa-reizi konstatē, ka spilgtākas individualitātes «Pusideālista» raksturiem pietrūkst, tie visi ir galvenokārt vispārīgi tipi. Protams, pret to nebūtu iebilstams, tomēr kritiķis īsti apmierināts ar lugas personāžu nav, jo neatrod nepieciešamo saskaņu starp raksturu un tā pausto ideju. Tāpat kritiķim liekas, ka lugas idejiskās ieceres īstenojums sadzīviski konkrētās vides ierobežojumā neatbilst rakstnieka būtībai, jo J. Rainis ir ideju dzejnieks, tāpēc no viņa jāgaida nopietnas ideju drāmas.

¹ Asars J. Kopoti raksti, 3. sēj., 1. burtn., 38.—46. lpp.

Šie vārdi ir teikti, kad dzejnieks vēl tikai gatavojās rakstīt savu pirmo lielo ideju drāmu «Uguns un nakts».

Vairāk plašāku apceru par dzejnieku J. Asaram nav, bet daudzos rakstos viņš piemin J. Raiņa dzeju, norāda tās novatorismu un vērtē to kā latviešu dzejas augstāko sasniegumu. Un to viņš dara jau pirms krājuma «Tālas noskaņas zilā vakarā» iznākšanas — pēc presē publicētajiem dzejoļiem. Vispār J. Asara kritiskajos rakstos J. Raiņa dzeja kļūst par savdabīgu kritēriju un vērtību mēru. Tā, piemēram, par Līgotņu Jēkaba sastādīto literatūras almanahu «Rīta skaņas» viņš saka — pie tām retajām grāmatām, «kuras nāk kā nepieciešamas, «Rīta skaņas» nepieder. Tādas pērn bija zilā vakara noskaņas — daudz īstākas rīta skaņas.»¹

Nav nejaušība, ka arī plašajā monogrāfiskajā apcerē «Aspazija un viņas dzeja» (1904)² kritiķis atgādina, ka modernās dzejas piepildītājs ir J. Rainis, vienlaikus gan arī uzsverot, ka mūsu modernās rakstniecības vēsture sākas ar Aspaziju. Apcerē kritiķis talantīgi apvieno dziļu iejutību dzejnieces mākslas un ideju pasaulē ar viņas darbu vērtēšanu un literatūrvēsturisku skatījumu. Viņš uzsver dzejnieces impulsīvo dabu, kas sekmē viņas darbiem raksturīgo emocionālo pacēlumu un idejisko patosu, kura pamatā ir indivīda pašvērtības apzināšanās un dzejnieces protests pret ikdienību.

Lai parādītu kultūras un izglītības pamatus, kas veido Aspazijas personību, kritiķis īsi raksturo dzejnieces biogrāfiju, viņas vācisko izglītību un nopietno vācu klasiskās literatūras apgūšanu. Bet dzejniece nav tikai pē-mēja, jo, sasmēlusies brīvības idejas no pasaules literatūras, viņa nevar izturēties pasīvi, bet rada jaunas idejiskas un estētiskas vērtības.

¹ Asars J. Kopoti raksti, 3. sēj., 1. burtn., 86. lpp.

² Turpāt, 3.—19. lpp.

Rakstīdams par Aspazijas ciešajām saitēm ar vācu kultūru, J. Asars atgādina, ka pēdējā pusgadsimtā būtiski pārmainījušās latviešu attieksmes pret vācu literatūru. Agrāk gan arī tulkoja darbus no vācu valodas, bet tikai tos, kurus tulkotāji, kas paši bija vācieši, atzina par vēlamiem, turpretim, sākot ar Juri Alunānu, arvien vairāk vērojamas pārmaiņas.

J. Asars uzsver: «Agrāk latviešu literatūra bija tas, ko vācieši no savas literatūras latviešiem deva, tagad turpretim tas, ko latvieši paši no tās ņēma. Tas bija svarīgs solis uz katrai mākslai nepieciešamo brīvību, vispār uz patstāvīgu, īstu latviešu rakstniecību.»¹ Šajā pašā sakarā kritiķis nonāk pie formulējuma, ka agrākā literatūra (līdz 19. gadsimta vidum) gan bija latviska, bet nebija latviešu literatūra.

Plaši kritiķis aplūko Aspazijas lugas, sākot ar «Atriebēju», «Vaideloti», «Zaudētām tiesībām» un beidzot ar «Sidraba šķidrautu». Pēdējo viņš vērtē visaugstāk, atzīdams, ka «šai drāmā mīt viss dzejnieces agrākais spēks, tikai ar to starpību, ka tā ir smalkāki iekšķīgāki izstrādāta un liekas ar vēl personīgāku aizgrābtību rakstīta»².

Aspazijas pirmajā lugā «Atriebēja» kritiķis jau saskata raksturīgas iezīmes, kas vijas cauri visiem viņas darbiem, t. i., kaismīgu protestu pret tiešamību un ikdienību un dziļu līdzjūtību cietējiem.

Pagājušā gadsimta 90. gadi ir Aspazijas laikmets mūsu literatūrā — tādu domu kritiķis pauž un aizstāv gan šajā apcerē, gan citos rakstos. Apskatā «Jaunas grāmatas mūsu beletristikā» (1904) J. Asars īpaši atgādina: «Aiz «Sarkanām puķēm» stāv kultūras laikmets, un viņas ir šīs kultūras dokuments! 90. gadi — to turpmāk atzīs vienbalsīgi — bija pēc 60. gadiem otrais kultūras vilnis, un Aspazija bija šīs kultūras dzejniece!»³

¹ Asars J. Kopoti raksti, 3. sēj., 1. burtn., 4. lpp.

² Turpat, 16. lpp.

³ Turpat, 106. lpp.

Raksturojot Aspazijas 90. gadu lugas, J. Asars skar to-
reiz izvirzīto un aktuālo jautājumu par «Zaudētu tiesību»
it kā ciešo kopsakaru ar H. Zudermaņa lugu «Gods», ko
Latviešu teātris izrādīja tajā pašā 1894. gadā — pāris
mēnešu pirms «Zaudētām tiesībām».

1903. gadā V. Dermanis nolasīja plašu referātu «Lat-
viešu oriģināldrāma», kuru J. Rainis (tikko atgriezies no
Slobodskas trimdas) sīki atreferē «Dienas Lapā».

Dzejnieks īpašu uzmanību veltī 90. gadiem un Aspa-
zijas lugām. Viņš arī uzsver, ka nevis H. Zudermaņa
lugas izrāde, bet Aspazijas «Zaudētas tiesības» iezvana
jaunu laikmetu latviešu literatūrā. Arī J. Rainis kā pil-
nīgi nepamatotas noraida domās, it kā Aspazija savu lugu
būtu rakstījusi H. Zudermaņa «Goda» ietekmē.

Pie līdzīgiem atzinumiem nonāk J. Asars, sevišķi uz-
sverot «Zaudētu tiesību» dziļo sakņojumu 90. gadu dzī-
ves īstenībā, kā arī problemātikas un tās risinājuma kop-
sakaru ar citām Aspazijas lugām, it īpaši ar pašu
pirmo — «Atriebēja».

J. Asars sniedzis pirmo plašāko apceri par Aspaziju,
kurā teiktais veidojis stabilu pamatu, jo turpmākie vē-
rētāji nekā nav noraidījuši vai atmetuši. Tas vispirms sa-
kāms par V. Knoriņu, R. Pelši u. c., kuri arī snieguši no-
zīmīgus apcerējumus par Aspaziju.

Interesantus un mērķtiecīgus, lai gan dažkārt pavisam
īsus vērtējumus kritiķis izteicis par Doku Ati, A. Pum-
puru, J. Poruku, K. Krūzu, K. Skalbi, J. Akurateru u. c.

Ne gluži tā viņam veicies, vērtējot R. Blaumani un
E. Birznieku-Upīti. Par pēdējo gan viņš nekā plašāka nav
rakstījis, tomēr atsevišķi izteikumi literatūras apskatos
rāda, ka kritiķis nemaz nav pamanījis «Pelēkā akmens
stāstu» idejiskās un mākslinieciskās vērtības.

Nav gan pārsteigums, ka J. Asars negatīvi vērtē
R. Blaumaņa komēdijas «Trīnes grēki» un «No saldenās
pudeles»; to nosaka gan pašu lugu raksturs, gan arī kri-
tikā jau agrāk izteiktais vērtējums. Turpretim komēdijas

«Skroderdienas Silmačos» un drāmu «Indrāni» un «Ugunī» novērtējums liecina par to, ka kritiķim nav izdevies atklāt R. Blaumaņa darbu vērtības. Viņš gan saskata ne mazums veismju drāmās, sevišķi «Indrānos», tomēr pats galvenais it kā paliek nepasacīts. Laikam gan pamats šādi attieksmei pret R. Blaumaņa darbiem ir kritiķa tik atšķirīgā mākslinieciskā izjūta un ievirze.

Plašākajos literatūrkritiskajos rakstos J. Asars vērīgi risina latviešu literatūras vēstures jautājumus, bet viņš sniedzis arī vairākus rakstus, kas galvenokārt veltīti latviešu literatūras un sabiedriskās domas līdz 20. gs. sākumam noietā ceļa vērtējumam. To vidū kā nozīmīgākie minami «Elku pastari» un «Pārskats par latviešu žurnālu vēsturi». Abos šajos rakstos kritiķis iezīmē latviešu literatūras attīstības svarīgākos posmus un sniedz to raksturojumu, uzsverot progresīvo, kas veidojis paliekošas tautas kultūras vērtības. «Elku pastari» ar apakšvirsrakstu «Domas par tautiskumu mūsu sadzīvē un literatūrā» cenzūras dēļ palika nepublicēts. Manuskripta sākuma daļa (domājams, apmēram puse) atrasta PSRS Centrālajā Valsts vēstures arhīvā Ļeņingradā un publicēta V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkas «Rakstu» 5. laidienā (1974).

Latviešu buržuāzijas ideologi, vēršoties pret tautā pieaugošo revolucionāro kustību, kā cīņas karogu izvirzījuši tautiskās kultūras lozungu, pasludinot sevi par tautas dabiskajiem vadoņiem un tautas nacionālās pašapziņas mošanās laika darbinieku — Krišjāņa Valdemāra un citu tradīciju turpinātājiem. Bet patiesībā?

J. Asars raksta: «Kā serdē izkaltis koks apaug ar piepēm un sūnām, tā latviešu vadošā sabiedrība 80. gados apauga ar mazisku mietpilsoniskumu. Vadošā sabiedrība — tas ir tā sabiedrība, kuras rokās atradās lielākās biedrības un lielākās avīzes un kura visai sadzīvei un tās uzskatiem deva paraugus. Kad 1891. gada beigās tā stāvēja pie Valdemāra zārka ar svinīgām runām, karogiem

un sēru zīmēm, tad garīgi tā stāvēja bezgala tālu no viņa.»¹ Tautiskums ir kļuvis par tukšu skaņu, ar ko gan buržuāzija (J. Asars lieto tajā laikā plaši izplatīto terminu «pilsonība») mēdz plaši dižoties un aicina visu tautu pulcēties zem šī karoga, kas kļūst par aizsegu buržuāzijas savtīgumam un veikalnieciskumam.

90. gados nāk jauni darbinieki, kas uzstājas kā kritizētāji un oponenti. J. Asars runā par jauno paaudzi, kas «uzbruka turīgo aprindu stabilam mietpilsoniskumam, nedzīvajam tautiskumam un salkanam romantismam. Viņi rādīja uz patieso, reālo dzīvi, uz plašākās tautas daļas interesēm, nāca ar tautsaimniecību, dabas zinātnēm, vēsturisko materiālismu, sieviešu jautājumu. Viņi atkal uzņēma kultūras pavedienu tur, kur to bija atstājuši Valdemārs un biedri.»²

J. Asars norāda uz 60. un 90. gadu īpašo nozīmi latviešu literatūras vēsturē un literatūras aktīvo lomu 90. gadu ideoloģiskajās sadursmēs un cīņās. Kā 60. gados, tā arī 90. gados sākas jauns laikmets latviešu literatūrā. To ideju saturs ir atšķirīgs, bet kā viens, tā otrs sniedz nozīmīgu ieguldījumu tautas patiesās demokrātiskās kultūras attīstībā.

19. gadsimta otrās puses sabiedriskās domas un literatūras raksturu un attīstību noskaidrot tolaik ir gluži aktuāls uzdevums, jo buržuāzija joprojām nemitīgi ar viltus tautiskuma sludināšanu stiprina savu ideoloģiju un mulsina tautu, allaž atgādinādama savus nopelnus latviešu tautas kulturālajā attīstībā. Nav jau nejaušība, ka arī J. Jansons (Brauns) līdzīgus jautājumus (par 60. un 80. gadiem) risina savā plašajā apcerē «Tautiskie cētieņi un saimnieciska nokārtošanās».

¹ V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēka. Raksti. 5. sēj. R., 1974, 246. lpp.

² Turpat, 250. lpp.

J. Asars rakstā «Pārskats par latviešu žurnālu vēsturi»¹ atkal uzsver 19. gadsimta 60. un 90. gadu izcilo vietu latviešu kultūras vēsturē un piemin laikrakstu «Pēterburgas Avīzes» un «Dienas Lapas» aktīvo lomu šo gadu ideoloģiskajās cīņās. Kritiķis atzīst, ka tādu sabiedrisku nozīmi vēl nav ieguvuši latviešu žurnāli un 19. gadsimtā nevienam no tiem nav bijusi arī stingri izturēta progresīva tendence, tāpēc latviešu žurnālu vidū līdz pat 1905. gada revolūcijai nav tādu, kas būtu bijuši organizējošs centrs pašiem nozīmīgākajiem procesiem literatūrā un ideoloģijā. Bet tādu žurnālu vajag, tāpēc J. Asars vēsturisko apskatu nobeidz ar vārdiem: «Mūsu laikmetam vajag citādu žurnālu. Tagad vairs nepietiek plāpāt par «tautu», bet ir jāizšķiras starp vienu tautas šķiru un starp otru, jābūt vai buržujiskam, vai apzinīgi proletāriskam, tulkojot no viena vai otra socioloģiskā stāvokļa tagadējo kultūras dzīvi ar viņas sabiedriskām cīņām, zinātni un mākslu. Šī gada jaunie žurnāli, acīm redzot, cenšas pēc tādās noskaidrošanās, un lielākais vairums literārisko spēku liekas pulcējamies ap proletārisko karogu.»²

J. Asars, lai novērtētu savu laiku, tiecas izprast vēsturi un, kā redzams, guvis nozīmīgus panākumus. Ja izsekotu tam, kā veidojas uzskati par 19. gadsimta otrās puses latviešu literatūru, tad J. Asars vairākos gadījumos būtu jāmin to vidū, kas teikuši pirmo un paliekošo vārdu.

J. Asara raksti par latviešu literatūru nepārprotami liecina par viņa ciešajām saitēm un uzskatu kopību ar laikabiedriem V. Dermani, J. Jansonu (Braunu) un J. Raini. Viņš bagātina latviešu literatūras kritiku kā ar savu rosīgo darbību, tā individualitāti — revolucionāra cīnītāja un dziļa mākslas izpratēja spilgto personību.

¹ «Pūrs». Zinātnisku un literārisku rakstu krājums. R., 1906, 1.—7. lpp.

² Turpat, 7. lpp.

JĀNIS ASARS PAR CITTAUTU RAKSTNIEKU NOZĪMI
LATVIEŠU TAUTAS DZĪVĒ

(Izvilcumi)

Gogoļs.

Būtu vēl lieki pieminēt, ka tik populārs rakstnieks nevar būt palicis gluži bez iespaida uz mūsu oriģinālrakstniekiem reālistiem. Bet nav lieki atbildēt uz to jautājumu, ar ko īsti Gogoļs pievilka mūsu tulkotājus un ar ko valdzina mūsu lasītājus. Atbilde tur skaidra. Tā ir Mazkrievijas dabas poēzija Gogoļa attēlojumos, un, kas vēl vairāk krīt svarā, tie ir Gogoļa mākslas dzīvie raksturi, gaišās, no humora apspīdētās ainas iz tiešās dzīves, tad viņa varenais protests pret dzīves netaisnībām, gara tumsību, seklumu un visu apspiedošo birokrātismu, bet no otras puses — Gogoļa līdzjūtība par cilvēku ciešanām, it īpaši par mazāko brāļu ciešanām, beidzot, daudzums vispārcilvēcisku īpašību Gogoļa tipos blakus pilnīgi krieviskiem — vārdu sakot, tas ir Gogoļs savā pirmā, gaišā dzīves laikmetā, kura darbiem ir dzīvs un spirts iespaids uz mūsu lasītājiem. Un taps vēl dzīvāks, jo dzīvāki taps mūsu centieni pēc sabiedriskas pašapziņas. Gogoļa satīriķa reālista ideāli un kultūras centieni iet roku rokās, un, lūk, kāpēc viņa piemiņa sēri, bet lepni dzīvos arī latviešu sirdīs!

1902. g.

Antons Čehovs

Būs reti kāds no jaunākiem krievu rakstniekiem, kas nebūtu un netiktu latviski tulkots, cik vien mūsu apstākļi to atļauj. Bet nebūs gan neviens starp viņiem, kas būtu

ticis ar tādu mīlestību tulkots kā Čehovs! Kas pats kaut ko no viņa tulkojis, tas zinās, ka pie katra viņa stāsta tulkotājs un lasītājs stājas tā, kā stājas drauga priekšā, klusa, sirsnīga drauga, no kura arvien cer dzirdēt to, kas tagadnes cilvēka dvēseli nodarbina visvairāk, kas ir viņa ideāli, šaubas un sāpes. Lai gan būdams savā mākslā dziļi krievisks, viņš nogremdējas krievu dzīvē līdz tiem vispārcilvēciskiem dziļumiem, kur saprotas katrs cilvēks viens ar otru; tāpēc Čehovu cienīja un lasīja ne vien krievu intelligences, bet arī Rietumeiropas, sevišķi Vācijas kultūras pasaule, un tāpat arī latviešu laikraksti darīja cik spēdami, lai tulkotu Čehovu.

1903. g.

Henriks Ibsens — jaunlaiku klasiķis

Mums, latviešiem, no Ibsena tulkots vēl ļoti maz un diemžēl pavisam trūkst visu trīs lielo drāmu: «Branda», «Pēra Ginta» un «Ķeizara un Galilejieša», bez kurām Ibsenu pazīt nav nemaz domājams. Ibsenu pazīt tomēr ir tāds pats, ja ne lielāks, pienākums katram kultūras cilvēkam kā pazīt Homēru, Šekspīru, Gēti, Šilleru. Tikpat cienīga vieta ir jāņem Ibsenam mājās, skolās un visā mūsu garīgā dzīvē!

1903. g.

Šillera piemiņai

Pāri par tautībām un ticībām paceļas viņa humanitātes ideāls, šis 18. g. simteņa dārgākais mantojums, kas karo pret miesīgiem, kā pret garīgiem spaidiem.

Bet taisni šī ideju satura dēļ Šillers ir tik populārs pie tautas, pie jaunās paaudzes un visiem, kas slāpst pēc ideālas aizgrābtības. Tāpēc vienmēr viņš ieviešas tur, kur kāda tauta vai kārtā ceļas no apspiestības pie patstāvības,

no neapzinīguma pie apziņas. Krieviem tāds Šillera dievinātais radās ar Žukovski, latviešiem — ar Ausekli pirmā atmošanās laikmetā, lai gan latviski tulkots Šillers ticis jau kopš 1804. g. no Elverfelda. Tādas lugas kā «Laupītāji» (pirmoreiz latviski uzvesta 1894. g.) mēs turpmāk ceram vēl biežāk redzēt uz latviešu teātru reperetuāra. Un tā vēl ilgi cilvēces piemiņā dzīvos Šillers kā cilvēcības apustulis, kas ne vien meklēja ideālus dzīvē, bet gribēja tos dzīvē ielikt, piepildīt, un kā, Karleila vārdiem nobeidzot, «augstais priesteris pie patiesības altāra, kas allaž izrādījās cienīgs tā amata, kuru viņš izpildīja»!

1905. g.

ERNESTS EFERTS (KLUSAIS)

Ella Lāce

LAIKABIEDRU ATMIŅAS PAR EFERTIEM

Tas bija 1974. gada Dzejas dienu sarīkojums, kad uz attālo māju Vānes — Variebas lielceļa malā sabrauca un sanāca daudz ļaužu: rakstnieku saimes pārstāvji no Rīgas, rajona jaunie literāti un kultūras darbinieki, skolu jaunatne ar saviem audzinātājiem, vietējie iedzīvotāji. Tika atklāts piemiņas akmens 1889. gadā dzimušajam Ernestam Efertam (Klusajam).

Buļļi — tā sauc balto, senlaicīgo, laika zoba krietni sagrauzto māju. Tajā vairs nav iespējams iekārtot piemiņas istabu. Kā tālu laiku liecinieks dārzā vēl atrodas dziρνakmens galds, bet citu ēku, par kurām savā monogrāfijā «Ernests Eferts-Klusais» (1962) min I. Kiršentāle, vairs nav.

Buļļos E. Eferts nodzīvojis tikai sava mūža pirmos mēnešus. Ne biogrāfi, ne laikabiedri nezina to dienu, kurā Efertu ģimene atstāja Buļļus un pārcēlās uz Jaundzirām. Ļoti iespējams, ka tā bija 1889. gada Jurgu diena, kā tas tolaik parasts, kad nākamā Jaundziru pusmuižas pārvaldnieka, vēlāk arendatora E. Eferta tēva ģimene pārbrauca uz jauno dzīves vietu.

Šai samērā plašajā pusmuižā pagājusi Ernesta Eferta bērnība un agrā jaunība. Efertu ģimene no šejienes izklīst uz visām pusēm ap 1906. gadu, kad nomirst tēvs un manta tiek izūtrupēta. Rentes vieta jāatstāj, tāpēc ka dēlu Jāņa un Friča aktīvās revolucionārās darbības dēļ 1905. gadā barons pusmuižu Efertiem vairs neuztic.

Jaundziru mājas nav saglabājušās. Līdzās tagadējam ceļam, kas ved uz Aizupi, bijušās mājas priekšā aug

Efertu laikā stādīta liepu aleja, kura apzīmē agrākā ceļa vietu. Turpat ceļmalā vecs leduspagrabs ar ielikušu jumtu.

Ļaužu, kas atceras Efertus un viņu dzīves laiku, nav vairs daudz, bet vienu otru tomēr laimējies sastapt. Pievienojot klāt tās atmiņas, kas saglabājušās pastarpināti, piemēram, kad bērni atceras vecāku stāstīto utt., dažas liecības tomēr sakrājušās.

Vairāk Jaundziru pusē atminas vecos Efertus, kā arī Ernesta vecākos brāļus un māsas, mazāk pastarīti Ernestu. Atmiņas par E. Eferta ģimenes locekļiem raksturo vidi un apstākļus, kuros savu izaugsmi sācis rakstnieks, zinātnieks, pedagogs, lieliskais, skaidrais cilvēks.

Vispirms interesants stāsts par Efertu uzvārda rašanos. Jelgavā dzīvo E. Eferta brāļa Friča dēls Jānis Eferts. Vēstulē šo rindu autorei 1975. gada 22. janvārī viņš rakstīja:

«Mans tēvabrālis Žanis (tātad arī E. Eferta brālis. — E. L.), skolotājs Krimā, vasaras brīvlaikā uzturēdamies Jaundzirās, pētījis muižas grāmatas, kurās atradis kāda sava senča (vectēva vai vecvectēva) parakstītos trīs krustus, aiz kuriem skrīveris pierakstījis: «Soll heißen Eifart.» Izklaušīnot vecos cilvēkus, viņš uzzinājis: šis dzimtcilvēks vienmēr ļoti lēni, solīti pa solītim braucis ar savu zirdziņu muižas klausās, un, kad barons sastapis to ceļā, tad līcis ar pātagu uzšaut slinkā braucēja zirdziņam un uzsaucis: «Ei, fahr!» Tā pārējie dzimtcilvēki šo cilvēku iesaukuši par Eipārtu. Uzvārdu došanas reizē no šīs iesaukas izveidots vāciski skanošais uzvārds «Efferts». Man vēl līdz šim nav gadījies sastapt, nedz arī rakstos atrast kādus cilvēkus, kuriem vēl būtu šāds uzvārds, izņemot manu cilti.»

Kad satikos ar Jāni Efertu, viņa dzīvesbiedre raksturoja Efertus kā klusus, lēnprātīgus, satīcīgus cilvēkus. Savā labā viņi nekā neesot pratuši darīt. Lūk, arī vēstulē

minētais vectēvs ienīstajam muižas darbam centies stāties pretī ar lēnumu, ar tišu vilcināšanos, bet ne ar rungu rokā.

Trīs gadus (1904—1906) par meitu Efertu ģimenē strādājusi Līna Špēra (dzimusi 1886. gada 26. decembrī), kura vēl dzīvo Zantes ciemā. Viņas tēvs bijis pusmuižas kalps, ilgus gadus nodzīvojis Vecdzirās. Līna Špēra atceras:

«Eferti rentēja Jaundziru muižu no Aizupes barona. Viņi bija liela ģimene. Es pazinu četrus dēlus un četras meitas. (Kā zināms, Efertu ģimenē bijuši divpadsmit bērni — piecas meitas, no kurām viena bērībā mirusi, un septiņi dēli. Tā kā L. Špēras laikā visi vairs nav bijuši mājās, viņa nevarēja visus zināt. — E. L.) Meita Marija bija visvecākā, tā apprecēja Kalduru saimnieku Rudovicu. Annu apprecēja kāds mežkungs Juršēvics. Līna bija tāda slimīga. Visjaunākā bija Emma. Bet strādīgi jau bija visi Efertu bērni. Darba laikā izgāja pļavās un tīrumos, palīdzēja lopus izdzīt, padzirdīt. No dēliem atceros Pēteri, tas strādāja mājās, palīdzēja tēvam, bet laikiem bija arī Dziru skolā par skolotāju. Mācīja rēķinus un ģeogrāfiju, un citu arī.

Jānis bija vairāk pie mājas. Fricis dzīvoja pa pilsētām. Teica, ka viņš skolojoties. Viņu daudzinaja par sociālistu.

Vecie Eferti bija labi, klusi cilvēki. Māti visi sauca par mammiņu. Meitas un strādnieces viņa ar labu vien pamācīja: «Vai, vai, meitiņas, nevajag dusmoties!»

Efertu meitas dzīvoja tur, kur tagad Dziru pienotava. Tur, kur tagad atrodas Jaundziru veikala noliktava, tolaik bija mazs veikaliņš, mēs teicām — bodīte, kuru turēja Eferti. Dēli un meitas, kuriem bija vaļa, tirgojās ar visādiem sīkumiem, kas ļaudīm vajadzīgi.

Ernests manā laikā gāja skolā Tukumā. Kad pārbrauca mājās, staigāja uniformā. Bija kluss, labs zēns. Atnāca bieži uz laidaru, kur es strādāju. Palīdzēja lopus izdzīt,

kad dzirdinājām. Viņam bija sava govs Sērone. Viņš teica: «Sērone ir mana govs no teļa dienām.»

Lejā pie vecā brūža bija dīķis — tas ir vēl tagad —, to sauca par Sudraba dīķi. Tur bija skaidrs, dziļš ūdens. Ernests ļoti mīlēja vizināties ar laivu pa dīķi. Brauca pāri uz saliņu, kas vēl tagad redzama.

Kā jau stāstīju, Frici Efertu daudzinaja par sociālistu. Tiku redzējusi, ka viņš laukumā pie Jaundziru muižas pulcināja kopā muižniekus, runāja ar viņiem. Cilvēki nāca no visām pusēm un sprieda, ka jāiet uz Tukumu pret mello sotņu.

Vienā pavasara dienā (1906. gadā. — E. L.) no Aizupes puses sajāja pilla muiža dragūnu. Dzirdējām, ka Aizupes barons esot izsaucis. Meklēja Frici. Dragūniem rokās bija gari pīķi, viņi gāzās iekšā muižas istabās, taisījās sadurt un pārmeklēt visus skapjus. Taču māsa Līna neļāva viņiem nekā darīt. Viņa bija skolota, mācēja izrunāt, solīja nodot uzbrucējus valdībai, un tā viņi atlaidās no tiem skapjiem un aizjāja. Mēs visi bijām nobijušies, dragūnu bija daudz, visapkārt laidara grāvim viņi apmetās. Fricis pēc dragūnu aiziešanas atkal parādījās, bet drīz pēc tam kaut kur aizbrauca, netiku viņu vairs redzējusi.»

Stāsta Emma Vasermane (dzimusi 1909. gadā):

«Pati esmu zemītnece, Zantē ierados tikai 1939. gadā, kad apprecējos ar zantenieku Arnoldu Vasermani. Mans vīrs, kas nomira 1968. gadā, bija dzimis 1893. gadā. Viņš bērnībā un jaunībā dzīvojis Jaundzirās, zēna gados bieži saticies ar Efertu ģimeni. Daudz viņš man par tiem laikiem ir stāstījis, un tā es varu atstāstīt to, ko no sava dzīves biedra esmu dzirdējusi.

Mans vīrs gājis par ganu Kristapa Brūvelos pie saimnieka Ciņa, tas bijis Jaundziru pusmuižai kaimiņos. Bieži Arnoldu ganos apciemojis Ernests Eferts, kurš bijis par viņu tikai dažus gadus vecāks. Ernests bijis ļoti sirsnīgs

un draudzīgs. Atceros, ka vīrs, runājot par Efertu, mēdza atkārtot vārdus: «Viņš ar mani runājās, it kā es jau būtu liels un pieaudzis.»

Par Klusā stāstu «Mārcis» Arnolds teica: «Man liekas, ka šai stāstā viņš ir attēlojis mani. Arī man nebija viegla dzīve, jo agri — astoņus gadus vecam — nomira māte.»

Mans vīrs visai bieži ciemojies Efertu mājās. Tā viņš atcerējās, ka goda istabā pie sienas bijis redzams Efertu vecākā dēla Fridriha attēls — stalts virsnieks baltā zirgā. Māte sērojusi, aplūkojot šo bildi, — dēls kritis krievu-japāņu karā.

Vecie Eferti bijuši ļoti saimnieciski un taupīgi. Tēvs visos rēķinos pratis būt precīzs līdz kapeikai. Arī bērni audzināti vienkāršībā un taupībā. Paši mājās auduši, gatavojuši tērpus, vārījuši ievārījumus, sūtījuši bērniem uz skolām drānas, produktus. Meitas nav lieki greznojušās, palīdzējušas visos darbos virtuvē un uz lauka.

Visi Efertu dēli bijuši brīvdomātāji.

Ernests no mazām dienām bijis nopietns, sapņotājs, sevī noslēdzies, taču, satiekoties ar ļaudīm, vienmēr bijis laipns, vienkāršs.

Manam vīram bija gadījies satikt viņu Rīgā jau pēc padomju varas uzvaras 1919. gadā. Tad, kā zināms, E. Eferts bija izglītības tautas komisāra vietnieks. Viņš ar bērņības draugu Vasermani ticies tikpat sirsnīgi un vienkārši kā senajās bērņības vasarās ganu gaitās.»

Kārlis Cinis (dzimis 1896. gadā):

«Mans tēvs bija muižas kalps Jaundzirās. Mūsu ģimene dzīvoja Repju kalpu mājā. Strādāja pie Eferta. Es, toreiz zēns būdams, dzirdēju, ka mājās runāja: Eferti esot atnākuši no Vānes Buļļu mājām. Jaundziru muižīņu Vānes barons Hāns pats esot Efertam piedāvājis, jo noskatījies, ka viņš labs saimnieks.

Atceros, ka 1905. gada notikumos bija iesaistīti arī vecā Eferta dēli: Pēteris, Jānis, Fricis, Paulis.

Atminos to agra pavasara dienu, kad Jaundziru muižā sajāja dragūni. Viņi jāja no Aizupes puses. Ļaudis runāja, ka meklējot Frici Efertu. Viņš visdrošāk bija cīnījies kopā ar kalpiem un citiem trūcīgajiem.

Dragūnu bija daudz, visām Dzirām apkārt apmetās zirgos, gari pīķi gaisā. Citi gāja muižā iekšā meklēt to Frici. Bet neatrada.

1906. gada vasarā nomira vecais Eferts. Mājās saimniekot palika Pēteris. Kā parasti, viņš aizbraucis pie Aizupes barona Hāna nomaksāt renti. Bijis piekūsis, lūdzis, lai ļauj apsēsties, bet, atļauju nesaņēmis, arī roku Hānam neesot bucojis. Hāns sadusmojies un rentes līgumu vairs neesot atjaunojis. Skaidrs, ka visvairāk viņam nepatika Efertu iesaistīšanās revolūcijā.

Tad drīz vien Eferti savu mantu pārdeva ūtrupē. Redzēju, ka mūsu mājām veda garām govis, zirgus. Visi pirka, kas vien varēja.

Ernestu Efertu atceros kā zēnu, kas šad tad tikai bija mājās, kad pārbrauca no skolas. Tad staigāja uniformā. Lepns nebija, ar kalpu puikām labprāt runājās.»

Stāsta Anna Cine (dzimusi 1911. gadā):

«Dzīvoju par meitu Robežnieku saimnieka mājās. (Netālu no Jaundziru centra. — E. L.). Robežniece labi atcerējās Efertus. Daudz stāstīja par Efertu mammiņu. Viņa bijusi ļoti labsirdīga un mīlīga. Mīlējusi lietot pamazināmos vārdus: meitiņa, dēliņš, kumeliņš. Tā reiz Jaundziru muižas ļaudis vakara vadībā veduši mājās ābulu. Jābrauc bijis pa uzbraucamo tiltu uz laidara augšu. Ķēvei līdzī skrējis otra gada kumelš. Gadījies, ka laidaru augšā izpuvuši daži dēļi, kumelš izkritis tiem cauri un krītot pārlauzis mugurkaulu. Vagars laužījis rokas, uzskatīdams, ka nu viņam par kumeli būs jāsamaksā. Pienākusi Efertu mammiņa un teikusi: «Ko visi raudat? Ko bēdājaties? Ne jūsu kumelš, ne tiši postā laists. Kur lopiņš, tur maitiņa, kur cilvēciņš, tur mironītis.»

Aplamus un neglītus vārdus runāt mammaņa nevienam nav atļāvusi. Kāda sieva atvedusi uz muižu govi lecināt un bulli nosaukusi par brūtgānu. Mammaņa sievu aizsūtījusi atpakaļ ar visu govi, jo tā niecināt brūtgāna vārdu nedrīkstot.

Ernests no mazām dienām bijis ļoti labs, jauks zēns. Kad sestdienās cepuši raušus, tad viņš arvien no māmuļas dabūto rausi izdalījis pusmuižas darbinieku bērniem.

Efertu meita Anna izgājusi par sievu pie mežkunga Juršēvica. Tēvs ar meitas izvēli bijis visai neapmierināts, jo Juršēvics daudzinašs par dzērāju, bet Efertu ģimenē iedzeršanas neesot notikušas. Ja viesi atbraukuši, tad organizēta dziedāšana, meitas spēlējušas klavieres.»

Uzzinājis, ka zontnieki interesējas par E. Eferta laika biedriem, pie mums ciemos ieradās bijušais latviešu strēlnieks Vilis Filips Krūpens. 1974. gada 8. septembrī viņš atsūtīja vēstuli:

«Ernests Eferts (Klusais) uz visu mūžu saglabāties man atmiņā kā ideāls cilvēks, kādam vajadzētu būt katram apzinīgam padomju pilsonim.

Ar E. Efertu pirmo reizi sastapos Alūksnes progimnāzijā, kad viņš sāka strādāt par skolotāju, mācot botāniku, zooloģiju un ķīmiju. Savus priekšmetus pasniedza saistoši, pēc jaunākajiem pedagogijas atzinumiem. Attiecībās ar skolniekiem bija vienkāršs, sirsnīgs. Dažiem skolniekiem (tanī skaitā biju arī es) pārrunās ārpus klases stāstīja par J. Raiņa dzeju, progresīvajiem rakstniekiem un starptautisko strādnieku cīņu pret kapitālistiem. Uzticēja man rakstīt ar šapirogrāfa tinti proklamācijas pret cara patvaldību un imperiālistisko pasaules karu.

Ar E. Efertu bieži sastapos 1919. gada sākumā, kad viņš bija Padomju Latvijas Izglītības komisāra biedrs. Arī es tanī laikā strādāju komisariātā. Apmeklētāji un darba biedri apbrīvoja viņa plašās zināšanas, lietišķību, vienkāršību un lielās darba spējas.

Kad 1919. gada 22. maijā baltgvardu pārspēka dēļ padomju valdībai bija jāatstāj Rīga, es sastapu E. Efertu ar šauteni rokās Baložu priedēs pie Juglas komunistu un padomju darbinieku vienībā. Divas diennaktis mēs cinījāmies blakus pirmajās līnijās, kamēr tika saņemta pavēle atiet uz Siguldu, pēc tam uz Ļaudonu, Viļāniem, lai izsargātos no somu-igauņu baltgvardu ielenkuma, kuri strauji uzbruka no Gulbenes.

No Viļāniem E. Eferts aizbrauca uz Rēzekni, lai pievienotos pārējiem padomju valdības locekļiem.»

DIVAS ERNESTA EFERTA VĒSTULES ASTRAI

(Kārļa Preisa publikācija)

Maskavā 30. jūl. 1918. g.

Biedr. Astrai.

Jūsu dzeju krājumu «Kad raisās rokas, kas bija sietas» saņēmām. Latv[iešu] nac[ionālo] l[ietu] komisariāta Kultūrizglītības nodaļa¹ Jūsu dzejas labprāt izdotu, tomēr nevaram Jums vēl tūlīt pateikt, cik drīz tas varēs notikt. Mums pārāk lieli šķēršļi ar tipogrāfiju. Jau no aprīļa m[ēneša] liels daudzums ļoti nepieciešamu grāmatu gaida uz drukāšanu, bet tipogrāfijas ar pārāk apkrautas ar citiem darbiem (laikraksti u. c.)... Pie pirmās izdevības ķersimies pie Jūsu grāmatas,² tāpēc paziņojat savus noteikumus.

Šonedēļ jau sāks salikt tipogrāfijā mūsu mazo rakstu krājumiņu³. Varbūt Jūs atļautu no sava dzejas krājuma izņemt pāris dzejas šim krājumam. Vai arī biedr.

¹ Latviešu nacionālo lietu komisariāts — no 1918. gada 15. marta līdz 1920. gada 19. maijam KPFSR Tautību lietu tautas komisariāta sastāvdaļa, turpmāk — līdz 1924. gada 9. aprīlim — nodaļa Maskavā; E. Eferts (Klusais) 1918. gadā bija Latviešu nacionālo lietu komisariāta Kultūras un izglītības nodaļas vadītājs.

² Astras dzejoļu krājums netika izdots, tā manuskripts nav uzziets.

³ Domāts Latviešu nacionālo lietu komisariāta Kultūras un izglītības nodaļas Rakstu krājuma 1. sēj. (1918), kurā ievietoti Astras dzejoļi «Septiņjūdžu zābaki», «Kad ieroči skan — mūzas klusē» un «Gaitnieka dziesma».

Šalkonim¹ nebūtu kaut kas padomā? Ceram uz kaut ko pašā pēdējā brīdī.

Gaidām drīzu, drīzu atbildi.

Ar biedr[isku] sveic[ienu] *E. Eferts*

Kult. izglītības nodaļā

Maskavā 1. sept. 1918. g.

Latv. nac. l. komisariāta Kultūras-izglītības nodaļā

Biedri!

Latv. nac. l. komisariāta Kultūras-izglītības nodaļa pašlaik ķeras pie zinātnes, literatūras un mākslas mēnešraksta «Darba Rīts»² izdošanas. Žurnāls iznāk 1 reizi mēnesī un būs 6 drukas loksnes biezš. Tā kā par sabiedriskiem jautājumiem tiek izdots sevišķs žurnāls «Darbs»³, tad «Darba Rīts» piegriezīs vērību mākslai (dailliteratūra, mūzika, teātris, glezniecība), vispāri prolet. kultūrai, filozofijai, zinātnei (dabas zinātnes, matemātika u. c.), pedagogijai. Bez tam žurnālī būs plaša kronika un bibliogrāfija (...). Pirmām kārtām griežamies pie Jums, bb. Astras un Šalkoņa, ar uzaicinājumu ņemt jo dzīvu dalību pie žurnāla kuplināšanas⁴. Gaidīsim drīzu atbildi.

Ar biedr[isku] sveic[ienu] *E. Eferts*

Redakc. kolēģijas vārdā

¹ Šalkonis (istajā vārdā Kristaps Dīriķis, 1882—1957) — dzejnieks, Astras dzīvesbiedrs.

² Žurnāls «Darba Rīts» iznāca 1919. gadā Maskavā.

³ Komunistiskā žurnāla «Darbs» 1. numurs iznāca 1918. gada septembrī Maskavā, 2. numurs — 1919. gadā Rīgā, 3., 4. un 5. numurs — 1919. gadā Maskavā.

⁴ «Darba Rita» 1. numurā ievietoti Astras dzejoļi «Proletariāts», «Jaukais dziedātājs»; 2./3. numurā — «Sēru maršs un internacionāle», «Tiem, kas šaubās tric», raksts «Proletariāts un māksla» un Šalkoņa dzejolis «Kritušiem biedriem».

BIRZMALIETE

NEVARU ATRAST SEV DVĒSELES RADA

(Jāņa Liepiņa ievads un publikācija)

Drūmajās vācu okupācijas dienās Lubānā izplatījās it priecīga vēsts, ka uz turieni dzīvot pārceļoties Elīna Zālīte. Pazīstama rakstnieka ierašanās mazā pilsētiņā tolaik vēl ko nozīmēja gan! Visvairāk šī vēsts skāra mūsu ģimeni, jo īres nama augšstāvā, ko apdzīvojām, otrs dzīvoklis tika sagatavots rakstniecei. Kas pirmajās dienās bija pamanījušies ielūkoties rakstnieces papīros, tie apgalvoja, ka patiešām visur esot paraksts «E. Zālīte». (Elīnu Zālīti vaigā neviens droši vien nebija redzējis, bet viņas «Sīla ziedi» bija visiem labā prātā.) Izrādījās tomēr, ka atbraucēja ir nevis Elīna Zālīte, bet Emma Zālīte (1897. 30. V — 1955. 8. X) un ka viņas literārais pseidonīms Birzmaliete drīzāk var radīt jūcekli ar Tīrzmaliēti.

Tagad pārskatot rakstnieces literāro devumu, nerodu tajā kādas īpaši spožas kvalitātes, bet pati rakstniece man līdz pat šim brīdim ir atstājusi ļoti spilgtas personības iespaidu. Ar savu ieturību, ieinteresētību citu likteņos, smalkjūtību un vienkāršību viņa mūs visus saistīt saistīja. Un esmu pateicīgs, ka laikā, kad citi mani viengadnieki ņēmās ar asiņainiem kriminālgabaliem un piedzīvojumu vārdplūdiem, gudrā kaimiņu krustmāte man no sava lielā grāmatplaukta deva Brigaderi, Jaunsudrabiņu, Saulieti un Raini.

Birzmaliete (meitas vārdā Emma Ozoliņa) dzimusi Galgaukas pagasta Birzmalās. Tīrzmaliēte, ar ko Birzmalieti bieži sajauc, dzimusi kaimiņu pagastā — Tīzā. Birzmalas drīz tiek piedalītas Vecgulbenes pagastam. Tur Birzmaliete dzīvo līdz 20. gadu beigām, kad kopā ar māsu iepērk

Kūšilu mājas Jaungulbenes pagastā (tagad Kūšilas administratīvi iekļaujas Daukstu ciemā). Kaut arī rakstniece bieži ir prom no savām lauku mājām (divpadsmit gadus strādā par pārdevēju drogu veikalā Vecgulbenē, vēlāk dzīvo Lubānā un pēc Lielā Tēvijas kara — Madonā), visu laiku tomēr jūtas ar tām cieši saistīta. Kūšilās rakstniece, slimā būdama, nodzīvo pēdējos mūža gadus un tur arī mirst ar sarkomu. Apglabāta Gulbenes pilsētas kapos.

Birzmaliete nav tikusi pie augstākās izglītības, pat pie kārtīgas vidējās ne, beigusi tikai Vecgulbenes draudzes meiteņu skolu un Cesvaines ģimnāzijas grāmatvedības kursu, tomēr pašmācības ceļā bija labi izglītojusies, prata vairākas valodas un lieliski pārzināja literatūru. Literārās intereses jau agri bijušas aktīvas. Rakstnieces māsa ir saglabājusi kladi, kurā ierakstīti dzejoļi no 1916. gada līdz 1919. gadam, un dienasgrāmatas fragmentus no 1916. gada. Zīmīga ir piezīme 19. maijā:

«Cik muļķīgas iedomas: es gribu, lai citi ieskatītos manā dvēselē un mani saprastu. Pati sevis es nesaprotu, un es gribu, lai citi to dara. Vienā un tai pašā laikā caur smadzenēm urbjas dažādas domas, kuras daudzkreiz runā viena pretī otrai. Tā pati galva un tā pati sirds var domāt un just dažādas domas, un es gribēju, lai visi ļaudis domātu un justu vienādi, proti, tā kā es. Ha-ha-ha! Muļķīgas, bērnišķīgas iedomas. Lai arī es īsti sevis nepazīstu un nesaprotu, tomēr sajūtu un esmu līdz šim pārliecināta, ka nekā ļauna un slikta es neesmu gribējusi darīt ne ar domām, ne ar darbiem it nevienam dzīvam radījumam. Ja arī esmu varbūt kādam kādu netaisnību darījusi, tad tas ir noticis netīšām un ne ar nodomu. Gadījumā, ja zinādama esmu kādam kādas ciešanas un nepatīkšanas darījusi, spiesta no kāda cita cilvēka gribas, tad, jāatzīstas, esmu, citiem cilvēkiem ciešanas sagādājot, pati varbūt vēl vairāk izcietusi dvēseles moku. Es negribu, lai manis dēļ kādam būtu jāpiedzīvo kādas ciešanas un pārestības! Katru, pat vismazāko un zemāko

radījumu es gribētu mīlēt un iepriecināt, ja tikai tas būtu iespējams; es labprāt uzņemtos uz sevi visas ciešanas, ja tikai caur to atvieglotu citas sirdis, tad arī ciezdamā es justos laimīga ar to apziņu, ka esmu citus cilvēkus darījusi laimīgus. Tas laikam ir mans bērnišķīgais individuālisms. Vēlētos, ka tas mani neatstātu arī turpmākā dzīvē, varbūt tad es sev nevarētu pārvest, ka mana laime ir augusi uz citu nelaimes stiebra, ka es, par sevi domājot, esmu aizmirsusi citus.»

Pirmo Birzmalietes grāmatu «Mirdzošais vaiņags» (drāmu 4 cēlienos) izdod 1927. gadā (uz vāka iespiests 1928. gads) apgāds «Dzīve». Šās lugas otrs izdevums ir Valtera un Rapas iespiests 1931. gadā. Visus pārējos darbus arī izdevis Valters un Rapa. Ir saglabājušies vēstule uzmetumi, kas skar pirmās lugas iespiešanu (sarakste ar spiestuves īpašnieku J. Tembergu un dziesmu autoru komponistu V. Ozoliņu).

Kad komponists savā vēstulē lugas autori nodēvējis par rakstnieci, Birzmaliete bažīgi atbild: «Šai daudzsolšajā vārdā es sevi vēl nedrīkstu saukt, jo vai gan tas ir rakstnieks, kas rokā biežāk tur gana rīksti, grābekli un izkapti nekā spalvu?!» Stamberga drogu veikālā aizletes stāvēdama un Kūšilās zemes darbus pa vasarām strādādama, Birzmaliete ir uzrakstījusi piecas lugas. Pēc «Mirdzošā vaiņaga» seko «Liktenis» (1930), «Irstošās saites» (1931), «Siržu mīklas» (1932), «Izredzētā zeme» (1933). «Mirdzošais vaiņags», spriežot pēc pašas rakstnieces piezīmju grāmatiņas, 20. gadu beigās un 30. gadu sākumā izrādīts sezonā caurmērā piecpadsmit dažādās vietās. Arī citas lugas rādītas samērā bieži un visdažādākajās Latvijas vietās. 1934. gada sākumā iznāk vienīgais dzejoļu krājums «Klusie sapņi». Rakstniece bija gan sagatavojusi otru krājumu «Slāpes», kur bija sakopoti pirmajā krājumā neiespiestie un 30. gadu otrajā pusē sarakstītie dzejoļi (skaitā ap simt), bet šis krājums netika izdots. Šā dzejoļu krājuma rokrakstu glabā rakstnieces brāļa

ģimene. Tajā dominē dzīves salauztas sievietes rezignācija. Tādas pašas izjūtas ir «Klusajos sapņos», un tās skan arī lugās. Savos darbos Birzmaliete arvien stāvējusi sērdieņu pusē. Tagad pārlasot Birzmalietes darbus, traucē nevajadzīga patētika un retorisms, attieksmju nedabiskums, ko rakstniece dzīvē pati tik gauži necieta.

NO KLADES

* * *

*

Ne dziļā vienaldzības miegā snaužot,
Uz patiesības ceļa cilvēks nāks, —
Ar asu prātu klinšu šķautnes laužot,
Viņš savu dzīvi labāk pazīt sāks.

1917

Dragāts kuģis

Kā dragāts kuģis laužtiem mastiem
Ar jūras viļņiem cīņu sāk,
Tā cilvēks stāv starp mūža krastiem,
Kad dzīves bangas pretī nāk.

Drīz kuģis varēs jūrā zvelties.
Jau iztukšots viss dzīves malks.
Pār laužtiem mastiem ūdens smelsies
Un dairu cīņas dziesmu šalks.

Kā mastiem viļņi pāri celsies
Un viesuls, putas kuldams, dies —
Pār laužtām sirdīm vētras velsies
Un dzīve nīrgādamās smies.

1917. g. 11. jūn.

* *
*

Nāk diena pēc dienas,
Iet gads pēc gada,
Kļūst šaura ikviena
Iemītā taka.

Nāk diena pēc dienas,
Iet gads pēc gada —
Vēl nevaru atrast
Sev dvēseles rada.

1918

Mūzas skūpsts

Sapnī Mūza mani skūpstīja,
Karstas lūpas pierēi uzspieda,
Gaismas spārniem mani sedza,
Jūtu gunis krūtīs dedza ...
Ai, Mūza, skūpsti mani vēl,
Lai atmodā sapņa nav žēl!

1918

NO GRĀMATAS «KLUSIE SAPŅI»

Ubags

Uz ielas stūra, vienās skrandās tinies,
Stāv ubags, bāls un novārdzis tā vaigs,
Dreb izstieptā pēc dāvanām tam roka,
Un viņa skatiens reizē bāls un baigs.

Priekš garāmgājējiem tam galva liecas
Un lūpas, klusi čukstot, maizi lūdz,
Kad bads un sals tā ikdienišķie draugi,
Tā mēmais skats par dzīves postu sūdz.

Kad diena aizver savus gaismas logus
Un greznos namos iesāk jautri smiet,
Uz ielas ubags stāv vēl, salā trīcot,
Jo viņam mājas nav, kur nakti iet.

Laime

Es tādu laimi nevēlos,
Ko var ar zeltu svērt,
Es tādu mantu nekrāju,
Ko apcirkņos var bērt.

Man pietiek vienas mīlas sirds,
Kas priekos līdzī jūt,
Kam līdzcietība acīs mirdz,
Kad dzīvi panest grūt'.

Darbs

Ne vienā dienā visu lielo darbu veikt,
Ja spēji, veic to vienā mūža gaitā;
Ja dzīves vakarā tu spēsi darbu beigt,
Tad tapsi ielikts izredzēto skaitā.

Ar mūža darbu ļaužu audzēm augļus nesi,
Tu savā darbā sevi piepildījis esi.

Zem maskas

Tu nāc ar eljes zaru rokā,
Aiz muguras tev zobens slēpts,
Tev miers pland katrā drēbju krokā,
Bet augums viss ir bruņās tērpts.

Ko iegūt grasies tu ar viltu,
Vai karot tevīm drosmes trūkst?
Kam rādi mīlestību siltu,
Ja naidi tev dziļi sirdī rūgst?

Kas vīra vārdu godam nesis,
Tas liekulis gan nevar būt.
Par tevi nezinu — kas esi
Un vai maz patiess vari kļūt.

Noliecies, nakts!

Noliecies klusām pār mani, nakts,
Atnes man mieru, pēc kura sirds tiecas!
Nemiens kā kareivis stāv te uz vakts,
Gurdumā galva uz krūtīm man liecas.

Izpleties klusām pār mani, nakts,
Apber ar magoņu lapiņām plakstus!
Ilgi no acīm man miegs ticis zagts,
Bezmiegs dzied ieraudzīt rītdienas rakstus.

Noliecies klusām pār mani, nakts,
Nožāvē asarās mirkušo seju,
Iekams nav dzisusi dzīvības dakts,
Ļauj, lai kaut miegā pēc glābiņa eju!

Zīle

Šonakt zīle man klauvē pie loga.
Kādu ziņu gan viņa man nes:
Vai tā vēstī, ka pļavā aiz žoga
Sākušas ziedēt jau purenes?

Vai tā stāsta, ka uzdzīves ļaudīs
Pāri mēram plūst smiekli un vīns?
Mīlas rokas kad matus man glaudīs,
Lūpu kaktos būs iemeties smīns.

Putns stāsta, ka, tālumā esot,
Kāda dvēsele līdzī man skumst.
Zilīt, sveicienus atpakaļ nesot,
Saki, ka mani logi jau tumst.

Šonakt man zīle klauvē pie loga.
Draudziņ, jel labu vēsti man nes!
Lai tiek dvēsele brīva no sloga,
Pļavās lai koši zied purenes!

ANTONS SALIŅŠ

IZNIRA BRĪVOTA DIENA

(Ilgoņa Bērsona ievads un publikācija)

Maz ir to, kas zināja, ka matemātikas skolotājs Antons Saliņš (otrs vārds Ludvigs, tāpēc mēdza parakstīties arī kā Ludis Saliņš) rakstīja dzejoļus.

Antons Saliņš dzimis 1898. gadā. Beidzis reālskolu Cēsīs, studējis Tērbatas universitātē, strādājis par skolotāju Cirstos, Naudītē, Jelgavā, pēc Lielā Tēvijas kara Elejā, Tērvetē (vidusskolas direktors), Bēnē. Viņa dēls savās atmiņās stāsta: «Mans tēvs, dzimis vecpiebaldzēns, dzejoja Ziemeļnieka garā, tulkoja Bloku, de Misē, bija publicējies provinces avīzēs, un 1930. gada vasarā, kad man bija seši gadi, viņa veltījumu «Ziemeļniekam aizsaulē» iespieda «Jaunākās Ziņas». Tas ģimenē un visā pagastā bija grandiozs notikums. Dzīvojām toreiz kilometrus desmit no Dobeles — Naudītes pamatskolā, manā dzimtajā vietā, kur tēvs bija pārzinis.»

1972. gadā, kad draudzības braucienā apmeklēju Amerikas Savienotās Valstis, Ņujorkā satiku Antona Saliņa dēlu dzejnieku Gunaru Saliņu. Biju jau lasījis, ka tēvs un dēls 30. gadu beigās plānojuši izdot kopīgu dzejoļu krājumu. Bet kara vētras abus izšķīra, un, kad 1976. gada vasarā Gunars Saliņš ciemojās dzimtenē, viņš tēvu vairs nesatika — A. Saliņš bija miris. Varēju iepriecināt viņu vienīgi ar tēva dzejoļiem rokkrakstā, kurus nelaika draugs tikko bija atvedis no Dobeles rajona Druveniekiem.

1977. gada februārī žurnāls «Karogs» iespieda Gunara Saliņa dzejoļu kopu «It kā mākoņos tava balss» ar Jāņa Petera ievadvārdiem. Tagad publicējam deviņus Antona Saliņa dzejoļus.

Laiks naktij garai nu ir atvadīties,
 Jau rīta pusē ausma blāzmot sāk.
 Reiz tas ir noticis. Brāž vilnis, dusmu vītais,
 Kā tiesātājs un glābējs šurpu nāk.

Tas nāk kā atriebējs, lai troni drupās grautu,
 Lai varmākas pirms soda bailēs trīc.
 Bet vilnim šalcošam iet līdzī darba tauta,
 Pland sārtie karogi, un zvīlo marta rīts.

Nasta

Pār zemi nāk jau vakars tumšu segu celt,
 Laiks grūtdienim nu apsiet savu rētu ...
 Bet vai to daudz, kas pat vēl naktī spētu
 No smagiem pleciem smago slogu velt?

Ai, naktīs, dienas rūpēm klistot,
 Vēl miega murgos sāpes plecus grauj,
 Un jaunā rītā, gaismai tikko svīstot,
 Tie smago dienas nastu atkal plecos krauj :...

Ir nasta ne vien tā, kas plecos gulstas:
 Vēl skaudrāka par to ir nasta tā,
 Ko krūtīs nes kā nebrīvības slogu, —
 Un strauji roka tiecas, domai mulstot,
 Kā smacējošā tvanā atvērt logu,
 Lai izkūp gaisos nasta uzspiestā!

Plecs smagāku vēl nastu prātīs panest,
 Kad brīvam darbam brīva dziesma skanēs!

Dzejnieka Jāņa Ziemeļnieka piemīņai

Tā kā kuģis ar dragātiem mastiem,
Jūras bangas ko saplosīt steidz,
Dzīvē Tu tvīki pēc aizjūras krastiem —
Tur, gars kur mieru un brīvību sveic.

Pasaule celta tik bezgala plaša,
Zvaigžņu mirdzumā skatieni slīgst.
Trūdiem iepūstā dzīvības dvaša
Bezgala brīves un skaistuma tvīkst.

Mirkļi — tik burvīgi, mirkļi — tik saldi,
Izgaist kā smarža, ziedi kad vīst.
Skaistums un mīla — vai viss tikai maldi?
Vai tikai ilgoties dvēsele drīkst?

Ilgas un sāpes ... Nu pāri tam esi,
Stiksas ūdeņi šalkdami trauc ...
Vilnīt, vai dvēseli sāpošo nesi,
Eldorādo kur mūžībā sauc? ...

Nāc, sārtais rīts!

(1943)

Tāpat kā togad te visapkārt zied
Un aroms piepildīt grib telpu,
Tāpat kā toreiz bites medu savākt iet ...
Vien sirds man priekam aizvērusies ciet:
Es jūtu visur kādu svešu elpu.

Šie ziedi, kuros zari likst,
Man liekas auksta ziemas salna.
Viss, itin viss, ko sirds tik cerēt drīkst,
Šais baltos ziedu dārzos trūd un nīkst ...
Nāc, sārtais rīts, ved atkal Saules kalnā!

Dzejnieku Jāni Grotu pieminot

Kad dzīves salna Tevi skāra,
Tu ilgojies, kaut nestu rīts
To brīnišķīgo cimdu pāri,
Kur saules siltums ieadīts.

Es Tevi satiku reiz tādu —
Bij Tavus plecus klājis sniegs.
Tā sapņoja par Eldorādu
Vēl kādreiz Jānis Ziemeļnieks.

Bet nesalauza Tevi sāpes,
Un «Rīta stundā» zuda sniegs,
Kad jaunās dzīves dižās kāpēs
Tev atmirdzēja «Augsmes prieks».

Tu aizgāji. Bet Tavai lirai
Lemts daudzus mūžus pārdzīvot
Un asnus riest kā sēklai tīrai.
Ardievu, dārgais Jāni Grot!

Nekas jau nav

Nekas jau nav. Tik diena piekususi
Iet atpūsties pie melnās mātes krūts,
Un aizejot tā atskatās vēl klusi
Uz manu logu, vaicājot, kas gūts.

Nekas jau nav. Vien logā lampas liesmu,
Šo maldu puķi, skats kā balvu plūc,
Kā piedevu par vienmuļīgo dziesmu,
Ko lietūs grabina uz loga rūts.

Nekas jau nav. Vien sirds man stāsta klusi:
«Tā laikam vasara, kas zagšus projām slīd.»
Es dzirdēju, kā lapa atrisusi
Gar manu logu čaukstēdama krīt...

Nekas jau nav...

Diena

Vakars izstiepa rokas,
lai aiznestu līdzī sev dienu.
Ilgi vēl purpurā sārtā
kvēloja cīnoties diena.
Debesīs iedegās zvaigznes,
to asās dimanta šķautnes,
Saules spožumā mērkas,
ieurbās draudīgā tumsā.
Spēki pagura naktij
cīnā pret miljoniem zvaigžņu,
Mirdzošā saulstaru lokā
iznira brīvotā diena.

Pie jūras

Var tūkstošreiz un vēlreiz gleznot jūru
Kā Aivazovskis, viļņu krēpju draugs,
Bet, lūk, tā atkal jaunu ainu būra,
Un jāsāk atkal krāsu gammas jaukt.

Var tūkstošreiz un vēlreiz tēlot dzīvi,
Tās daudzveidību vārdos, skaņās teikt —
Arvien vēl jauna ieskaņa plūst brīvi,
Ik solis — jauns, ik rīts, ko steidzi sveikt.

Kā jūras klaidums nemitīgi mainās,
Tā dzīve atmirdz neskaitāmās ainās.

* *

*

No ziedu piebārstītajām vasarām,
Kas atmiņas glabā,
No sniega zvaigznītēm baltām
Un degošām asarām
Es zelta putekļus krāju,
Par Tevi domādams, labā.

No mirdzošiem zelta putekļiem —
No tiem
Izliet likšu sirds kalvei
Tev balvu:
No tiem es
Veidošu rozi, kas nepazīst ziemas,
Bet smaržu kā ziedlaikā glabā, —
Zelta rozi es kalšu no zelta putekļiem
Tev, mana labā.

EIŽENS VĒVERIS

SAGRAUJOŠS SPĒKS

(Ilgoņa Bērsona ievads un publikācija)

Eižens Vēveris literatūrā ienāca spontāni, būdams jau lielā vecumā. «Iedēstiet rozes zemē nolādētā» — viņa pirmais dzejoļu krājums, kas ieguva ļoti lielu popularitāti. Tā ir likteņa grāmata, fašisma nežēlību nesalauzta cilvēka protesta dziesma.

Dzejoļus Vēveris sāka rakstīt jau sen, būdams strēlnieks. Tad arī bijušas pirmās publikācijas strēlnieku presē, bet anonīmas. Pēc tam kādā no kreisajiem žurnāliem. Par to stāsta Viola Rugāja trešajā «Kritikas gada-grāmatā».

Tagad turu rokās skolotāja Eižena Vēvera piezīmju kladi. Tajā sastopami šādi datējumu ietvari — no 1923. gada 8. septembra līdz 1926. gada 18. novembrim. Tā glabā daļu no trīs gadu darba, domām un pārdzīvojumiem. Te atzīmēti arī mācību priekšmeti: rēķināšana, dzimtenes mācība, vācu valoda, latviešu valoda, dziedāšana, dabas stāsti. Latviešu valodas stundām ir, piemēram, šādi plāni: atstāstījums ar izteiksmes kustībām; atstāstīt stāstījumu; lai stāsta ainās.

Tiek uzrakstīts dziedāšanas metodikas konspekts ar nošu piemēriem. Bet laiku pa laikam skolotājā ieskanas dzejas rindas, paša noskaņas un rodas fiksējumi.

Bālganā seja pie atvērtā loga!

Kliedz cilvēks manī.

Gaismas mutulis no loga dunčus sviež,

Spodrie asmeņi man asi sirdī griež.

Vārdi tiek rakstīti, svītroti, meklēti vispiemērotākie,
izveidojas tēls, ritms vēl klibo, bet ar laiku noslīpējas
arī tas.

Dzejoļi, to daudzie uzmetumi rakstīti ar zīmuli. Vēlāk
E. Vēveris grafīta līnijas pārvilcis ar tinti, pie reizes
daudz ko īsinot, labojot.

* *

*

Sīkst pilsētas mirdzošie vilņi
Uz zema, smilšaina krasta,
Guļ dragātie kuģi bez masta
Zem zemā, smilšainā krasta.
Nav palmu, nedz sulīga maura,
Šai trejkārt nolādētā salā
Iet ļaudis bez priecīga čala —
Un mokas, mokas bez gala!

1924

* *

*

Pie zaigošās, mirdzošās vitrīnas,
Kur vienojies gēnijs ar baudu,
Man salkusi dvēsele vilcinās,
Un dūrēs es ugunis raudu.

1924

* *

*

Ejam divi mēs caur rudenīgo šalku —
Mētelis un es.
Sulo nervi pilni dzīves alku

It kā pārbriedušās, vēlās brūklenes.
Velkas mētelis pa viršiem smagām krokām,
Turu sažņaugtu es sirdi smagām rokām.

1925

Tiesības uz naidu

Es naida pilns
kā upe pavasara palos.
Uz zimi gaida
tūkstoš spēku manī,
kas tiltus lauzīs,
satrieks celtnes drupās
un jūrā atmiņu par mīlu skalos.

Tik prāts vēl kavējas saukt izšķirošo vārdu.
Vēl viņu malduguns pār bezdibeņiem vadā,
Pār galvu šaubu kaijas klaigādamas staigā:
Vai drieksti ļaudis iet tu, dvēse, pilna naida?

1925

* *

*

Pilsēta mierīgā, pilsēta miegainā,
Vai tu vēl nedzirdi tērauda pārkonu,
Vai tu vēl nejūti pasauli grūstošu?
Baismi man tevis dēļ, pilsēta snaudošā.
Saulrieti tavi jau asinīs iemērkti,
Granītus tavus jau naktīs kas drupina,
Un vārtus zeltītos, dižmiera apdvestos
Vēji no neziņas miglaini tricina.

1925

Uzliesmojums

Reiz atstāts un aizmirsts pa ielu es klīdu,
Pa ielu, kas šķaidīja dubļus.
Cik noguris biju! Kā pilsētu nīdu
Un namus, šos veļūdens kubļus!
Gar mani kas grūdās un šalca, un rēca,
Pa drātīm liksakumpis pērtiķis lēca.
Vai tie tikai bij mani maldi?
Kā pasacīt? Zinu, ka vakarā vēlā
Drūms milzis no pakrēšļa kāpa,
Un manī, dižkultūras zudušā dēlā,
Spēks sagraujošs dega kā lāpa.

1926

Mans ceļš

Viļņi rēc un smagi veļas tuvāk, tuvāk manām mājām.
Koki šausmo, pieplakuši kāpu smiltīm satrauktajām.
Dzeltenskaudrā debess čūska zibens iedzeltkāvē lokās,
Kaut kas putu Himalajos izmisumā sauc un mokās.
Es, es, apliets straumēm palsām, steidzos turp
caur sēru traukties
Pretim mātai — jūras dvēselei, kurai nevar neatsaukties.

1926

Nezināmais

Viens draugs tev tikai —
Tā mitrā siena,
Kas dzesē pieri.
Cita neviena!

Vēl zemē pamests
Ciets kumoss maizes
No tiem, kam nava
Par tevi raizes.

No tiem, kas nezin,
Vai tu maz esi
Un cik daudz mīlas
Tu sevī nesi.

1926

Neprāts

Cik maz gan vajaga mums laimei.
Sīks ziedu puteklis — ne zieds.
Kāds stūr's no saules svelmes neapliets,
Un smaids ar mīlu mīlā, tuvā sejā.
Tik vien!

Bet kaut kas mūsos smeldz un ilgst, un svaids.
Kož lūpas asinīs un izsamist.
Grib aizdegt klusumu,
Grib cīnā krist,
Grib trīcēt lielās, lielās viesuļvētras gaidās.

1926

Svētums

Es tevi mīlu, mana tauta,
Kaut cits viss zudis,
Drupu karalauks.
Šī mīlas pils ir pēdējā, kas pastāv nesagrauta.
To sargā manu bērnu dienu dziļais strauts,
Kam šaubu bruņiniekiem melniem nava pārbrist
ļauts.

1927

PIRMS 50 GADIEM

Ilgonis Bērsons

NO 1927. GADA HRONIKAS

1

Demokrātiskās literatūras attīstībā liela nozīme ir laikraksta «Sociāldemokrāts» svētdienas pielikumam «Literatūra un Dzīve» (1925—1927), kuram materiālus gādāja redakcijas darbinieks rakstnieks Jānis Grots. Viņš 1927. gadā ievied literatūrā daudzus dzejniekus.

Tie ir:

Valdis Pūķis — ar dzejoli «Kliedziens pēc dzīves» (5. jūnijā); arī prozā viņš rāda kapitālisma varas nomāktos traģiskos cilvēku likteņus; grāmata «Uzsaukums» (1929) tika konfiscēta; pazīstams mākslinieks;

Austra Skujiņa (mirusi 1932. gadā) — ar «Manu draugu» (12. jūnijā), «Cilvēku» un «Klaidoni»;

Jūlijs Vanags — ar humoresku «Bankrots» (19., 26. jūnijā, 3. jūlijā) un dzejoli «Tālu iets» (25. decembrī);

Anna Brodele, tolaik A. Kalviška, — ar «Rītdienu» (3. jūlijā), arī ar pirmajiem prozas darbiem «Naktstauriņa piedzimšana» (18., 25. septembrī) un «Uz ielas»;

Alberts Kalnleja, īstajā vārdā A. Bergtāls (miris 1959. gadā) — ar dzejoli «Pie frizieres un spoguļa» (24. jūlijā);

Arvīds Borincs — ar «Pretstatiem» (31. jūlijā), ar vēlākām rindām par nākotni — «tauta ar tautu būs tuvas kā māsas» («Radio»);

Emīls Fross (miris 1943. gadā), publicējas ar šifru E. F. R., t. i., Emīls Fricis Rozenbahs, — ar «Leijerkastnieka eposu par mieru» (11. septembrī);

Voldemārs Branks (miris 1973. gadā) — ar dzejoļi «Mets» (25. septembrī);

Jānis Niedre — ar stāstu «Dzeltenā vara» (6. novembrī), kura nobeigumā rakstnieks saka: «Pietiek! Diezgan valdījis dzeltenais, tagad ir pienākusi sarkanā kārta. Lai dzīvo sarkanais!»

No jau agrākajos gados pazīstamajiem rakstniekiem «Literatūrā un Dzīvē» visvairāk publicējas Pēteris Ķikuts, kuram iznāk pirmā dzejas grāmata «Balti torņi melnā naktī». Par viņa dzejoļu un stāstu proletārisku raksturu liecina jau to virsraksti: «Strādniekiem», «Dziesma par nabadzību», «Strādnieks mīl», «Skrandainais Marss». Izdevumā iespiesti viņa raksti par literatūru.

Arī Alfredam Stradiņam blakus liriskiem dzejoļiem parādās sociālai tematikai veltīti darbi: «Mākoņi un strādnieks», «Strādniece ar vijoli», «Strādnieks».

Vairāk nekā puse Jāņa Plauža 1927. gadā publicēto dzejoļu (desmit no astoņpadsmit) iespiesti šajā pielikumā.

Aleksandram Čakam te ir divpadsmit dzejoļi. Rakstu 1. sējuma (1971) «Komentāros» nav uzrādīti trīs dzejoļu pirmpublicējumi «Literatūrā un Dzīvē», tie ir: «Nakts meitenei» (31. jūlijā), «Zābaku maestro un viņa sunītis» (14. augustā) un «Vakars nomalē» (2. oktobrī).

Pāvils Vīlps, kurš publicē vairākus atdzejojumus, pats aicina:

Nomet,
Atstāj
Rēnību un mierul
(...)
Sauksi taisnību visiem,
Tiesības visiem.

(«Nomet», 30. okt.)

Publicēts pazīstamais Meinharda Rudziša dzejas darbs «Rokas» («Manas rokas darbā izstaipītas...»).

Laikmetam raksturīgs ir Pētera Ķuzāna dzejolis «Dzeja, laimīgie un nelaimīgie».

Laimīgie teic:

Dzeja — formā un ritumā izteiktas jūtas,

Kurā var jūsmot par milas naktīm,

Zvaigznēm, sauli un mēnesi,

Šiem tāliem no zemes,

Un neredzēt

To, kas ir šeit.

Un skaistie vārdi,

Ko prasa no dzejas, —

Tik grācija kailā, kas dejo

Salonos, salonos un miegpilnās smadzenēs,

Bet nelaimīgie zin, kas ir dzeja,

Tie teic:

Dzeja — dzīve;

Bet dzīve tagad —

Laimīgie un nelaimīgie.

2

Daži fakti no rakstnieku biogrāfijām.

M. Ķempe no Liepājas pārceļas uz Rīgu un sāk studēt ekonomiku Latvijas universitātē.

Uz Rīgu pārceļas arī J. Niedre, kurš pabeidzis Jēkabpils vidusskolu. Strādā gadījuma darbus.

A. Skujiņa spiesta bieži mainīt darba vietas. Sākumā viņa strādā fabrikā, tad pie brāļiem Birkertiem par prievātsekretāri, pie saimniekiem Vecsaules pagastā par mājskolotāju, visbeidzot Zemkopības ministrijas meža departamentā par pagaidu darbinieci ar sešdesmit latiem mēnesī.

A. Balodis pēc Rīgas pilsētas 4. vidusskolas absolvēšanas var dabūt tikai strādnieka darbu superfosfāta rūpnīcā.

E. Birznieks-Upītis kļūst par Bibliotēku centrāles vadītāju.

J. Medenis sāk strādāt A. Gulbja Konversācijas vārdnīcas redakcijā. Iznāk vārdnīcas pirmais sējums.

P. Rozītis pārtrauc studijas augstskolā, kļūst par jaun dibinātā laikraksta «Pēdējā Brīdī» galveno redaktoru. Pir-

mais numurs parādās 1. martā. Aprīlī redakcijā par tulkotāju sāk strādāt Anna Sakse, un lasītāji viņu iepazīst kā jaunu dzejnieci. Ar 7. novembri P. Roziša redakcijā sāk iznākt šī laikraksta vakara izdevums «Pieci Santīmi».

A. Čaks aiziet no skolotāja darba Drabešu bērnu nama pamatskolā.

L. Zamaiča sāk dzīvot Rīgā un piedalīties revolucionārās pagrīdes darbā.

Kā politiskie apsūdzētie cietumā atrodas I. Lēmanis un V. Āboltiņš.

29. martā Burtņiekos miris Dantes «Dievišķās komēdijas» tulkotājs skolotājs Jēkabs Māsēns.

16. jūlijā Maskavas tuvumā Zaharjinas sanatorijā Himkos ar tuberkulozi nomirst Ernests Eferts (Klusais).

3

Visu gada otro pusi un arī vēlāk latviešu padomju prese un rakstniecība atceras Ernestu Efertu.

Nenogurstošais publicists strādājis līdz pēdējam brīdim — presē parādās arvien jauni raksti, kaut arī rakstnieka vairs nav starp dzīvajiem.

Zaudēts ideāls cīņu biedrs.

Nekrologu raksta PSRS CIK loceklis Pēteris Stučka. Partijas CK Latsekcijai vecais bolševiks Pauls Dauge no Kazaņas atsūta telegrammu: «Izsaku dziļāko līdzjūtību Latvju Centrālbirojam un visam latvju proletariātam b. Eferta nāves gadījumā.» («Krievijas Cīņa», 26. jūl.)

Kluso apglabā Maskavā, Novodevičjes kapsētā. Ieraušies ap astoņsimt pavadītāju. K. Jakobsons nolasa dzējoli «Ardievas Klusajam».

Presē par Kluso raksta A. Ceplis un P. Sviris («Nepabeigta lappuse»), J. Eiduks un V. Melnalksnis («Nav Klusā, bet paliek viņa Dumpja Donati, Nemiera sirotāji un Plinšu sievas. Tie uzcelš viņam pieminēkli, jaunu

dzīvi veidojot.» — «Krievijas Cīņa», 26. jūl.), V. Jakobs, K. Jokums («Par aprautu dzīvi, par nepabeigtu darbu», «Ko mums atstājis Klusais?»), A. Kadiķis-Groznijs («Par cilvēku ar šauteni plecā»), K. Ozols-Priednieks, K. Pelēkais, P. Veinis, P. Vīksne — gandrīz vai visi tā laika latviešu padomju literāti, daudzi partijas un padomju darbinieki.

Tiek vākti materiāli un izdoti Klusā darbi.

4

1927. gadā Linards Laicens pirmoreiz ierodas Padomju Savienībā.

12. oktobrī viņš kopā ar astoņpadsmit Latviešu strādniecības pārstāvjiem vilcienā brauc cauri Latgales ziemeļiem uz Ļeņingradu. Varšavas stacijā Ļeņingradas Proletārisko rakstnieku asociācijas vārdā viņus sveic sagaidītāji, arī Jānis Eiduks un Sīmanis Bergis. No atbraucējiem pirmais runā L. Laicens, krievu valodā nododams sveicienu Ļeņingradiešiem no Latvijas kreisajiem arodniekiem.

13. oktobrī iebraukušo vārdā Linards Laicens, Oto Grīnbergs un Jānis Zālītis uzraksta «Sveicienu SPRS proletariātam», kurā teikts: «Mēs, Latvijas strādnieku priekšstāvji, esam braukuši pie Jums, lai iepazītos ar Jūsu kultūralo un sabiedrisko dzīvi. Nākam kā delegāti no dažādām Latvijas strādnieku organizācijām — arodbiedrībām, slimo kasēm, invalīdiem, atvaļinātiem karavīriem, kreisiem studentiem un kultūrdarbiniekiem, kam vislielākā interese par Jūsu sasniegumiem desmit gadu ilgās sociālistiskās celtniecības darbā. Mūsu vidū ir delegāti ar dažādiem politiskiem uzskatiem, bet mūs visus vieno stipras draudzības simpātijas pret SPRS strādniecību, jo nākam no zemes, kuras proletariāts cara laikos un pilsoņu karā cīnījās plecu pie pleca ar Krievijas proletariātu.» («Krievijas Cīņa», 15. okt.)

Nākamajā dienā Preses nams kopā ar rakstnieku organizācijām sarīko biedrisku iepazīšanās vakaru.

Laikraksta «Krasnaja gazeta» 14. oktobra numurā ievietots raksts par L. Laicenu un R. Eidemaņa, K. Pelēkā, V. Jakobsona dzejoļu tulkojumi.

16. oktobrī Darba pils lielajā zālē notiek latviešu apsveikšanas vakars, kurā piedalās arī L. Laicens.

20. oktobrī jau minētie trīs delegācijas pārstāvji uzraksta «Latvijas strādnieku ekskursijas atvadīšanās vēstuli Ļeņingradas darbaļaudīm» (iespiesta «Krievijas Cīņā» 22. oktobrī).

21. oktobra rītā Latvijas delegācija kopā ar Šveices, Beļģijas un Norvēģijas strādniekiem ekskursantiem ierodas Maskavā. Pēc Šveices un Beļģijas pārstāvju runām L. Laicens saka: «Mēs, Latvijas strādnieki, pirmo reizi pēc desmit gadiem esam ieradusies Padomju zemē. Tas, ko mēs redzējām jau Ļeņingradā, liecina, ka SPRS norit straujš sociālistiskās celtniecības darbs, un arī to, ka šī lielā darba vadība atrodas pareizās rokās. (...) Lai dzīvo strādniecības uzvara visās zemēs!» (Latvijas strādnieku ekskursija Maskavā. — «Krievijas Cīņa», 22. okt.)

24. oktobrī Rietumtautu Komunistiskās universitātes telpās notiek plaša Maskavas latviešu strādnieku un Latvijas ekskursantu sapulce. K. Jokums pastāsta par latviešu padomju literatūras attīstību. Ar ziņojumu uzstājas L. Laicens. Nobeigumā runā P. Viksne.

Lielākā daļa delegācijas atgriežas mājās, bet L. Laicens ceļojumu turpina. Viņš apskata Ukrainu, piedalās Oktobra svētku svinībās Maskavā, PSRS draugu kongresā Padomju namā (10. nov.), ierodas Baku (28. nov.), Tbilisi, Batumi.

22. decembrī «Krievijas Cīņa» ziņo, ka L. Laicens atgriezies Latvijā.

Savu aprakstu grāmatu «69 dienas Sociālistisko Padomju Republiku Savienībā» (1928) viņš noslēdz ar nodaļu «Pēdējā diena»:

«Vagonā. Stacijas iet garām cita pēc citas, lielākas, mazākas. Jo tuvāk brauc Latvijas robežai, jo mazāk brīvības. Transporta vilcieni šur tur aizvelkas vai stāv stacijās. Robeža tuvu. Viss rāda satiksmes apklusumu — samērā ar senāko. Rāda aizsardzības uzmanību. Vakara robeža pamirusi kultūras attiecību ziņā. Satiksmes dzīvība nomākta.

Muita. Pases.

Latvijas ierēdņi atņēma padomju avīzes un žurnālus, kas man kupejā bij uz galda, un atvainojās, ka nevarot neatņemt.

Bet viss taču bij izlasīts.» (167. lpp.)

1927. gads Laicenam sākas ar romāna «Kliedzošie korpusi» publicēšanu žurnālā «Domas», beidzas ar viņa un citu revolucionāro rakstnieku aiziešanu no šā preses izdevuma.

5

Ārpus Latvijas šajā gadā izbrauc vēl citi latviešu rakstnieki, daži dzīvo ārzemēs.

Rakstnieks un izglītības ministrs J. Rainis veselības uzlabošanas nolūkā atpūšas Francijas dienvidos, Vidusjūras piekrastē (13. IV — 7. V). No turienes brauc uz Itāliju, uz Lugano, 12. maijā atgriežas Rīgā. Īsu laiku Lugano viņš uzturas arī septembra sākumā.

A. Brigadere kādu mēnesi ārstējas Čehoslovākijā, Karlovivaros.

J. Jaunsudrabiņš apceļo Vakareiropu, martā ir Romā.

Jūlijā rakstnieku un žurnālistu delegācijā uz Somiju izbrauc Jānis Akuraters, Rūdolfs Egle, Kārlis Eliass, Ādolfs Erss, Valdis Grēviņš, Pāvils Rozītis.

Vasarā Francijā ierodas Andrejs Kurcijs. Viņa grāmatas «Barbars Parīzē» tulkošanu franču valodā ievadījis lietuviešu dzejnieks Jozs Tisla. Viņi abi aizbrauc uz

Biaricu, pēc tam uz Madridi. Šajās pilsētās dažās nedēļās «sacerēts viss tas dzeju cikls, kas vēlāk iznāca sakopojumā «Ēzelis, Mūks, Eiropa». No šīs dzejoļu grāmatas redzams, ka, neskatoties uz reakcijas pieaugumu, mana revolucionārā tendence dzejā saasinās.» («Mana laika grāmata».)

No 1925. gada Francijā dzīvo Emīls Sudmalis.

Žurnālā «Domas» no 6. līdz 10. numuram iespiests J. Grīziņa apskats «Pa Parīzes literāriskiem kaktiem». Tā ievadā, kas rakstīts 30. jūlijā, autors uzsver, ka viņš stāstīs galvenokārt par mazāk zināmo, par to, kas var noderēt «strādnieciski literāriskās domas risināšanai» ar nolūku «mācīties pie intelektuāli attīstītas tautas to, kā nava Latvijas šaurajā sētā» (36. lpp.).

19. oktobrī J. Grīziņš uzraksta rakstu «Strādnieciskās literatūras jaunie asni ārzemēs». Te aplūkota galvenokārt franču literatūras prakse, bet sākumā uzsvērts, ka «teorētiskā ziņā priekšgalā iet patlaban padomju republiku literāriskā kritikā». («Domas», Nr. 9, 308. lpp.)

Anna Zaprovska atrodas zinātniskā komandējumā no Maskavas Berlīnē.

Lūcija Zamaiča no ārzemēm atgriežas Latvijā.

6

Un kā iziet latviešu literatūra citās tautās?

Krievu valodā Ļeņingradā un Maskavā tulkojumos iznāk četras R. Eidemaņa, Klusā, L. Laicena un A. Upīša grāmatas, četras krieviski sarakstītas J. Ķeirāna un J. Straujāna prozas grāmatas, kā arī R. Pelšes apcere «Mūsdienu mākslas problēmas». Presē ievietoti vairāki stāsti, K. Graša, J. Eiduka, V. Knoriņa, R. Pelšes raksti par literatūru.

Čehu valodā 28. septembrī Brno Nacionālais teātris Morāvijas pilī izrāda R. Blaumaņa lugu «Indrāni». Laikraksti par to sniedz atzinīgas atsauksmes. Čehu valodā

pārtulkota arī J. Raiņa traģēdija «Jāzeps un viņa brāļi». Presē publicēti atsevišķi latviešu rakstnieku stāsti un dzejoļi.

Franču valodā Briseles Karaliskajā teātrī decembrī izrāda R. Blaumaņa komēdiju «No saldenās pudeles». Arī te labas atsauksmes.

Angļu valodā Londonā Internacionālajā teātrī 15. janvārī izrādīts A. Brigaderes «Sprīdītis» («*Discontented Peter*»).

Vācu valodā pārtulkota J. Raiņa luga «Pūt, vējiņi!». Laikrakstā «*Die rote Fahne*» (Berlīnē) iespiesti R. Eideņa stāsti «Ielenktie» un «Miestiņš pie divām upēm». Laikraksta «*Vossische Zeitung*» recenzijā par A. Gulbja izdoto «*Lettische Lyrik*» kā sevišķi īpatni dzejnieki atzīmēti F. Bārda, K. Skalbe un J. Sudrabkalns.

Igauņu valodā izdots A. Brigaderes «Sprīdītis».

Lietuviešu valodā — P. Blaua grāmata «Kad pavasarī šalc zaļais mežs».

Esperanto valodā pārtulkota J. Raiņa «Mila stiprāka par nāvi».

Pēteris Ķikuls

III. ANDREJA UPĪŠA PIECDESMIT GADI

(Fragments)

Andreja Upīša literāriskā personība izaugusi izcilā saskatāmībā pa pēdējiem divdesmit pieciem gadiem. Daudzos literatūras un tās kritikas darbos noskaidrojies viņa reālistiskais pasaules uztvērums un tā atveidojums. Dzīves skarbumu pazīšana vēl vairāk uzasinājusi viņa pieeju parādībām, vēl vairāk tuvinājusi reālai tiešamībai. Šī pati dzīves skarbumu pazīšana ir Andreju Upīti padarījusi par asu ironizētāju, skeptisku sminētāju un nesaudzīgu tagadējās dzīves kritizētāju. Ar šo kritiku par kapitālistiskās dzīves iekārtas nejēdzību un nevēlamību Andrejs Upīts ir kļuvis strādniecībai tuvs un cienījams (daudz lasīts) rakstnieks. Andreja Upīša romāni, stāsti, noveles, lugas un kritiskie darbi ir veidojuši divdesmit piecus gadus strādniecības garu. Tagad strādniecībai ir jāprot veidot savos priekšstatos Andreja Upīša literāriskā personība (kad jau pāiet viņa piecdesmitā dzimšanas diena), lai garīgi tai tuvinātos, lai kļūtu par viņas sapratēju un cienītāju pēc iespējas plašākos apmēros.

«Sociāldemokrāta» pielikums «Literatūra un Dzīve», 4. dec.

[Andrejs Upīts]

JAŅA JAUNSUDRABIŅA PIECDESMIT GADI

Divdesmit piektajā augustā Jaunsudrabiņam palika piecdesmit gadi. Pusmūžs ir nodzīvots un nostrādāts. Retam kādam latviešu rakstniekam tiesība ar tādu pašapziņu saules griežu krustceļos atskatīties atpakaļ uz pavadīto un sasniegto. Ja arī mums nebūtu Jaunsudrabiņa maigo lirisko dzejolišu, isāku stāstu viegla humora vai rāmu skumju noskaņā un jautro, veikli uzместo tautas komēdiju, tad tomēr vēl paliktos tādi monumentāli darbi kā klasiskā «Baltā grāmata» un trīsdaļu romāns «Aija». Tās ir vērtības, ar kurām rakstnieks ieņem izcilu stāvokli laikmeta literatūras iejomā un uz laikiem paliek tautas rakstniecības vēsturē. Jaunsudrabiņa talants patlaban aizsniedzis pilnīga nobrieduma pakāpi, tomēr vēl vienmēr zaļoksnēja attīstības spēka pilns. Piecdesmit gadi vēl nav nekāds ceļa gals, tikai etaps ceļā uz tālāko un pilnīgāko.

Vienkāršas, atklātas sirsnības pilnas ir Jaunsudrabiņa grāmatas. Tādi paši bij viņa pussimts gadu svētki, kas visiem apmeklētājiem ilgi paliks atmiņā. Novēlam rakstniekam darba un jaunu sasniegumu pilnu mūža otro pusī!

«Domas», № 7, 160. lpp.

ĒVALDS VILKS

PIECAS VĒSTULES

(Intas Čaklās publikācija)

Ar latviešu valodas un literatūras skolotāju Birutu Cīruli Ē. Vilks sarakstījies no 1962. gada līdz 1968. gadam. Pavisam ir vairāk nekā piecdesmit vēstuļu, kurās daudz runāts gan par dzīvi, gan par literatūru, par paša rakstnieka stāstu iecerēm.

Vēstules glabājas pie B. Cīrules, kura pašlaik strādā Vecumnieku vidusskolā.

Kur paliek cīruļi pa ziemu?

Tie aizlido uz tālu ciemu!

Bet es redzēju aizlidojam daudz lielākus putnus. Tas bija sestdien. Jūs savu vēstuli esat rakstījusi 18., bet putnus es redzēju 17. pievakarē. Staigāju pa ezera krastu, un uzreiz kaut kāda neparasta švīkoņa un kliegzieni. Skatos — lido meža zosis. Un lido tik zemu virs priežu galotnēm, ka gribētos pastiept roku un kādu putnu uz brīdi aizturēt. Es nekad tos nebiju redzējis tik tuvu. Es biju izbrīnēts, ka zosis lido tāpat kā dzērves — kāsi.

Ja tic Lāgerlefaī, tad zosis uz nakti nometas atpūsties. Bet tās aizlidoja. Viņām laikam nepatika Ķīsezers. Aizlidoja turpat, kur cīruļi, — uz siltajām zemēm.

Labdien! Es Jums vēl neesmu sacījis — labdien! Bet labāk sacīšu — labvakar! Jūs taču vēstules lasāt vakaros. Tātad — labvakar! Kas šodien par datumu? 20.? Nē, jau 21., jo sākusies jauna diena. Ārā melna tumsa, grab skārda noteka. Tātad vēl joprojām līst lietus. Novēlojies rudens lietus.

Es ilgi gaidīju Jūsu vēstuli un jau nodomāju, ka esat laikam aizlidojusi uz siltajām zemēm. Bet cilvēki jau nelido. Un vienu dienu es atradu Jūsu vēstuli uz sava galda. Paldies par to!

Tagad es atkal zinu, kā Jums klājas. Ak, cilvēkbērns! Vairāk nekā Jums šoreiz neteikšu. Lai paliek. Nav vērts. Kāpēc Jūs sakāt — apgrūtinājums?

Beidzot ar saviem darbiem esmu galā un tagad katru vakaru varu blandīties, kur vien tīkas. Varu skatīt meža zosis. Varu aiziet uz kino. Varu aiziet uz krogu un piedzerties. Varu klausīties mūziku.

Bet drīz atkal vajadzēs sēsties pie galda. Jāuzraksta par kāzām. Es tikai vēl īsti nevaru iedomāties mātes seju. Kāda viņa izskatās? Un kāda viņai biogrāfija? Ko viņa izprecina — meitu vai dēlu? Nē, tomēr lai būtu dēls.

Savu garo «blurstiķi» beigu beigās nodevu «Karogam». Kad tas nodrukās — nezinu, jo tur priekšā vesela kau-dze. Ir jāstāv rindā. Bez rindas nevar.

Jūs sakāt: jābūt uzticīgam pagātnei. Varbūt. Es nezinu. Ir visādi cilvēki, un, cik cilvēku, tik dažādas dzīves. Principā uzticība ir kaut kas ļoti skaists.

Pašreiz ir visīsākās, visdrūmākās dienas. Tādā laikā ir labi kaut kur nedaudz sasildīties. Kaut arī siltuma nesēja būtu tikai maza vēstulīte no tālienes. Maza vēstulīte.

Lai Jums labi klājas!

Jūsu Vilks

1962

Jūsu iedoto Steinbeku vēl neesmu sācis lasīt. Vispār — laiks kaut kā ir iemanījies tik nemanot aiztecēt, ka gluži nekā nepagūsti padarīt. Varbūt tur vainīgs arī vecums, kas nāktin nākšus nākdams nāk, varbūt arī iedzimtais slinkums, varbūt visi ļaunie spēki kopā, bet, kad paskaties, kas būtu bijis jāpadara, paliek slikta dūša. Iesāktais stāstiņš tā arī stāv nepabeigts. Vajadzētu rakstīt

jaunu — atcerieties, Jums stāstīju, ka no divu cilvēku sarakstes un pēc tam sastapšanās vajadzētu iznākt kaut kam labam. Nupat uzradās doma par vēl vienu stāstu. Es dzīvoju ezera malā un, kādu rītu ejot uz darbu, gandrīz vai uzkāpu virsū meža pīlei, kas bija noslēpusies pašā krastmalā. Un tad es nupat, svētdien, redzēju, kā trīs vīri, kaut kāda neizskaidrojama sadisma pārņemti, ar divām laivām un bisi medīja — turpat pusdienu — vienu nabaga pīli, kas nespēja pat laisties, laikam kaut kad bija ievainota. Nabaga putns glābās, ik pēc mirkļa panirdams zem ūdens un gluži negaidot parādīdamies tālāk, citā vietā.

Bet vai nevarētu būt tā: ezermalas mājās dzīvo kāds zēns. Kādu rītu viņš niedrās ierauga ievainotu meža pīli, kas glābjas, panirstot zem ūdens. Un tā viņš šo pīli redz gandrīz vai katru dienu, pierod pie tās un nes viņai ēdienu. Bet tad atnāk trīs vīri ar bisi. Zēns pusdienu stāv krastā, paslēpies pie priedes, un, trīcēdams no bailēm un aukstuma, skatās, kā vīri medī pīli, klausās viņu izsaukienos, viņu lamās. Beidzot viens no viņiem pārgurušo putnu nosit ar airi. Zēns raud. Vīri ar medījumu iet garām, apstājas. Iztaujā zēnu. Un neviens no viņiem nesa-prot un nevar pat iedomāties, kāpēc puisēlis no krastma-las mājām tā raud... Viņi aiziet. Viens spalvainā, aukstā ūdenī apsarkušā rokā, aiz kakla paņēmis, nes pīli, un krasta smiltīs paliek sīki, sarkani pilieni. Aizejot viņi smejas: ir gan jokains puika! Vai tu re — pinkšķ!

Apmēram tā vajadzētu uzrakstīt. Bet vai kaut kas līdzīgs jau kaut kur nav nodrukāts? Nevaru gan atce-rēties.

4. novembrī 1963. g.

Visos laikos ir pastāvējusi lubu literatūra, pastāv arī padomju lubu literatūra. Tāda ir vajadzīga, jo vēl ir ļoti daudz tādu cilvēku, kas nav par to augstāk izauguši. Tur

nekā nevar darīt. Pastāv taču simfoniskā mūzika un estrādes ziņģes. Bet nevajadzētu tak «lubeni» izsludināt par paraugu un šo virzienu par vienīgo pareizo ceļu!

Nu redzat, atkal iesāku ķērkst kā kovārnis. Tas nav labi. Vajag runāt par kaut ko gaišu.

Svētdien biju teātrī, skatījos «Mīlo meli». Kaut ko biju saputrojis ar izrādes sākumu un dabūju (dienā) noskatīties tikai otro cēlienu. Es sēdēju, rokas saņēmis, un klausījos kaut ko ļoti cilvēcisku, kaut ko ļoti labu. Vajadzēs laikam aiziet vēlreiz, lai redzētu sākumu.

Jāsāk būs rakstīt par zēnu un meža pili. Bet ar zēna tēlu nav kaut kas labi — viņa attieksme pret notiekošo ir pārāk glēva, pasīva. Tādu «bālo zēnu» — cietēju latviešu literatūrā ir briesmīgi daudz. Varbūt puisēns nozog slepkavniekiem kaut kādā brīdī savu pili, kaut kur klusā stūrī to apglabā un tagad viņam ir kapiņš, kur aiziet un iestādīt mazu ozolu, nolikt ziedus? Nezinu, jāpadomā. Ir jāstrādā, vai plīst vai lūst, citādi — beigas.

10. decembrī 1963. g.

Varbūt mana rakstišana pārāk «zemaina», t. i., pārāk naturālistiska, varbūt vairāk vaļas ļaut fantāzijai, lai visi tie driķgabali paceltos spārnos? Tieci nu gudrs!

Vasaras pēcpusdiena. Līst lietus. Pa šoseju trauc kra-vas automašīna. Pie stūres sēž šoferis un raugās pa norasojušu logu. Un tad...

Apmēram tā laikam vajadzēs sākt. Un tad ar viņu notiek visādas parastas un ārkārtīgi ikdienišķas lietas, kurām tad nu ļoti neuzbāzīgi būtu jāpauž tas, ko esmu iecerējis. Kādreiz Katajevs mums visiņiem jautāja: «Pirms sāksim darbiņu iztīrīt, pastāstiet, ko ar to gribējāt pateikt!» Un dažreiz to pateikt, noformulēt ar nedaudz vārdiem ir velnišķi grūti.

Ja es gribētu kļūt bagāts, tad ietu uz kolhozu tīrumiem lasīt kartupeļus. Nē, ne tā, kā Jūs to domājat. Kad

nolijis lietus, dažs labs lauks ir gluži balts no kartupeļiem. Protams, tāds lauks, kur kartupeļi jau nolasīti.

Kas jauns pasaulē? Jaunumu daudz. Cerēsim, ka tie virzīs dzīvi uz priekšu, bet nevirzīs to atpakaļ pie vecā, pārdzīvotā. Tas būtu ļoti sāpīgi.

Pirmdien ar meitu iešu uz «Bohēmu». Dzied Zābers. Viņa bija ļoti priecīga. Kā redzat, nemaz neesmu tāds alu laikmeta sumpurnis, kas uz mežu vien raugās un nemaz nedomā par līmeņa celšanu.

1964. g. 24. oktobrī

Nu labi. Tu jau savā vēstulē atkal mani uzlielīji. Tā jau tas ir, cilvēkam, lai viņš kāds arī būtu, tomēr šāda veida «vitamīni» laikam šad tad vajadzīgi. Vecajos laikos gudrs saimnieks laisku puisī nekad nebāra, bet uzlielīja, un puisis pēc tam rāvās melnās miesās. Lagzdiņa rakstu «Lauku Dzīvē» gan nelasīju. Man nepatīk šāda veida raksti, tie ir nekrologi par dzīviem cilvēkiem. Ja lamātu, tad gan izlasītu.

Nabaga pīlīte, tai neveicas, šo stāstu vēl neesmu uzrakstījis, lai gan vēl gluži nesen to iedomāju. Nekādi nevaru iedomāties, kā lai šo sižetu iespiež sociālistiskā reālisma rāmjos. Arī Tavam zēnam vēl neesmu ķēries klāt. Man domāšanu citā virzienā aizbīdīja cits sižets, kuru par pudeli konjaka nopirku no Laganovska. Īsumā šis patiesais notikums apmēram šāds: cilvēks, mājās iedams, no kāda svešinieka nopērk pudeli spirta. Pie mājas durvīm cilvēks iedomājas, ka pirkums varētu būt arī koka spirts, no kā viņš varētu nomirt. Ko viņš dara? Viņš ieiet katlu telpā, kur strādā mājas kurinātājs, pamatīgs dzērājs, un iedod viņam pamatīgu glāzi nogaršot. Tas izdzer, nokremšļojas, un nekas. Cilvēks uzkāpj savā dzīvoklī. Un tad viņu sāk mocīt sirdsapziņa: ja nu kurinātājs ir nomiris, ko tad? Tas tā — pašos galvenos vilcienos. Es sajūtu, ka te varētu iznākt brīnišķīga novele, bet atkal tāpat kā ar pīlīti...

1965. g. 4. februārī

DOMAS PAR LITERATŪRU

Padomju literatūra cilvēku neiemidzina, tā nemierina lasītāju ar debesziliem stāstīņiem, bet droši skatās acīs visām grūtībām. Padomju cilvēks ir stiprs diezgan, stiprāks, nekā to mēs, rakstnieka amata mācekļi, dažkārt domājam, lai uzklusītu patiesību pilnīgu, bet ne pārkrāsoju. Padomju literatūras balss ir spēcīga un uzticama drauga balss, tā sniedz cilvēkam roku, tā saka: cilvēk, raugies, cik tevī daudz spēka, prāta, brīnišķīgu jūtu! Vai tu pats apzinies visu to, kas tevī ir labs? Padomju literatūras valoda ar lasītāju ir dvēseliska saruna, no kuras lasītājs smel spēkus un idejas, kas viņu iedvesmo cīņai par komunismu.

(*«Patiesi attēlot padomju cilvēku», 1947*)

Cilvēki, kurus autors nodomājis aprakstīt, ir pilnīgi jāpazīst. Rakstniekam, pirms sēsties pie darba, jāzina visa nodomātā varoņa biogrāfija, jāzina, kādi viņa vecāki, kādās skolās viņš mācījies, kā viņš iet iepirkties, kā sarunājas ar cilvēkiem utt., utt. Varbūt autors no varoņa dzīves parādīs tikai vienu nedēļu, varbūt vienu dienu vai tikai kādu sīku gadījumu — taču par varoņa dzīvi viņam jāzina viss, autoram pašam it kā jādzīvo iedomātā varoņa dzīve. Tikai tad tēls būs paties, cilvēki nebūs kaut kādas bālas figūras, bet ar miesu un asinīm. Un rakstura atklāšanai jānotiek lēnām, pakāpeniski — tāpat kā, piemēram, vilciens iet no Maskavas uz Ļeņingradu. Vilciens vispirms ie brauc tādā un tādā stacijā, tad tādā, bet neviena no šīm stacijām vēl nav Ļeņingrada! Ļeņingradā vilciens ieiet tikai tad, kad tas izbraucis visas stacijas.

(*«Apgūt vārda meistarību», 1951*)

Bet kāpēc gan daudzi rakstnieki tik neatlaidīgi cenšas izvairīties no ierindas padomju pilsoņu attēlošanas, kāpēc viņus, tikko tie ķeras pie šī darba, piemeklē neveiksmes, kāpēc viņi tik labprāt aiziet tuvākā vai tālākā pagātnē, bet tik nelabprāt raksta par šodienu? Parasti to mēdz izskaidrot diezgan vienkārši: nepazīst dzīvi. Bet liekas, ka tas tikai daļēji ir pareizi. Liekas, ka te daudz lielāki «nopelni» ir tai pašai bezkonfliktu teorijai plus vēl ne visai liels pilsoniskas drosmes daudzums, kas līdzīgi smagam slogam ir kavējusi literatūras daudzveidīgu attīstību un ko nemaz tik vienkārši tā uzreiz nevar nomest: inerces spēks ir liels.

(«Lai literatūrā būtu tā kā dzīvē», 1955)

Par kāda atsevišķa literāra darba detaļām vienmēr ir bijušas un būs dažādas domas: vienam kāds tēls var patikt mazāk, citam vairāk; dažam var patikt autora stils, citam nepatikt; var būt dažādi spriedumi par sižetiskām novirzēm, kompozīciju utt. Par to vienmēr var diskutēt un strīdēties, jo literatūra nav kaut kas tāds, ko var nosvērt ar precīzu svaru vai nomērīt ar tikpat precīzu mēru. Tomēr pašā būtiskākajā jautājumā — jautājumā par to, vai rakstnieka nostāja bijusi partejiska vai nepartejiska, vajadzētu nokļūt pie viena viedokļa, jo bez tā nevar būt kaut cik auglīgs rakstnieka turpmākais darbs.

(«Kad stāstā saskata to, kā tanī nav», 1958)

... domājot par talanta izšķirīgo nozīmi, brīžiem kļūst skumji: cik daudz šo cilvēku brīnišķīgo spēju, cik daudz darba un arī materiālo vērtību iepriekšējos gados nevērtīgi izšķiests, ilustrējot shēmas un dogmas, kurām nav bijis nekā kopīga ar tautas reālo dzīvi!

(«No dzīves — par dzīvi!», 1964)

Literārs darbs nevar būt bez sadursmēm, bez konflikta, bez pretstatu un pretrunu risinājuma, jo citādi nav iespējams atklāt cilvēku raksturus, kas ir galvenais katrā sacerējumā.

(«Interesantāka un sarežģītāka», 1966)

... man grūti atkratīties no domas, ka ideāla pretstatīšana īstenībai, ideāla pacelšana kaut kādā no īstenības neatkarīgā pakāpē nevar veicināt tādu literāru darbu rašanos, kādus mēs paši gaidām un prasām.

(«Vai kāds ir pret? Nē!», 1969)

Jo rakstnieks ir jaunāks, jo kritikas loma ir lielāka. Laikam vienmēr pastāvēs pretruna starp to, ko mēs gribam un ko varam, — tā bieži lauž ne vienu vien nenoturīgu raksturu. Arī kritiķis ir cilvēks, un subjektīvais moments vienmēr būs, jo mākslu nevar matematizēt un pēc formulām aprēķināt viena vai otra darba vērtību. Žēl, ka atsevišķos gadījumos trūkst diskusiju kultūras un izteiktās piezīmes dažkārt uztver kā personiskas dabas apvainojumu. Nav jāuztraucas par to, ka izvirza augstas prasības; drīzāk būtu jāuztraucas, ja prasības tiktu pazeminātas. Literatūra jāvērtē no pasaules labāko sasniegumu viedokļa, tikai tad tā var «mainīties uz augšu». Ja rakstnieks pilnīgi uzticas kritikai, tad gadās, ka «salauž» sevi. Vajag izkopt tieši savu īpatnību. Patīk tādi kritiķi, kas rosina domāt jeb pat piespiež domāt kaut kādā virzienā. Izstrīdies pats ar sevi un atrodi sevī ko jaunu, vismaz niansi. Patīkami, ja kritiķi ir ar lielu kultūru, intelektuālu dziļumu un plašumu, bet diemžēl jāsastop arī kritiķi — «grāmatu tārpi», kuri operē ar «apaļām frāzītēm», ko visi zina.

(«Neslīpēti dārgakmeņi nemirdz...», 1971)

ELZA STĒRSTE

Jānis Liepiņš

DAŽI VĒROJUMI RAKSTNIECES MŪŽA NOGALĒ

Kopš 1962. gada Elza Stērste mani it bieži aicināja pie sevis ar kādu medicīnisku ieganstu, bet medicīna arvien palika pēdējā vietā ne tādēļ, ka es būtu formāli darījis savus dziednieka pienākumus. Stērste vienmēr prata dzeju stādīt pāri visām citām dzīves sfērām, pat vissvarīgākajiem dzīvības un nāves jautājumiem. Beigās atskārtu, ka aicinājuma iemesls ir vēle izrunāties par dzejas, nevis medicīnas lietām. To apstiprināja kādai vēstulei pievienotais «Ekspromts».

Sarunās es tiku visai tuvu dzejnieces pasaules skatījumam, ko noteica garīgās dzīves īpaša respektēšana un zināma nevērība pret materiāliem labumiem. Pie ēdamgalda dzejniece bija gluži askētiska, un šai askēzē tvērās cēla elegānce. Cilvēces kultūra bija Stērstes lielā interese, un viņai rūpēja visu tautu pašizteikšanās šai jomā. Protams, mūsu kultūras jautājumi dzejniecei bija vistuvāki, un viņas tiecība pēc franču kultūras tiek palaikam pārspīlēta. Līdz pēdējam Stērste interesējās par mākslas aktualitātēm, un viņai arvien bija sava attieksme pret tām.

Mākslas interešu kulminācija bija dzejnieces dzimšanas diena, 18. marts, kad Dzirnavu ielā sanāca veci un jauni dzejnieki, literāti, teātra darbinieki, gleznotāji, zinātnieki. Šai dienā, jebšu tika skartas dažādas mūsu kultūras jomas, pirmajā vietā arvien tomēr izvirzījās dzeja. Itin visas reizes, labi vai sliktāk juzdamās, savus jaunākos dzejoļus vienmēr lasīja pati Elza Stērste. Un pēc viņas cēlās visdažādāko izteiksmju pārstāvji: Mirdza Ķempe, Vitauts Lūdēns, Paulīna Bārda, Austrā Dāle,

Valdis Grēviņš; lielākās, jeb, kā tagad sakām, apalākās jubilejās arī Andris Vējāns, Arvīds Skalbe, Valdis Rūja, Jānis Peters un vienreiz pat Teodors Zaļkalns nodeklamēja pāris savu dzejoļu. Felicita Ertnere Stērstes dzimšanas dienu dēvēja nevis par jubileju, bet par dzejas pēcpusdienu, uz ko vienmēr ieradās.

Pulcināt ap sevi cilvēkus, kam ir poētiska dzīves uztvēre, — tas vēl nekas, bet Elza Stērste dzejai pievērst prata katru, ar ko viņai bija saskare, ja nu vienīgi pievēršamais nebija pagalam jau noslīcis naudas makā vai degvīna pudelē. Dažu vasaru Rendā dzīvodama, Stērste atvēra acis uz dzejas brīnumu visam slimnīcas personālam.

Pirmajā braucienā uz Rendu es Stērstei pagādījos līdzās. Ceļš no Kandavas uz Kuldīgas pusi patlaban bija ietaisīts jauns, un svaigajā grants uzbērumā bija sariesušies ceļamoliņi. Dzejniece tāda brīnuma redzējusi nebija. «Esmu pus Eiropas apbraukājusi, šāda skaistuma nēgīdusi.» Un dzejniece ceļamoliņu riesumus nodēvēja par goda vārtiem uz īstajām mājām. Rendā Stērste par šo braucienu pa ceļamoliņu gatvi uzrakstīja dzejoli.

Pie manis glabājas neliela Stērstes mape ar dažādu gadu dzejoļiem rokkrakstā. Diezgan daudz dzejoļu pievienots arī vēstulēm. Daļa no šiem dzejoļiem ir jau publicēti, vairāki, man šķiet, vēl nav iespiesti.

Spēju un prieku rakstīt dzeju Stērste saglabāja līdz mūža pēdējām dienām, un viņas pēdējo gadu dzeja manā izpratnē ir spožāka par to, kas rakstīta brieduma gados. Tāda savveidība literatūrā ir reti vērojama.

ČETRI DZEJOĻI

Vīzija

Vēji vējo vaigā,
Kluss un klajs kā ziemā,
Esmu krēslā baigā,
Esmu tālā ciemā ...

Kur lai soļi stājas?
Akmens aizvilkti priekšā,
Piekusušas kājas,
Nesauc mani iekšā.

Svešāda šī puse —
Nav nekur man ciema.
Dvēsele piekususi,
Apkārt balta ziema.

61. X

* *
*

Met mieru, dvēsele trauksmā,
Kaut dzīve neapklust,
Nu bezgalības jausmā
Viss jaunu veidu gūst.

Bez asarām mirdz mirkli,
Ko mūžam neatsaukt.
Iz rokām laižas irkli,
Met mieru — nav kur traukt!

61. XII

Atgriežoties

Nu mana zeme mani mājās sauc,
Kā mātes balsi viņas balsi dzirdu;
Maijs nebūs aizvētījis ievu birdu,
Kad būs caur viņas vārtiem jāiebrauc.
Ai, stāsti — vai vēl tavi dārzi zied?
Vai Jāņu naktī līgotāji dzied?
Pa vaigu man, kur sen vairs smaids nav manīts,
Birst asara, kaut sejs ir ciets kā granīts.
Kas visu var līdz galam izdomāt?
Kā bērnam gribas būt pie mātes klāt ...
Nav siltuma mums svešas zemes klajās,
Kaut saulei dedzīgāka dvesma tajās.
Tev rokās savas gurdās rokas lieku,
Lai tu tās piepildi ar jaunu prieku,
Ka nedzirdu vēl birstam kapā smilti,
Kas apņems reiz kā villainīte silti.

Ekspromts

Ja laimīgi viss dzīvē noris,
Jūs būsit doktors krietni labs —
Tā vēlas vecais Aiskulaps.
Bet nemierā ir mūzu koris —
Tās vijas, vilina un māj:
— Ai, mīlo dzejniek, neatstāj!

PERSONU RĀDITĀJS

Personu rādītājā ietverti «Varavīksnes» desmit laidienos pieminētie literatūras, kultūras un sabiedriskie darbinieki. «Varavīksnes» nosacīti apzīmētas ar romiešu cipariem:

- 1967. gads — I
- 1968. " — II
- 1969. " — III
- 1970. " — IV
- 1971. " — V
- 1972. " — VI
- 1973. " — VII
- 1974. " — VIII
- 1975. " — IX
- 1976. " — X

Rakstu autori apzīmēti ar zvaigznīti.

Pustreknā salikumā iespiestas publikācijas par attiecīgo personu. Literārie kalendāri un bibliogrāfijas personu rādītājā nav uzrādīti.

Ābele E. V 169, 170
 Ābola M. II 6, IX 151—154*,
 X 170—172*
 Āboltiņš V. (Ābols) VI 166, IX
 113, X 122
 Abzalons E. V 116
 Adamovičs F. VIII 37
 Adamsons E. I 46—48*, 135, II 7,
 III 222, 222—232*, IV 22, 145,
 V 208, 209, IX 120, 129—131,
 131—138*, 154—158, X 137,
 155, 179
 Admiđiņš R. III 165, 195—204*,
 VIII 50—79*
 Ahmatova A. I 151, II 169
 Aitmatovs Č. I 5

Aižens J. III 110—111, 112—113*,
 VI 166
 Aivazovskis K. IX 63
 Akimovs N. I 157
 Akmentiņa D. X 158
 Akurātere L. VIII 124
 Akurāters J. I 255, II 224, IV 72,
 82, 84, 85, 87, 89, 90, 109, 116,
 267, 270, V 56, 57, 69, VII 69,
 VIII 72, 83, 84, 87, 88, 91, 113,
 IX 182, X 5, 19—27, 28—37*,
 130
 Aleksis Ž. V 210, 211
 Aligere M. I 114, IX 140
 Alksnis Ā. IX 92
 Alksnis J. V 104

- Alksnis-Zundulis K. IX 92
 Alunāns Ā. I 139, 188, II 7, 20,
 20—22*, 68, 202, III 58, IV 45,
 V 12, 15, VIII 8, 9, IX 23, 25
 Alunāns I. IX 21, 29
 Alunāns J. I 185, 187, 189, 190,
 232, 233, 240, II 200, 201, 276, IV
 5, 42, 48, 49, V 8, VI 70, 102,
 VII 26, 35, 37, IX 12, 46, 48
 Amtmanis T. VI 90
 Ananjevs A. I 115, 119, 120
 Ancelāne A. IV 8
 Ancītis V. II 5, III 97, IV 6, 7—
 26*, 149—156, VII 118—143*,
 VIII 5, 185*
 Ančarovs M. I 115, 123
 Andersens H. I 140, IV 11, 12,
 VI 45
 Andersens-Nekse M. V 25
 Andersone E. I 78, V 104, VIII
 124
 Andrejevs A. I 116
 Andrejevs L. VII 20, X 26, 28
 Anerauds J. III 157, VIII 5, 149—
 152*
 Ansabergs G. IX 70
 Antokolskis P. I 194
 Antons H. VI 77
 Annuncio G. I 244, II 290
 Apdaiks Dž. II 192
 Apsesdēls II 241—243, 243—247*,
 248—249, 250—263* 263—267,
 268—273, IV 72, V 56—58*,
 116, VI 102, 103, VII 70, 72, 73,
 VIII 85, IX 81, 87, 89—91, 178,
 179, X 5, 91, 92
 Apļetins M. III 122, 124—125*
 Aplociņš H. V 71, 74, 77, 78
 Apsīšu Jēkabs I 142, 187, 189, II
 7, 23, 23—29* 156, III 49, IV
 12, X 140, 158
 Arājs—Bērce A. I 6, IV 108, V
 106, 120—125, VI 77, 107
 Ārija V 169
 Aristotelis IX 172
 Arnītis A. IX 174
 Āronu Matiss IV 30, 31, 33, 118,
 V 85, IX 32
 Artavs V. II 6
 Asars H. IV 116, VI 27, VII 51,
 59
 Asars J. I 36*, II 33, 73, 168, 275,
 276, III 267, 270, VII 31, IX 92,
 94—99, X 24, 25
 Asejevs N. IV 123
 Asizes Francisks V 210
 Aspazija II 7, 30—33, 35—49, 68,
 73, 168, 221, 222, 272, 274—279,
 281, 284, III 19, 20, 25, 26, 267,
 270, IV 20, 24, 55, 56, 67, 85,
 103, 111, 112, V 112, VI 9, 93—
 100, 104, VII 29, 32, 39, 68, 79,
 80—82, 84, VIII 7, 65, 67, 85,
 88, IX 57, 92, 105, X 21, 24, 25,
 38, 70, 71, 75, 78, 79, 93
 Astra III 233, VI 77, 84, 90, 91
 Austrīņš A. I 77, 255, IV 19, 20,
 82, 99, 111, 118, 150, V 69, 73,
 91, VI 90, 100, VII 40, 51—59,
 VIII 114, 116, IX 177, 180, X
 22, 24, 106, 157—159
 Auseklis I 187, 189, II 203, III
 272, V 31, 44, VI 11, 12, VII
 8—16, 35, 37, VIII 9, 10, 12,
 13, IX 5, 10—13, 29, X 10—
 11*, 12, 25
 Auseklis U. II 183, VIII 5, 7,
 165—166*, IX 129—131*
 Auza L. VII 104
 Auziņš I. I 5, 150—154, II 172,
 175—178, 186, III 196—198, 201,
 202
 Avēksnis K. III 156
 Avens A. III 267
 Avotiņa D. II 181, 209
 Azarova L. III 140

Babels I. I 74—76
 Bagrickis E. IX 128
 Bahs J. S. II 190, IX 73, 167
 Bairons Dž. I 148, 161, 255, V 16,
 37, VIII 141, IX 8, 31, 130, 161,
 X 147
 Baklanovs G. I 116, 118, 119, 121—
 123, 126—128
 Balode A. X 185—187
 Balode S. X 176
 Balodis A. I 171, II 8, 51, 117—118,
 118—120, VI 154, VII 98, VIII
 85, 86, 158, 162, IX 120, 122,
 X 5, 122, 179, 184, 187—189
 Baltpurviņš A. IV 84, V 50, 50—
 55*, VI 31
 Balters B. I 125
 Balzaks O. I 162, IV 35
 Balmons K. V 72, X 92
 Banga T. II 51
 Bārbale M. II 179, 180, VII 81
 Barbiss A. 281, 289
 Bārda A. IV 98, 100, VI 51, 56, 61,
 63, V 143
 Bārda F. I 180, 244, 251, 252, 254,
 II 224, 227, III 49, IV 72, 117,
 V 85, VI 5, 29—63, 136, 141,
 VII 69, VIII 89, IX 61, X 158
 Bārda P. V 142—146*, VI 5, 35—
 63*, VIII 115, 119, 120
 Barons K. I 187, 190, 232, IV 7, 9,
 10, 42, 116, VII 70, 130, VIII 88,
 IX 127, X 56
 Baruzdins S. I 123, VI 153
 Bauga A. IX 160
 Bauga J. IX 160
 Baugis P. V 175, VIII 137
 Baumanis K. IV 49, VI 91, VIII
 9, IX 11, 15, 75, X 15
 Baumanis P. (Lavins) VI 86
 Bauze P. VI 82
 Bebre R. III 116—117*
 Bednijs D. I 162, 194, V 172, VII
 76, IX 140
 Beika D. VI 26

Bekets S. I 179
 Bēklins A. VI 30, V 47, IX 63
 Bekons F. I 169
 Beks A. I 114
 Belārs E. VI 167
 Belijs A. V 72, X 101, 102
 Belkovskis S. (E. Ego) IX 140
 Bels A. I 6, 132—134, II 6, 144,
 148, 149
 Belševica V. I 150, II 177
 Beļinskis V. I 139, 146, 165, III
 189, VI 65
 Bendrupe M. II 172, 173, IX 155
 Benjaminā E. VIII 96, 98
 Bērce V. VI 143—150
 Berdslijs O. X 180
 Bergamins H. IX 168
 Bergis S. I 6, 73*, II 102—106*,
 107—109*, V 116, VII 77
 Bergsons A. I 243, 246, 248, 250,
 253, 259, 264
 Berliozs T. IX 75
 Bernss R. I 163
 Bērsons I. I 5—7*, 20*, 23*, 50—
 51*, 57—58*, 64*, 68—69*, 73—
 74*, 77*, 81—82*, 85—86*, 95—
 96*, 98*, 110*, 114*, 117—118*,
 121*, 130*, 133*, 229—233*,
 241—243*, III 5—8*, 11*, 15—
 16*, 18*, 28*, 36—37*, 43—45*,
 48—49*, 52*, 54*, 58*, 76—77*,
 81*, 96*, 103*, 110—111*, 119*,
 122—124*, 127*, 130*, 145*, 165*,
 217*, 219*, 242*, 269, IV 5—6*,
 103—118*, 119*, 134—135, 142*,
 145—146*, V 106—119*, VI 93—
 107*, VII 5*, 68—79*, VIII 80—
 89*, 153—164*, IX 100—119*,
 120—129*, X 41*, 115*
 Bertrams K. IV 44
 Bērziņš A. IV 108, V 67, 69
 Bērziņš J. II 183
 Bērziņš L. IX 71, X 150
 Bērziņš R. VII 99

- Bērziņš-Ziemelis J. IV 73, 78, 79,
VI 19—28*, 82, 84, VII 36
- Bēthovens L. II 190, VI 30, IX
70—75, X 25
- Bezimenskis A. I 194
- Bičere-Stova H. I 231
- Biezbārdis K. I 190, VII 11, VIII
9, IX 5—9
- Bikovs V. I 115, 119, 121—123,
126
- Bilenšteins A. II 22, IV 41, IX 22,
45
- Bilmanis R. III 21
- Binde I. II 183
- Birgers A. X 155
- Birkerts A. (Antons) II 68, 281—
283, 287, 289, 290, IV 6, 18, 119,
120—122*, V 84, 162, VI 122—
127, VIII 83, 85, 88, IX 32, 123,
125—126, 194, X 5, 41, 41—46*,
47, 84—89, 149
- Birkerts P. II 281, 282, 283, IV 11,
V 162, VIII 85, IX 127, X 84,
149
- Birojs E. II 77, VIII 81
- Birze M. I 27, 116, 121, 132, 134,
II 144, 146, III 98, 149—164*,
IX 194
- Birznieks-Upīts E. I 141, II 223,
280, IV 6, 11, 20, 21, 23, 150,
V 106, 161—162, 162—170*, VI
107, VII 38, VIII 85, 101, X 47,
68, 69, 82, 158
- Birznieku Sofija IX 194, X 5, 38,
38—40*
- Bitners L. IX 70
- Bjaļiks B. II 283
- Bjērnsens B. I 251, 254, V 23, 25,
VIII 39, IX 117
- Blanks E. IV 115
- Blaumanis R. I 134, 138, 276, II 33,
78, 82, 223, IV 6, 21, 85, 149,
V 24, 43, 68, 201, VI 47, 68, 104,
VII 23, 59, VIII 87, 88, IX 78,
79, 182, X 5, 20, 22, 23, 26, 31,
34, 37, 157, 158, 160
- Blaus D. VI 58, VII 71
- Bloks A. I 100, 194, 226, 169, 180,
263, IV 73, VII 70, VIII 65, X
101
- Bodlārs Š. VIII 86
- Bojenieks IV 34, VII 14
- Bogomolovs V. I 118, 121, 123
- Bondarevs J. I 119, 121, 122—127
- Bračs A. V 110, VIII 83
- Brāmss J. VI 30, IX 75
- Brandess G. V 19, 20
- Branks V. I 32—33*, IV 20, VIII
196—208
- Braunšveigs H. IV 17
- Braže G. VI 9, IX 48
- Breigelis P. I 255
- Brencēns E. II 51
- Brežģis J. II 5
- Bridaka L. VII 81
- Briedis E. VII 14
- Briē E. IX 117
- Brigadere A. I 180, 183, 250, 251,
II 82, 224, 226, 275, IV 11, 20,
23, 26, V 24, 168, VII 59, VIII
72, 88, 118, 162, IX 177
- Brīļš J. II 193
- Brīvzemnieks F. IV 10, 28, 29, 31,
V 13, 14, VI 8, VII 11, VIII 10,
36, 40, IX 8, 9, 21, 24, 195
- Brjusovs V. IV 72, 73, V 71, VIII
89
- Brodele A. VI 157, 168, IX 120,
160, 167
- Broks A. II 143—150*
- Brūklenājs A. VI 77, 84, 88, 90
- Brutāne V. II 7, 180, III 116, IX
159, 194, X 176, 189
- Bulgarins F. I 139
- Būmanis A. I 191—201*, III 165,
205—214*
- Bundža D. VI 122
- Buņins I. 136, 251, 254

- Cedriņš V. IX 155
 Ceirulņiks VI 73
 Ceirulis VI 74
 Cepelis A. I 42, 153, 42—44*, III 233, IV 107, V 104, 147—150, VI 77, 91, 92, 107, IX 102, X 120—121*, 195
 Ceplītis K. IV 84
 Cibulskis J. VI 73
 Cicerons I 169
 Cimmermanis A. II 51
 Cimze J. VI 14, 130, IX 15, 22, 45, 75
 Cvirka P. III 126*
 Cvetajeva M. II 169
 Čaklais M. I 6, 151, II 6, 173—175, 177, 182, 186, 209, 211, III 197, 205, V 207—214*
 Čaikovskis P. V 104, IX 73, 75, 164
 Čakovskis K. I 128
 Čaks A. I 7, 46, 135, 150, 153, 191—201, 202—210*, 223, 224, II 134—137, 230, III 196, 205—214, IV 5, 22, 131, 132, 134—135, 135—141*, 145, 147*, VII 79, VIII 88, 90, 92—94, 103, IX 121, 125, 133, 141, 146—150*, 152, 158, 177, X 5, 128—156, 178, 179
 Čakste J. VI 98, 106
 Čapigins A. I 6
 Čehovs A. I 163, 165, II 193, V 98, IX 125, 129, 131, 133, 141
 Čokke K. VI 77
 Čomis (Dreifelds J.) X 115
 Dāle A. I 99, IV 98, VII 51, 104—105*, VIII 157
 Dambergs V. VI 103, IX 186
 Damberģis D. II 202
 Damburs E. I 130—144*, II 81, III 153, IV 145, V 126, 127, VII 41—42*, 101, 102, VIII 90, 158, 196—197*, IX 122, 127, 131, X 5, 150, 174, 175
 Dancigers A. IV 9
 Daniševskis J. IV 54, VI 96
 Dante A. I 162, 244, VI 102, IX 152
 Darvins Č. I 236
 Dārziņš E. IX 72, 75
 Daumants J. VI 77
 Dauge J. VIII 9
 Dauge P. I 19, II 281, 283, III 19—27*, IV 106, VI 84, 106, IX 111, 123, X 79
 Daugulis A. VI 14
 Davidova-Medene L. VIII 175
 Dāvids V. II 187, IV 100, 123, VII 70, VIII 83, 85, X 87, 89
 Debisī K. II 190
 Defo D. IV 14
 Deglavs A. I 271, II 33, 39, V 106, VI 107
 Dekšeniece O. II 117, X 126*
 Dēkēns K. II 254, 255, IX 106
 Delle J. VI 29, 30, 49
 Delle V. I 37—38*
 Dermanis V. II 33, 261, 268, 269, III 36, IV 85, VI 94, 96, 105—107, VII 36, IX 5, 94—99, X 20, 22, 29, 32, 33
 Dievkociņš J. III 52, 53*, IV 18, X 21, 25, 26
 Dikess I. II 5, 186
 Dimā A. IV 35
 Dinere C. III 145, 145—146*
 Dinsbergs E. I 228—242, IV 6, 17, 35—39, 42, 43, VI 9, VII 15, IX 21, 23, X 11—13*
 Dirīķis A. VI 13, VIII 8
 Dirīķis B. I 41, IV 47, V 16, VI 7, IX 29
 Dodē A. V 18
 Doku Atis IV 20, 21, 23, VII 29, 54, 60
 Donelaitis K. VIII 8
 Dolmatovskis J. III 125

- Dorbe H. II 281, III 76, 96, 96—102*, IV 21, 35—39*, 108, VII 70
 Dostojevskis F. I 244, 249, 250, 252, 254, 258, II 144, IX 160, X 135
 Dragunskis V. I 123
 Draudziņa N. IV 54
 Dravenieks J. IV 19, 22, 29
 Draizers T. I 258, VIII 135
 Drezeke F. IX 69
 Duburs J. IX 73, 75, 140
 Dūnis K. IV 10
 Dzelzs-Dzelzītis K. II 298, VI 84, VII 70—72, VIII 85, IX 102, 106, 115, 117, X 76, 77, 124
 Dziesma F. I 60
 Dzilleja K. VII 57, 70, VIII 86, X 106
 Džoiiss Dž. I 135, II 192

 Egle E. IX 124, 178
 Egle K. I 57—62*, II 13—17*, III 71—72*, IV 18, 82, V 15, 74, VII 51, VIII 83, 95, 96, 161, IX 5, 123, 176—178, 178—187*, X 158, 195
 Egle R. I 74, 76, II 64, III 71—72, 72—75*, V 161, VII 71, VIII 83, 88, 158, IX 122, 123, 125, X 150
 Eglīte A. VIII 105—113*
 Eglīte I. II 183
 Eglītis V. II 117, 224, 226, IV 109, 113, 114, 115, V 107, 110, 111, VI 95, 100—102, 128, VIII 83, 84, X 108
 Eidemanis R. I 150, V 84—89, 90—100*, 101—105, VII 54, VIII 89
 Eidemane O. V 101—105*
 Eihendorfs J. III 257
 Eiduks J. I 55—56*, IV 108, VI 77, IX 106, 111
 Ekardte-Skalberga E. VIII 88
 Ekziperī A. I 134, 147
 Eldgasts H. II 224, 226, VII 71, VIII 83, 88, IX 151, 182

 Eliāss Kārlis I 98
 Eliāss Kristaps I 17, V 115
 Eliārs P. V 209
 Elksne Ā. I 145, II 186, VII 81
 Endzelins J. I 30, IV 10, VI 140, X 159
 Engelss F. VI 24, 122
 Ērenburgs I. IX 139
 Ērgle Z. IV 118
 Eriss K. VI 89
 Ermantingers I 246, 252
 Erka Z. IX 105
 Ērmanis P. II 8, 81—82, 82—84*, IX 109, 110, VI 102, 104, VII 55, VIII 83, X 114
 Ertnerē F. II 51
 Esenbergis J. VII 68, 69
 Ezera R. I 115, 118, II 144, 147
 Ezerietis III 28—35*, IX 184
 Ezeriņš J. IV 111, 113, V 70—83, VII 57, 60, VIII 87, 88, IX 113, 185
 Ezops I 162

 Fadejevs A. III 124—125*, V 172
 Fallijs II 224, 226, V 45
 Feihtvangers L. IX 158, 159, 165
 Fihte I. G. X 102
 Fimbers K. I 271, II 8, 114, 114—116*, V 197—206*, X 173, 175
 Flobērs G. V 37, VIII 40, IX 158, 189
 Folkners V. II 192
 Francis A. II 64
 Franko I. I 76
 Franks C. IX 75
 Franss A. II 289
 Freiligrāts K. I 19, IV 74, 107
 Freināts A. VIII 85
 Freinberga S. X 68*
 Freinbergs K. II 280—290*, VII 64, 65—67, 71, X 5, 68—95
 Friče V. II 96, 97
 Friđe J. IX 195

Fridenbergs—Mieriņš J. III 16—17*

Fross E. II 77, 78, 80, VII 165—168

Frunze M. V 104

Furmanovs D. V 172

Gadaļins V. VIII 89

Gaidars A. II 131, 132

Gailītis J. V 104

Gaitnieks A. VI 77

Gaja V. X 159

Gandijs M. I 254

Garšins V. VII 37

Gaspersons A. II 183

Gastjevs A. II 287, 289, V 131

Ge N. X 30

Gersons A. IV 24

Gēte J. V. I 162, 241, 244, IV 35, V 28, 32, 38, 43, 65, 67, VI 9, 36, 102, VII 29, 31, VIII 34, 179, 180, IX 29, 54, 58, 74, X 11

Gladkovs F. V 172, IX 126

Glazunovs A. IX 75

Gļekovs A. IX 162, 164, 165, 171

Gļinka M. IX 75

Goba A. VIII 71—73

Gogolis N. I 46, 139, IV 45, V 28, 31, VII 35, VIII 8, IX 63, 125

Gogs V. I 27, V 210, X 105

Goldins M. IX 157, 165

Goliāts F. V 71, 72, X 115, **119**

Golls J. II 287, 289

Golts A. V 73, IX 81

Gončars O. I 114, 115

Gorkijs M. I 5, 276, 277, II 42, 96, 135, 192, 195, 286, III 36, 267, 270, IV 71—73, 79, 84, 106, V 19, 104, 118, 119, 172, VII 20, X 28, 101, 103

Gorskis G. VIII 140

Grants J. II 82, 144, III 127, 127—129*, 157, V 180—182*,

VI 164, VII 5, 101, 102—103*, VIII 166, 173, IX 120, 122, 127, X 178

Grasis J. II 282

Grasis K. X 163

Graviņū Kārlis VII 14, 15

Grēviņš Valdis (dr. Orientācijs) II 274—279*, 281, 287, 289, IV 145, 146, 148*, VII 70, 71, VIII 85, 119, IX 103, 120, 122, 125—126, 131, 139—142*

Grēviņš Valts IX 130

Grīgs E. V 104, X 143

Grigulis A. I 150, 151, 154, 169, II 131, 208, III 209, IV 124, 125, VII 102, VIII 140, 158, 165, 167, 169, IX 120—122, X 5, 130, 132, 134, 137, 138, 140, 175, 179

Grinbergs O. V 134, IX 108, 110, 113

Grinfelds N. IX 159, 165

Grīns A. IX 153

Grīns J. I 254, IV 18, 114, IX 157, 159

Grīva Z. I 170, II 144, VI 151, 152, 159

Grīziņš J. IV 20

Grobiņa E. (Nomale) II 242, 248—249*, 263—267*

Grosmanis V. I 114

Grosvalds J. II 289

Grots J. I 6, 66—69*, 162, 169, II 135, III 219, 219—221*, IV 124, 134, 145, V 116, VII 70, 71, VIII 85, 90, 92, 93, IX 101, 194, X 135, 138, 141, 191

Gruntmane E. V 104

Gruzna P. II 8, 57—58, 58—63*, 281, VIII 85, X 75, 76

Gudriķe B. II 110, VIII 5, 114—115*, 129—140*, X 190—192*

Gudzenko S. II 189

Gulbis Alberts V 74

- Gulbis Ansis IV 10, 113, V 115,
 203, VI 20, 21, VII 5, 28—40,
 VIII 88, IX 180, 33, 34, 36, 93
 Gulbis F. II 229—233, 233—240*
 Gulbis H. I 7
 Gulbis J. VII 70
 Guleke J. VI 7, 17
 Gundolfs F. I 246—250
 Guro I. I 118
 Gusevs V. IX 162
 Gūtmanis P. IX 11, 12

 Giezēns A. IX 180
 Ģinters A. II 117

 Haidns J. IX 74
 Halbe M. V 19
 Hamsters K. IX 140
 Hamsuns K. II 108, 277, V 17,
 19, 23, 98, X 27
 Haufs V. IX 23
 Hauptmanis G. I 76, IX 59, 71
 Hēgelis G. IX 54, 56
 Heibergs J. V 23
 Heidemanis A. II 74
 Heidenštams V. V 19
 Heine H. II 26, III 257, IV 107,
 V 37, 118, VI 122, VII 96,
 IX 54, 61, 90
 Hemingvejs E. I 134, 209
 Hendelis G. F. IX 167
 Herders G. V 38, 43
 Hermanis J. VI 35
 Hervegs G. VI 122
 Hļebņikovs V. I 6, IV 123
 Hofmanis F. V 67, IX 23
 Holbeins H. IX 74
 Homērs I 242, X 183
 Horācijs I 75, 167
 Hūns K. IV 45
 Hupels A. II 298, 299
 Huserls E. I 246, 247

 Ibsens H. V 25, IX 59
 Ibragimovs G. I 5

 Igo V. II 290, IX 168
 Ignatovs V. VI 82, 85, 87, 89
 Imermanis A. I 150, 152, 154, 169
 Inbere V. IX 140
 Indrāne I. II 145, 146, III 98
 Itons R. VIII 87

 Jablonskis A. IX 113, 154, 156,
 163
 Jakobsons V. IV 108, VII 81, V
 147, 149
 Janelis K. V 71, 72
 Jankavs J. III 269, 270, V 111,
 VI 22, 27
 Jansons A. V 175, VIII 134,
 137—139
 Jansons J. A. I 228—242*, II 144,
 VI 5, 128—142, 130, IX 122, 188,
 X 150
 Janovskis G. IV 134
 Jansons-Brauns J. I 14, 16, 18,
 39—40, II 30, 73, 223, 224, IV
 43, 77, V 109, 111, 162, VI
 19—28, 22, 26, 82, 86, 87, 96,
 127, VII 19, VIII 52, 78, 83, IX
 15, 95
 Janševskis J. V 91, 106, VI 107,
 130, X 115—117*
 Jarmolajevs J. I 123
 Jaspers K. I 246, 250, 251, 257
 Jaunsudrabiņš J. I 57—62, 138, II
 222, 224, 287, IV 19, 20, 26,
 92, 111, V 107, 115, 162, 168,
 VI 31, 40, 107, VII 38, VIII
 7, 88, IX 186, 187, X 20, 83,
 151, 152, 164
 Jauntirāns H. IX 163
 Jaunzeme I. V 104
 Jausmiņū Voldemārs V 162
 Jegorovs A. V 104
 Jēkabsons K. (Jākobsons) II 226,
 IV 84—86, 109, 111, 112, V
 111, VII 95, VIII 81, 83, X 21,
 22

Jēpe O. II 242, IV 18, IX 178, 185, 187
 Jesens A. IV 18, 25, V 85, 162, 165, VIII 96
 Jeseņins S. I 192, 194, II 187, III 206, 207, X 146
 Jevtušenko J. I 5, 30, 135, 155, II 184,
 Jokums K. II 77, 102, 103, V 117, 147—150, VI 99, VIII 80—82
 Johansons A. IX 157, 159
 Jozuus P. IX 75
 Jūliāns J. I 78
 Jurdžs A. VI 65, 73
 Jurjānu Andrejs IX 11, 75
 Jurjānu Dāvis IX 23
 Kadikis-Groznijs A. (Taliņš) VI 77, IX 194
 Kadilis J. IX 157, 159
 Kafka F. II 192
 Kaija I. IV 113, 115, V 106, 202
 Kaldupe S. II 179—181
 Kalnača B. VI 5, 154—168*
 Kalnbērziņš A. VII 95, 97, X 176
 Kalnbērziņš J. VIII 172
 Kalndruva M. III 98
 Kalniņa Dz. I 145, II 6
 Kalniņa-Ozoliņa L. III 228
 Kalniņš Alfreds VIII 162, IX 75, 121
 Kalniņš Andrejs X 22, 23, 28—30, 32, 33
 Kalniņš Augusts II 287
 Kalniņš J. II 215—228*, IV 21
 Kalniņš K. IX 22
 Kalniņš T. VII 104
 Kalnleja A. II 8, 64, 64—67*, VII 98—100
 Kalniņa V. II 5, 178, 185
 Kalve A. II 5
 Kalve M. I 21—23*, II 6
 Kamenskis V. I 6
 Kampanella T. X 100
 Kampe J. IV 14

Kants I. I 246, IX 54
 Kapote T. II 192
 Kappe J. VIII 139
 Kārklīņš J. VIII 83, IX 121
 Kārklīņš K. V 71, 78, 110
 Kārklīņš O. IV 76, 78
 Kārklis F. VI 86
 Karleils T. I 246
 Kārstenis J. IV 18
 Karulis K. I 228—242*, 291—305*, IV 81—83*, VI 128—131*, VII 51*, 59—60*, VIII 5, IX 176—178*
 Kastro F. V 211
 Kaudzīte M. I 167, 185, 187, II 7, 13—17, 18—19*, 26, 202, 276, IV 43, 46, 50, 51, 118, VI 9—11, 17, VII 8, 10, 11, 13, 16, VIII 7—13, IX 11, 13, 14, 16, 17, 22, 26, 181, 185, X 23, 115—117
 Kaudzīte R. I 185, 187, II 13, 17 202, 276, IV 6, 51, 117, VI 9, 17, 18, X 116
 Kaupužs V. II 8, 130, 130—132*, III 157, IX 120
 Kaužens-Svēre J. VI 166, X 122
 Kaverins V. IX 165
 Kavpila J. IX 118
 Kazakevičs E. I 114, 126
 Kazanova X 100
 Kažoku Dāvis IX 11, 29, X 12
 Kellers G. I 187
 Kemps F. (Skoborga) VI 66, 71—73
 Kērkegors S. IX 56, I 245, 249, 257, 258
 Kerners T. VI 10
 Ketlinska V. II 195
 Kiplings R. V 19
 Kirhenšteins A. V 161, VI 97, VIII 155, 158, IX 5, X 172—176
 Kirillovs V. 131, VI 87, 91
 Kiršentāle I. II 57, IV 76—80*,

V 126—133*, VIII 5, 90—104*,
X 128—156*

Kjēlands A. V 18

Klaustiņš R. III 122, IV 10, VIII 83

Kļaviņš J. (Asmas Jancis) V 65, IX 81, X 5, 47—49, 49—55*, 69

Klitija II 287, VII 70, X 5, 90

Klusais (Eferts E.) III 65—70, IV 76, 79, V 118, 119, 120—125*, VI 77, VIII 65, 66, 89

Knorinš V. I 5, II 96, 275, V 71, 72, 78, 104, VI 84, VII 78, VIII 82, IX 111, X 163

Kocjubinskis M. I 76

Kondratjevs N. V 105

Konopļicka M. II 41

Konstantinovskis S. I 117

Kolbergs A. IV 134

Koldvels E. I 135

Korčņevs M. III 130, 131

Koredžo IX 71, 74

Korks A. V 104

Korneičuks A. X 185

Koroļenko V. V 28, X 31

Korsaks K. III 134—135, 135—139*

Kovaļevska M. IV 19, V 169, 170

Kozlovs I. I 127, 128

Kožuhova O. I 115

Krasts U. II 178

Kraševskis J. VI 74

Krauja A. VII 74, X 69

Kraujņš K. III 40—49, 49—51*, V 145—150*, 162, IX 81, 91, 174, X 5, 157—161

Krauklis E. (Edkris) IV 128

Kraulņš K. V 174, VII 102, IX 122, X 175

Krauze-Ozoliņa A. VI 93, X 149

Kravalis O. II 183—185

Krieviņš M. III 114—115*

Krilovs I. I 162, VII 25, IX 21

Kristi A. I 163

Krišjāne E. II 8, 73—74, 74—76*

Kroče B. I 252, 254

Kroma M. I 153, III 139—144*, VIII 124,

Kronenbergs A. IV 10, 19, V 170

Kronvalds A. I 41*, 181, II 201, 202, 204, 276, IV 17, 46, 48, 49, V 9—11, VI 8, 17, 130, VII 8, 9, 17, 18, VIII 8, IX 5, 7, 15—17, 26, 45—50, 51—53*

Krūmiņš A. IX 109

Krupskaja N. VIII 81

Krustāns E. VI 73

Krustiņš P. VI 106

Krūza K. IV 6, 81—83, 116, 269, V 59—60, 61—69*, 110, VIII 122, IX 179, 185, 186, X 5, 19, 21, 22, 31—33, 35

Kucers E. VIII 99

Kuindži A. X 30

Kukurs A. VI 92

Kundziņš P. II 283

Kupala J. III 125

Kurcalts K. IV 10

Kuprins A. I 168

Kurcijs A. II 64, 268, 281, 282, 287, 289, IV 20, 72, V 107, 108, 115, 116, 126—135, 135—141*, 142—146, VI 82, 102, VII 70, VIII 85, IX 100—103, 115, X 5, 96—97, 97—114*, 135, 149

Kuršinska L. V 142—146

Kusikovs A. III 207

Kurons K. II 8, 95—96, 96—97*

Kursītis A. VIII 105—106*

Ķempe M. I 21—23, 24—31*, II 5, 180, 186, 211, III 130, 228, V 209, VII 71, VIII 115, 120, IX 5, 126, 129—131, 131—133*, 151—154, 154—175*, X 5, 175, 181, 195

Ķemps E. IX 157, 159

Ķēniņš A. III 37, VII 61—64,
 VIII 5, **153—164**, X 77, 158
 Ķibers J. X 151
 Ķikāns V. I 145—155*, II 167—
 186*, III 271—273*
 Ķikuts P. I 53, 96—97*, 53—54*,
 II 85, IV 127, VIII 86, 87, IX
 186, X 128—130, 134, 135,
 137—141
 Ķipers J. II 242, 268—273*, VI
 154, 165, VIII 86, IX 194, X
 122—124*

 Labrence L. IX 18—30*, X 157—
 161*
 Labrence V. X 47—49*
 Lācis A. II 77, 78, 80, VII 85, IX
 113, 115, 195
 Lācis F. III 242—244*
 Lācis M. II 8, **77**, 78—80*
 Lācis V. I 7, 170, 273—275*, 277,
 II 7, IV 6, VIII 153, 155, IX
 120, 122, 123, **124**
 Lācis J. I 102—109*, II 7, IX 100,
 X 150
 Ladižņikovs I. X 102
 Lafontēns Ž. I 162
 Laicens L. I 5, 7, 136, 142, 143,
 195, 196, II 64, 74, 81, 95, 155,
 269, 281, 288, 289, IV 21, 111,
 112, V 86, 104, 107, 115, 116,
 127—129, 133, VI 54, 70—72,
 103, 104, 106, 107, 167, VIII 84,
 85, 89, IX 5, **100—119**, X 5, 91
 96, 107, 135
 Laganovskis J. II 187—199*, IV
 118, IX 31—32*
 Lamartins A. IX 168
 Landers K. II 162
 Lange J. II 292, **298—305**
 Lansmanis J. IX 29
 Lapas Mārtiņš II 115, 136, IV 42,
 43, 44, 49, 50, V 12, VI 14, VII
 16, VIII 11, IX 10, 13, 195

Lapiņš A. VI 73
 Lapiņš J. VI 130
 Lapiņš K. VI 153
 Lapsa R. II 289
 Lapskalnu Andrejs V 162
 Latgalietis VI 67
 Laubes Indriķis I 157, VI 8, 14,
 VIII 9
 Lautenbahs-Jūsminš J. I 139, II
 225, IX 23—25, 181—183
 Lavins P. VI 77
 Leibnics G. V. IX 165
 Leimanis A. IX 129
 Leimanis L. II 136
 Leimaņu Jānis III **226—270**, IX 97
 Leinerts U. V **207—214**
 Leitāns A. VIII 7, IX 14
 Lejas-Krūmiņš T. II 51, V **15—25**,
 162, IX 71
 Lēmanis I. I 272, V 168, 169, VI
 159, VIII 158, 166, 168, 172,
 173, IX 120, 122, **124**, X 157,
 189
 Lēnavs N. II 17, VI 10
 Lerhs-Puškaitis A. IV 11, 21
 Lesings G. E. II 48, 54
 Levitāns I. IX 141, X 30
 Ležē F. V 126
 Liepa P. V 71
 Liepa M. VIII 5, **14—32**
 Liepiņš A. VIII 168, IX 165
 Liepiņš J. VIII 5, 191—192*, IX
 188—189*
 Līgotņu Jēkabs I 242, III 267,
 269, 270, IV 10, 84, V 110, VI
 22, 102—104, VII 35, IX 32, 71,
 X 151
 Līkums H. IX 160
 Lindulis I 79—81*, II 7, IX 160, 162
 Lipss J. VI 140
 Lists F. VI 101, IX 69
 Līvena L. II 5, 178, 185
 Līventāls A. IV 15, 16
 Līvs E. II 144, 147, III 98

- Livu Jurka IX 5, 78—93
 Livzemnieks V. II 174—176, 186,
 VI 108—109*
 Loja J. (Turks) IX 106, 111, X
 159
 Lomonosovs M. I 166, VIII 10
 Londons Dž. II 108, VI 149
 Lope de Vega F. IV 35, IX 160,
 167
 Lorka F. IX 157, 160, 168—170,
 X 183
 Lubējs I. 197, 198, III 157
 Lugovskojs V. I 155
 Lukjanskis E. I 132, 134
 Lukoņins M. I 123
 Lukss V. I 150, 154, II 117, 118,
 IV 145, VIII 159, 172, IX 120,
 122, 141, X 175, 177
 Lunačarskis A. V 116, VI 80, 85
 Lundbergs J. IV 14, 15
 Lupands K. VI 159, 163
 Lūsēna L. V 26—27*
 Luters M. VII 12
 Lebedevs-Poljanskis P. VI 82
 Lepins V. I. I 14, 178, II 192, 193,
 226, 227, III 262, IV 55, 75,
 108, V 119, 171—173, VI 28,
 VIII 51, 80—82, 163, 167, X
 101, 108
 Lermontovs M. II 17, V 18, 37,
 VI 10, 74, 75, VII 37, VIII 8,
 10, IX 125, 130
 Leškovs N. I 136
 Litvinovs M. I 18
 Lūdēns V. III 197, 198, 203
 Mahs E. I 249, VI 22
 Mačernieks K. IX 13
 Majakovskis V. I 5, 22, 29, 136,
 161, 192, 193, 194, 196, II 64,
 181, III 206, 207, IV 123—133,
 V 157, 158, 172, X 146, 155
 Mākonis III 43—45, 45—47*
 Mālbērgis F. III 270—271, 273—
 278*, VI 70, VII 37
 Malro A. IX 157
 Mancelis G. II 297, 300
 Manns T. II 191
 Marciāls II 193
 Marcinkevičs J. I 148, 151, 155
 Margevičs T. II 183
 Markuševičs M. III 122—123
 Markss K. I 16, 18, 19, II 286, IV
 107, VI 24
 Maršaks S. IX 140
 Maskanji P. IX 70, 75
 Martinovskis K. X 159
 Māteru Juris IX 7, 9, 10, 21, 26,
 29
 Mauriņa M. II 6
 Mauriņa Z. I 243—265, III 206,
 IV 128—130
 Medenis J. I 135, 153, 183, VIII
 5, 175—190, 185—190*
 Medinska M. IV 6, 27—34, VI
 12, 13
 Mediņš Jānis V 78
 Mediņš Jēkabs IX 121
 Meijerbērs Dž. IX 73, 75
 Meimanis E. VI 20
 Melbārzdīs J. II 5
 Melderis E. V 126
 Melnalksnis A. V 163, IX 194
 Melngailis E. IX 121, X 158
 Melnis V. II 6, III 153—155
 Mende M. I 49—50*, VI 158—163,
 X 115
 Menjē K. VI 82
 Merezkovskis D. I 249
 Merķelis G. I 186, III 12—14*,
 271, IV 46, V 11, VII 30, IX 12
 Meterlinks M. I 187, V 72, VII
 27
 Mežsēta A. IV 83, IX 180, 186
 Mickēvičs A. I 168, V 208, VI 73
 Mierlauks A. IV 114, VII 61
 Miežēlāitis E. I 5, 155

Migliniķis P. VI 65
 Mihalkovs S. I 162
 Mihelsons A. II 136
 Milgrāvis K. VI 130
 Miltons Dž. I 242
 Misinš J. I 59, VII 40, IX 81, 185
 Misē A. IX 157
 Mitrēvice I. VIII 140
 Mocarts A. II 211, VI 30, IX 70,
 71, 75, X 143
 Moems S. I 170
 Monē K. I 254
 Montēns M. I 250
 Mopasāns G. I 161, V 28, VIII 41
 More J. II 5, 182, 183, 185
 Muižnieks I. I 162, III 119, 119—
 121*, VII 101, IX 122
 Multatuli V 19
 Munte A. I 254
 Murevska E. VIII 85, 86

Nastopka K. II 6
 Neikens J. I 139, II 15, IV 44,
 149, 150, V 166, VII 23, 37, IX
 13, 14, 194, X 117
 Neredzīgais Indriķis VII 37
 Neruda J. V 18
 Neruda P. IX 175
 Nīče F. I 244—252
 Niedra A. IV 85, V 68, 163, VII
 21, 60, VIII 88, IX 94—99, 184,
 X 33, 56
 Niedre J. I 13—20*, II 144, III
 122—124, 124—126*, V 161,
 176, VII 96—99, VIII 124, 154,
 155, 158, IX 120, 122, 158—160,
 163, X 172, 175, 176, 181
 Nikolajeva A. IX 175
 Nonācs O. VI 130, VII 52, 59
 Noritis O. IX 166
 Novickis S. IX 188
 Novikovs-Pribojs A. V 104
 Ņekrasovs N. VI 122, VIII 163,
 164, X 180

Ņekrasovs V. I 114, 126
 Ņemirovičs-Dančenko V. IV 224,
 IX 141
 Ņikitins J. I 123, II 75

Ofenbahs Ž. IX 75
 Opincāne R. III 222
 Osīte M. III 157
 Osis J. VI 63
 Osmanis J. IV 20, VII 81
 Ostrovskis A. V 18, IX 141
 Ozola T. VI 124
 Ozoliņš A. IX 108
 Ozoliņš K. II 85, VIII 124
 Ozols A. VI 130
 Ozols J. II 6, V 57, 108, VII 29
 Ozols-Priednieks K. VI 5, 76—92

Pabērzs J. II 8, 133, 134—139*,
 VI 67—69
 Padegs K. IX 130
 Paegle A. III 151, VI 159
 Paegle L. I 5, 183, II 268, 269,
 281, 285, 289, IV 21—23, 104,
 150, V 71—73, 78, 108, 115,
 116, 127, 128, 133, 168, VI 103,
 106, 107, VII 70—72, 81, VIII
 54, 84, 85, 88, IX 5, 100—119,
 X 79, 96, 115, 119, 120—121,
 163

Paegļu Mārtiņš IX 97
 Paganini N. VI 101
 Pakule E. IX 121
 Palkavniece C. IX 166, 172
 Pasīts G. II 32, 35, 39
 Paustovskis K. V 144
 Pečaks K. VII 77
 Pēkšēna M. IV 46
 Pelēkais K. II 95, 102, 103, 108,
 109, V 117, VI 77, 107
 Pēlmanis L. II 181
 Pelše A. VIII 170, 171
 Pelše R. II 275, III 123, IV 55,
 VI 84, 91, IX 123

- Pērsietis I 162, VII 29
 Pestalocijs J. H. V 63
 Petēfi Š. V 18, IX 79, 92
 Peters J. II 176, 177, 183
 Pētersons A. V 202—206
 Pētersons J. III 243, VIII 118
 Pētersons K. V 80, VIII 155
 Petrarka VI 101
 Pijols I. II 127, V 84—89*
 Pikaso P. V 126
 Pile A. IX 167
 Pilsātnieks J. II 20, VI 14, VIII 8
 Pilārs J. I 116
 Pilpaks B. II 75, V 104
 Pipiņš E. (Vizulis) I 110*, V 67,
 VI 127, VII 5, **19—27**, VIII 16,
 X 72, 73, 195
 Piskunovs K. X 190, 191
 Plāķis J. VI 129
 Platess E. II 32, 39, V 18, VIII
 14, 98
 Platons VII 13, IX 54
 Plaudis A. II 5, 182, 186
 Plaudis E. II 5, 186
 Plaudis J. I 98—101*, 135, III 157,
 IV 125, 145, V 155—156*, VII
 40, VIII 87, 115, 119, 120, X 5,
128—156, 179
 Plēsums P. VII 94, 102, 103
 Pļehanovs G. II 286
 Pliekšāne D. (Stučka) I 15, 16, 18,
 III 19, 21, 25, IV 6, 54, 55,
58—75
 Plūdons V. I 150, 153, 183, II
 134, 224, 281, 284, III 191, 196,
 IV 10, 20, 22, 24, V **26—27**,
 27—49*, 67, 108, 109, 112, 113,
 VI 75, VII 37, 68—71, 81, VIII
 5, 33—79, 87, 104, IX 113, 180,
 186, X 24, 47, 75, 86, 87
 Poišs M. I 145, III **165**, 166—194*
 Pogodins N. IX 131, 133, 140
 Pomjalovskis I. IX 23
 Pormale A. V 211
 Pormalis R. IX 194
 Poruka E. IX 72
 Poruks Jānis I 161, 249, 252, 254,
 II 40, 134, 217, III 72, IV 22,
 72, V **56—69**, 168, VI 104,
 135, 136, 141, VII 68, 69, VIII
 87—89, IX 5, **54—67**, **68—77**, X
 56
 Poruks Jēkabs IX 68, 69, 71
 Potjē E. I 76
 Preiss K. VI 76—77*
 Prevo M. VIII 133, 134
 Priede E. X 122
 Priede G. I 5
 Priede J. IX 5, **188**, **189**, 189—
 193*
 Priedītis I. III 43—45
 Priednieks K. III 233, VIII 81, IX
 194
 Prusts M. II 192, X 181
 Pūcišu Gederts IX 29
 Pūķis V. VI 159
 Pumpurs A. I 187—189, 276, II
 202, 205, 227, III 272, 273, IV
 46, 49—51, V 13, 14, 31, VI 11,
 12, 96, VII 8, 9, 11, 14, 16, 28,
 29, VIII 7, 9, 12, 13, IX 13, 29,
 30
 Purapuķe J. V 178
 Purs L. III 157
 Purvs Z. II 144, 146, 147, 151—
 166*
 Purvītis V. IX 63
 Puškins A. I 46, 148, 158, 162, II
 17, 187, 211, 278, V 31, 43, 208,
 VI 13, 70, VIII 120—122, IX
 23, 54, 63, 79, 92, 106, X 147
 Putāns S. I 51—52*, III 217—218*,
 VI 67, 70
 Rabācs K. V 205
 Radijs F. VI 153
 Rainis J. I 7, 16, 19, 22, 29, 36,
66—69, 139, 150, 167, 183, 194,

195, 242, 249, 272, **273—275**,
 276, 277, II 31, 32, 35—49, 64,
 68, 73, 95, 116, 131, 156, 167,
 170, 177—180, 185, 186, 218—
 224, 261, 275, 276, 279, 281,
 283—285, 287, 304, III **19—27**,
110—111, 134, 135, 137, 195,
 266, 267, 269, 270, IV 6, 20, 22,
 23, 26, 30, **52—57**, 58, 59, 64—
 66, **69—71**, 74, 75, **76—80**, 94,
103—107, 111, 114, 149, V 24,
 43, 106, 112, 115, 116, 118, 123,
 162, 163, 167, VI 9, 60, 93—100,
 102, 104, 107, 130, 156, VII
 29—34, 36, 38, 39, 69—70, 79,
 80, VIII 9, 62, 78, 79, 84, 85,
 87, 88, 98, 107, 108, 185, 197,
 IX 105, 113, 125—127, 154, 158,
 182, 183, 186, X 5, 21, 24, 25,
 47, 70, 71, 75, 77—79, 81, 85,
 86, 91—93, 100, 153, 158, 178

Ramizars P. V 70—83*

Rancāns N. VI 66

Rapa J. V 162, 165, VII 96, 99

Rapoports G. I 271

Rätminders A. IX 16

Ravels M. I 190

Rāviņš O. II 162, X 33

Raudīve K. I 249, 258

Rauhingers G. IX 189

Rauhvargers E. X 56—58*

Rauska J. V 87

Reinholde L. X 159

Reiters T. IX 68

Remarks E. M. I 128

Rembrants H. X 105

Remiķis M. VII 30

Repins I. IX 141, 162, X 30

Riekstiņš I. IX 94—99*

Rihters I. I 6, II 8, **98**, 98—102,
102—106, 107—109

Rikerts F. I 246—248, 250, 251,
 259, 264

Rilke R. II 199

Rinkule-Zemzare D. IV 118

Rimskis-Korsakovs N. II 190

Rodenbahs Ž. I 187

Rode-Ebelings H. V 16

Rokpelnis F. I 272, III **130**, 131—
 133, IV 145, V 162, VI 159,
 VII 5, 97—99, 100—102*, VIII
 155, 156, 165, 166, 168, 169, 171,
 172, IX 120—122, **125**, 143—
 145*, 159, 160, 161, X 175,
 180—182, 184, 187, 188

Rolande-Holsta H. VI 82

Romanovskis K. III 157

Rosini Dž. IX 75

Rošļakovs V. I 123—125

Roze J. VI 103, VII 41, 60, 67, X
 106

Rozentāls J. II 256

Roziņš F. I 14, 16, 19, IV 76, 77,
 78, VI 96, 122, X 20

Rozīte I. II 198

Rozītis P. I **34—35**, 99, II 116,
 281, III **81**, 81—83, 124, IV 111,
 116, 118, V 112, 115, 198, 201,
 VI 57, 72, VIII 54, 88, 116, X
 5, 69, 72, 82, 83, 92, 107, 130,
 150

Roždestvenskis R. I 151

Rubinšteins A. IX 70, 75

Rudzītis M. I 153, 269—272*, II 7,
 VII 5, 98—100*, VIII 158, 168,
 IX 122, **127—128**, 160, 163

Rudzīte K. III 65, 66—67*

Rudzītis R. III 206, VI 104, X
 139, 140

Rugēns J. 63*, X **13—14**

Rukšāns H. II 98

Rūmnieks F. VIII 5, **141—152**

Rūmnieks V. VIII 5, 141*

Ruso Ž. I 161, 186, V 63

Rustams S. VIII 120

Sakse A. I 24, 140, 141, 170, 277,
 II 73, 144, 149, VI 159, VII 97,

- 98, 100—102, VIII 131—133, 138, 162, 166, IX 120, 123, X 185, 186
- Sakss A. IX 154—156, 157
- Salceviča I. X 96—97*
- Salums A. IX 25
- Saltupe A. VII 79—82, 82—86*
- Samoviča J. VI 64—75*
- Sapfo IX 166
- Sarasate IX 70
- Sarroto S. I 179
- Sartre Ž. I 257
- Sauleskalns V. VIII 5, 115, 123, 191—195
- Saulietis A. I 142, II 224, III 37—42*, 124, V 84—105, 114, 115, VI 29, 32, VII 5, 41—42, 42—50*, 51—59*, 61—64*, 65—67*, VIII 88, IX 185
- Saulite G. V 183*
- Saulitis B. I 135, 151, 154, II 6, 186, 171, 172, 182, V 183—196*
- Segantini G. VI 30
- Selga G. VI 151—152*
- Selindžers Dž. II 192
- Sēlis R. III 58, 58—64*, X 5, 162—164, 164—169*
- Seļvinskis I. I 194
- Senkevičs J. VII 26
- Serafimovičs A. V 172
- Sergejevs-Censkis S. VIII 154
- Serovs V. IX 141, 162
- Servantess S. M. I 249, II 283
- Severjanins I. IV 125, 126
- Silabriede A. IX 120
- Silazars J. X 5, 190—192, 193—194*
- Silis J. V 71
- Silmala I. VII 87—88, 88—94*
- Silmanis E. VII 101, IX 105, X 176
- Sils P. II 8, 121, 121—129*, IV 145, 146*, VIII 166, X 150
- Simonovs K. I 114, 116, 122, 123, 126, 127
- Sinklers E. II 108
- Sirsone S. I 145, VII 5, 175—181*
- Skalbe A. I 167, II 180, 224
- Skalbe K. I 140, 180, III 54, 54—57*, 72, 82, 124, 267, 270, IV 10, 21, 72, 94, 115, 150, V 69, 112, 113, 123, VI 31, 40, 58, 104, VII 37, 38, 56—67, 60, 68, VIII 72, 83, 84, 87, 88, IX 154, X 20—21, 22, 24, 25, 33
- Skalberga E. X 109
- Skarre V. VI 20
- Skolmeistars J. IX 22
- Skrinda K. VI 66
- Skrinda O. VI 66, 67, 74
- Skujeniece B. II 8, 68—69, 69—72*, 281, IX 140
- Skujeniece L. II 68
- Skujinš Z. I 6, 159, II 144, 145, III 157
- Skujina A. I 211—227*, II 7, 65, 69, III 116—117, 117—118*, V 151, VI 108—121
- Skujina R. II 117, V 168, 189, X 127
- Skurbe A. II 5, VII 106—108
- Smilga A. VII 52, 59
- Smiļģis E. II 131, VII 40, VIII 114, IX 141, 181
- Sliede J. VI 20
- Sokolova I. 113—129*
- Sokolovs J. IX 22
- Sokols E. I 276—278*, IV 145, 147*, V 116, 174, VIII 165
- Sokrāts VII 12
- Sobko V. I 118
- Soboļevs L. I 115
- Solovjevs L. I 252, 257, IX 129
- Sotņiks I. II 131
- Spāģis A. I 190, IV 42, VI 8, IX 12
- Spāre V. II 144

- Spinoza B. IX 165
 Springis J. II 149
 Spure Ž. III 124
 Stalders E. VIII 85
 Stālbergis K. IX 7, 21
 Stalins J. V. VIII 167, IX 144
 Staņislavskis K. II 186, IX 140
 Stefenhāgens J. F. IV 37
 Steiga M. II 5
 Steinbeks O. I 134
 Stenders, Vecais I 185, 186, II 292, 297, 300, 304, IV 11, 13, 15, 19, V 166, VI 8, IX 13, 15
 Stērste A. IV 52, 59, VIII 8, X 16
 Stērste E. IV 52—57*
 Stiprais J. VII 60
 Stirājs A. III 206
 Stobe M. II 294, IX 15
 Stradiņš A. V 151—156, 157—160*, VI 165, X 122, 130, 135
 Straubergs J. X 150
 Straujāns J. II 287, X 102, 103
 Straume J. IX 68
 Strautmane G. IV 24
 Stravinskis I. II 190
 Strazdiņš K. VIII 124
 Strēlerte V. IX 155
 Strindbergs A. V 18, 23, 25
 Strunke N. IV 19
 Stučka P. I 13—20, III 19, 24, IV 53, 58, 73, 107, VI 96, VIII 80
 Stūritis E. II 77
 Subotins V. I 123
 Sudmalis E. I 70—72, VI 159, IX 110
 Sudrabkalns J. I 7, 22, 29, 99, 167, 170, 195, 277, II 81, 276, 282—284, 287, 289, III 76, 103, 103—109*, 116, 130, 132—133, 214, 228, IV 100, 109—110, 111, 145, V 107, VII 71, 94—97, 101—103, VIII 54, 85, 88, 90, 93, 115, 122, 125, 147, 159, 162, 165, 166, 168, 169, 173, 179, 180, IX 121, 125, 151—154, 154—175*, X 5, 71—76, 79, 87, 89, 90, 94, 135, 138, 147, 158, 170—172, 172—189*
 Sudrabs J. I 7
 Sudrabu Edžus II 82, IV 6, 22, V 104, 118, 163, 167, VI 107, VII 23, IX 111, X 69
 Sukovskis A. III 134—135*, VII 103
 Surikovs V. IX 141
 Surkovs A. II 131
 Susējs V (Vaikuļs S.) VI 66
 Svēre J. II 103, 106, 270
 Svīkule V. I 134, V 151—153
 Svilāns O. VI 73
 Svīris P. (Blūmfelds) V 71, 73, 102, 104, VI 77, 91, VII 70, 78
 Šabraks K. VII 76
 Šacs-Anjns M. III 233, IV 72, IX 122
 Šalkonis III 233, IV 72, V 118, VI 77, 84, 90, 91, VII 70, VIII 81, X 163
 Šancbergs P. IX 29
 Šanteklērs L. IV 117
 Šekspīrs V. I 162, 247, 262, II 108, 222, 283, V 31, 32, VIII 39, IX 54, 58, 181, 188
 Šenberģis E. VII 8, IX 10, 11
 Šenjē A. IX 157
 Šepskis O. IX 28
 Šeršenevics V. I 200, III 207, 208
 Šilfs-Jaunzems J. V 120
 Šillers E. (Sprunguļs Juris) II 77, 80, III 76—77, 77—80*, IV 108, V 104, 117, 118, 147, 149, VII 70, X 141
 Šillers F. II 108, V 65, VIII 8
 Šķilters K. VII 75
 Šklovskis V. IX 140
 Šķipsna O. X 113

- Šmits-Birojs E. III 242, 244—265*, V 117
 Šmits H. IV 33, VI 13
 Šmits P. VI 129
 Solohovs M. I 5, 115, II 108, IX 140
 Šopenhauers A. I 246, 249, 252, 257
 Šopēns F. V 104
 Šovs B. I 252, 254, VII 95, IX 167
 Špenglers V. I 249, 252
 Špilberga L. VIII 114, 118
 Štāla Ž. I 186
 Šternbergs J. V 170
 Šterns P. V 201—203
 Štrāls K. III 98, IV 6, 96, 142 — 144, V 106, VI 107, IX 186
 Štrauss R. IX
 Šūberts F. IX 73, 75
 Šūmane M. V 171—179, VIII 135, 137—139
 Šūmanis R. IX 70, 71, 73, 75
 Šups O. IX 23
 Švābe A. II 156, 281, V 115, 123, VII 70—72, X 74
 Tagore R. V 23, IX 178, 179, 187
 Talcis Ā. V 151—154*, IX 122, 155, 156, X 178
 Tanks M. I 30, VIII 85
 Tasso T. VI 102, X 103
 Tēns H. VII 24, 25
 Tihonovs N. I 194, VI 153, IX 126, 140
 Tilbergs J. R. IV 11, 75, V 152
 Tīrzmāla A. V 170, X 176
 Tīrzmāliete X 5, 56—58*, 58—67
 Tisners J. X 115, 125—126*
 Tjutčevs F. IX 163
 Tollers E. VII 72
 Tolstojs Ļ. I 46, 162, 167, II 278, IV 35, VII 27, IX 59, 118, 125, 160, X 19, 20, 29, 101
 Tomsone E. III 269
 Tomsons R. VIII 9, IX 7
 Tone V. IX 162
 Treimanis-Zvārgulis E. II 30, III 56, 267, 270, IV 84, 91, VI 103, VII 57, 58, 60, 70, VIII 65, 83, IX 78, 81, 91, 92, 195, X 5, 21, 24, 34
 Trifonova T. I 128
 Tuhačevskis M. V 104
 Tuglass F. I 169, VIII 116
 Turgeņevs I. V 27, 98, VI 21, VIII 35
 Tvardovskis A. I 114, 155, IX 140
 Uborēvičs J. V 104
 Ulmanis K. K. IX 48
 Unamuno I 249
 Upīts A. I 5, 7, 82—93*, 132, 134, 138, 139, 141, 150, 170, 277, II 5, 6, 64, 85, 95, 116, 131, 151—166, 199, 220, 223, 242, 275, 276, 281—283, 287, III 72, 135, 234—241*, IV 6, 18, 22, 23, 85, 104, 107, 108, 111, 112, 145, 150, 151, V 106, 110—112, 114, 115, 131, 163, 164, 167, 171 171—179*, VI 103, 107, 130, VII 5, 70—74, 94—97*, 98, 99, 103, VIII 7, 17, 64, 65, 83, 85, 87, 90, 132, 133, 134, 153, 156, 157, 159, 165, 169, 170, IX 106, 110, 114, 115, 120, 121, 123—126, 127, 157, 162, 164, 176, 177, X 47, 75, 76, 96, 119*, 124, 129, 130, 135, 140, 141, 149, 150, 178, 185, 188, 189
 Upīts J. I 86, 91, III 233*, IX 194, X 162—164*
 Vācietis O. I 5, 135, 137, 145, 150, 151, 153, 154, II 5, 167—168*, 176, 177, 181, 182, 186, 208, 210, III 166—194, 197, 198, 205, IV 8

- Vāgners R. II 190, V 67, IX 54,
61—63, 69—74
- Vaidars T. VII 5, 106—108, 108—
116*
- Vailds O. X 92, 180
- Vainovskis J. (Sukuburs) I 94—95,
II 281, 282, IX 103, X 5, 69, 81,
82
- Valdemārs K. I 185, 186, 190, 232,
II 276, IV 16, 27, 28, 37, 42,
V 10—12, VI 8, IX 5, 22, 24,
31—44*
- Valdis IV 20, V 19
- Valeinis V. II 6, III 266—270*,
VIII 53
- Valless Ž. I 76
- Valters E. II 136
- Vanags J. III 158, IV 145, VIII
132, 133, 168, IX 120, 122, 133,
170, X 175, 178
- Vanags V. I 145, 150, 153
- Varaidošu Zanders IV 42, 49, 50
- Vārpa S. IV 134
- Varšlavāns F. IX 121
- Vēbers M. IX 75
- Veidenbaums E. I 74, 75—76, 77,
II 6, 30, 64, 201—203, 205—208,
211, 276, III 54—57, 72, 266,
267, 270, IV 72, V 114, 118, VI
103, 122, VII 69, 70, IX 124,
125
- Veidenbaums K. III 56—57, 72,
VII 70, 79
- Veinbergs F. IX 92, 94—98, X
22, 23
- Veinis P. III 233, VI 76, 77, VII
70, X 163
- Veiriņa V. X 38*
- Veismanis J. (Pavasaru Jānis) IV
85
- Veitners J. VIII 5, 14—18*
- Vējāns A. II 180, III 137
- Velme J. IX 26
- Velss Č. VIII 87
- Vensku Edvards II 68, IX 195
- Verdi Dž. IX 75
- Verfelis F. I 254
- Verga Dž. V 18
- Vergīlijs IX 152, X 87, 89, 90
- Verharns E. I 187, V 47, X 146
- Verlēns P. V 38, 72
- Vērts G. I 19
- Vestermanis K. IX 68
- Vidbergs S. VIII 101
- Vīds G. V 19
- Vigneru Ernests V 67, IX 29
- Vignere-Grinberga M. IX 98, IX
75, 121
- Viena (Janele J.) VII 75—77, VIII
81
- Viese S. II 30—33*, IV 40—51*,
58—75*, V 7—14*, VI 7—18*,
VII 7—18*, 79, VIII 5, 7—13*,
IX 7—17*, X 7
- Viksne P. I 34—35*, VI 106, VIII
82—84, X 124
- Viktorovs P. IV 106
- Vilde P. II 292—293, 294—298
- Vildraks Š. X 102
- Vilips P. IV 124, 145, IX 122,
195, X 130, 141, 179
- Vilks A. III 222
- Vilks E. I 5, 132, 134, II 144, 148,
III 161
- Vilnis N. VIII 85
- Vilsons A. I 75—76*, 179—190*,
II 6, 200—211*, VII 19—27*,
VIII 5, IX 45—50*
- Viļumsons R. V 74
- Vinklers J. IX 22
- Vinokurovs J. V 209
- Vintiņa M. VI 76, 77
- Vintiņš H. X 163
- Virta N. VIII 122
- Virza E. I 34, V 165
- Vitkovskis L. IX 129

Vitmens V. V 47, 210*, IX 158,
159
Vitoliņš M. III 150
Vitols J. VI 59, IX 75, 157, X
158
Voitkāns P (Klaidūns) VI 67
Volfs P. A. X 16
Volfs H. VI 30
Volfs F. II 77
Volgasts H. III 52
Voltērs F. I 168, 252
Vorobjovs K. I 123
Vozņesenskijs A. I 135, 149, 151,
155
Vrubels M. IX 141
Vulfis E. II 224, III 259, IV 94,
97, 116, 117, V 77, 96, VII 59

Zāle K. V 126, X 101, 102, 105,
107, 108
Zālite E. II 8, 276, II 110, 110—
113*, VI 74, 75, VIII 5, 85,
114—140, IX 109, X 129
Zālite H. II 33—34*, 39, 40
Zālītis J. X 159
Zālite P. II 32, 33, 35, 37, 38, 47,
VIII 42
Zālītis V. II 5
Zālkalns T. V 126
Zamaiča L. II 8, 85—86, 86—
94*, IX 100, 103
Zanders O. IV 27—34*, V 15—
25*, 59—60*, VI 29*, VII 28—
40*, VIII 5, 33—49*, IX 68—
77*, 78—93*, X 19—27*, 28
Zaprovskā A. IX 194
Zariņš K. III 84, IV 109, 150,
III 84, 84—95*, X 130
Zariņš M. IX 23, 71
Zeberiņš I. IV 19, V 170, X 159
Zegners J. IV 11
Zeiberlihs K. II 285
Zeibolts Jēkabs I 110, V 24

Zeiferts T. II 33, 35, IV 85, 116,
V 15, 17—20, 23—25, 114, VI
29, 31, 129, 130, VII 21, 31, 39,
69, VIII 83, 91, 92, 108, IX 21,
181, 183, X 98, 107
Zeile P. I 243—265*, II 6, III 157,
IX 54—67*
Zeltmatis I 139, II 7, 50—51,
52—56*, IV 85, V 24, VII 93,
VII 26
Zemzare D. X 159
Zēvalds P. IX 22
Zidere A. II 136
Zigmonte D. I 156, II 144
Ziedonis I. I 135, 145, II 5, 167,
177, 181, 182, 208, 209, III 99,
195, 197—200, 203, 205, 210,
IV 123—133*
Ziemelis S. VI 19*
Ziemeļnieks J. I 96—101, II 69,
VI 102, 104, VII 69, 70, 74,
79, 81, 83, VIII 5, 90—113, X
106
Zilacīte VI 75
Zislaks E. IX 18—30
Zlobins S. I 116
Zolā E. II 108, VII 27, IX 59,
63, X 135
Zolbergs G. V 73
Zommers H. VIII 129, 138, 140
Zosts V. IX 121
Zudermanis H. I 251, 254
Zvaigznīte J. I 45, IV 11, 12, IV
44
Zvingēvičs K. VI 21
Zvirbulis E. VI 25

Žigurs J. IX 131, 133, 155, 156,
160, 166, 167, 170—172
Žilinskis A. VIII 127
Žukovskis K. X 88, 89
Žuravļovs J. III 43—45
Žvīgure E. II 264

LITERĀRAIS KALENDĀRS 1978. GADAM

1. janvārī	paiet	100	gadi,	kopš	miris	Ansis Liventāls
9. "	"	50	"	"	dzimis	Valdis Rūja
14. "	"	50	"	"	"	Pēteris Zeile
24. "	"	150	"	"	miris	Neredzīgais Indriķis
27. "	"	60	"	"	dzimis	Vladislavs Kaupužs
7. februārī	"	50	"	"	dzimusi	Ārija Elksne
10. "	"	80	"	"	dzimis	Oskars Rihters
14. "	"	60	"	"	dzimusi	Tamāra Zālite
20. "	"	100	"	"	dzimusi	Emīlija Prūsa
24. "	"	50	"	"	dzimis	Uldis Zemzaris
17. martā	"	50	"	"	"	Gunārs Priede
24. "	"	70	"	"	"	Andrejs Balodis
22. aprīlī	"	50	"	"	dzimusi	Gundega Sileniece
2. maijā	"	100	"	"	dzimis	Juris Kosa
6. jūnijā	"	50	"	"	dzimusi	Dzidra Vārdaune
13. "	"	50	"	"	dzimis	Antons Stankevičs
8. jūlijā	"	75	"	"	"	Jūlijs Vanags
4. augustā	"	50	"	"	dzimusi	Olga Lisovska
13. "	"	130	"	"	dzimis	Matiss Kaudzīte
29. "	"	50	"	"	"	Valdis Artavs
1. septembrī	"	60	"	"	"	Juris Pabērzs
21. "	"	90	"	"	dzimusi	Biruta Skujeniece
23. "	"	80	"	"	dzimis	Kārlis Bergs
24. "	"	70	"	"	"	Pēteris Sils

11. oktobrī	paiet	130	gadi,	kopš	dzimis	Ādolfs Alunāns
14. "	"	100	"	"	dzimusi	Zemgaliešu Biruta
19. "	"	80	"	"	"	Elina Zālīte
18. novembrī	"	50	"	"	"	Silvija Freinberga
21. "	"	50	"	"	"	Biruta Gudriķe
1. decembrī	"	110	"	"	dzimis	Zeltmatis
8. "	"	120	"	"	"	Apsišu Jēkabs
16. "	"	90	"	"	"	Mārtiņš Lācis (J. Sudrabs)
16. "	"	80	"	"	"	Kārlis Fimbers
19. "	"	50	"	"	"	Bronislavs Tabūns

Labojums

«Varavīksnes» 1976. gada izdevuma 124. lappusē 7. un 6. rindā no apakšas jābūt:

V. A.
(Vilis Āboltiņš)

SATURS

Vienpadsmitā «Varavīksne». <i>Sakārtotājs</i>	5
1917. GADS	
Cīņas vārdi (<i>Ilgoņa Bērsona ievads un materiālu atlase</i>)	7
PIRMS 100 GADIEM	
Iz 1877. gada rakstiem (<i>Saulcerītes Vieses materiālu atlase</i>)	12
ANDREJS UPITS	
Vēstules jaunības draugam (<i>Jāņa Upīša ievads, komentāri un publikācija</i>)	24
Vēstules Andrejam Kurcijam (<i>Ilonas Salcevičas ievads un publikācija</i>)	34
JĀNIS JAUNSDRABIŅŠ	
<i>Arvīds Grigulis</i> . Jānis Jaunsudrabiņš un viņa vieta latviešu literatūrā	42
<i>Ojārs Zanders</i> . Rakstnieka darba diena	46
<i>Anīta Biļa</i> . No iemīļotās grāmatas vēstures	60
JĀNIS ASARS	
<i>Elza Knope</i> . Latviešu literatūra Jāņa Asara skatījumā	66
Jānis Asars par cittautu rakstnieku nozīmi latviešu tautas dzīvē	82
ERNESTS EFERTS (KLUSAIS)	
<i>Ella Lāce</i> . Laikabiedru atmiņas par Efertiem	85
Divas Ernesta Eferta vēstules Astrai (<i>Kārļa Preisa publikācija</i>)	93
BIRZMALIETE	
Nevaru atrast sev dvēseles rada (<i>Jāņa Līepiņa ievads un publikācija</i>)	95
ANTONS SALIŅŠ	
Iznira brīvota diena (<i>Ilgoņa Bērsona ievads un publikācija</i>)	103

EIZENS VEVERIS

Sagraujošs spēks (*Iļoņa Bērsona ievads un publikācija*) . . . 109

PIRMS 50 GADIEM

Iļonis Bērsons. No 1927. gada hronikas . . . 114
Pēteris Ķikuts. Andreja Upīša piecdesmit gadi (Fragments) . . . 123
Andrejs Upīts. Jāņa Jaunsudrabiņa piecdesmit gadi . . . 124

EVALDS VILKS

Piecas vēstules (*Intas Čaklās publikācija*) . . . 125
 Domas par literatūru . . . 130

ELZA STERSTE

Jānis Liepiņš. Daži vērojumi rakstnieces mūža nogalē . . . 133
 Četri dzejoļi . . . 135

Personu rādītājs . . . 137

Literārais kalendārs 1978. gadam . . . 157

HB № 819

VARAVIKSNE 1977

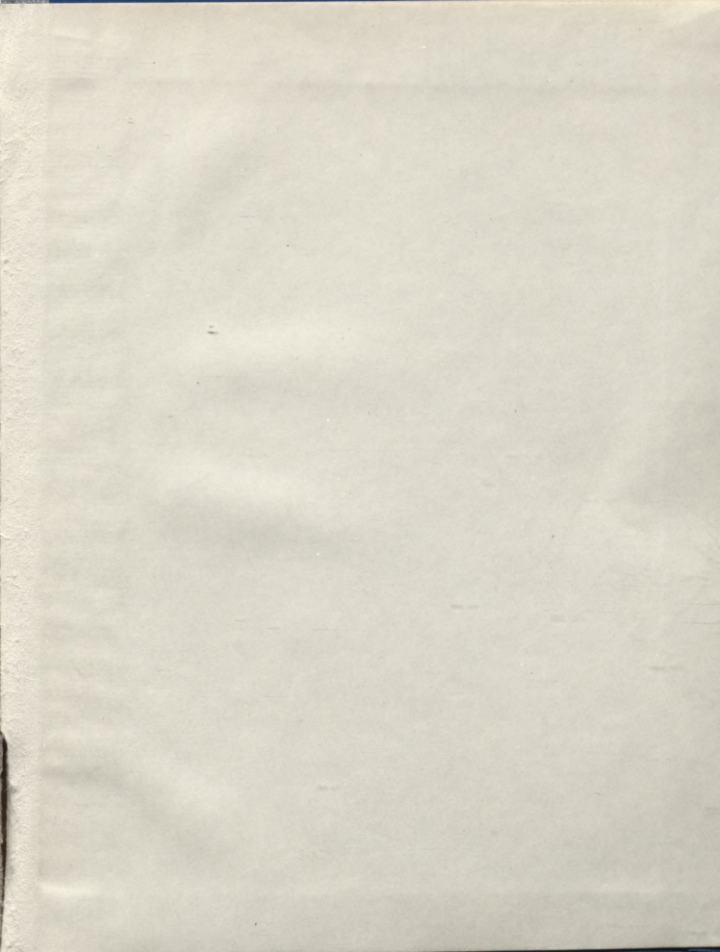
Literārais mantojums

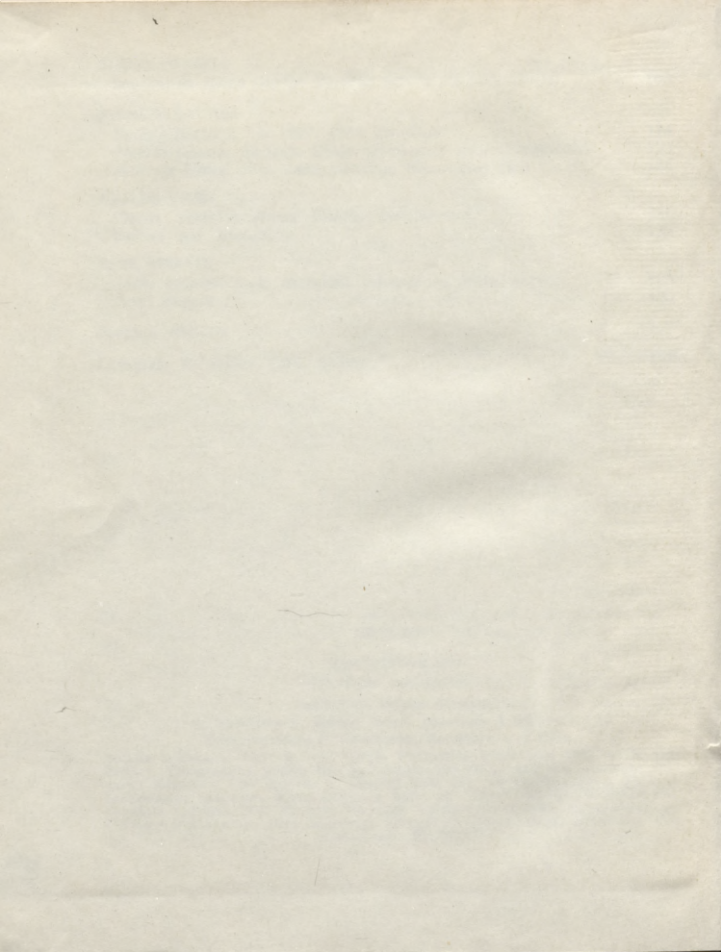
Sastādītājs Iļonis Bērsons

Redaktore L. Bībere. Māksl. redaktors A. Jēgers.

Tehn. redaktore L. Vasiļevska. Korektore L. Zeilāra.

Nodota salikšanai 1977. g. 17. jūnijā. Parakstīta iespēšanai 1977. g. 9. novembrī. Tipogrāfijas papīrs Nr. 1, formāts 70×108¹/₃₂. 5,25 fiz. iespiedl.: 7,35 uzsk. iespiedl.: 7,27 izdevn. l. Metiens 8000 eks. JT 05529. Maksā 65 kap. Izdevniecība «Liesma» Rīgā, Padomju bulv. 24. Izdevn. Nr. 591/28800-Klm-140. Iespiesta Latvijas PSR Ministru Padomes Valsts izdevniecību, poligrāfijas un grāmatu tirdzniecības lietu komitejas tipogrāfijā «Cīņa» Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40. Pasūt. Nr. 2323-D.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0305071813

65 kap.